

אליהו שחר

החיים מגל אל גל

עריכה, עימוד וסריקות: מרדכי אבן חן
עיצוב כריכה: שרי סידון

5	מבוא
7	משפחת יששכרוף
9	משפחת חפץ
11	הולדתו באלכסנדריה
14	השכונה הבוחרית
17	תל אביב, שכונת פלורנטין
19	מלחמת העולם השנייה
22	הגיוס לפלמ"ח
25	המחלקה הערבית של הפלמ"ח
27	הפלי"ם
34	שליחות להעלאת מעפילים מאירופה
38	אניית המעפילים "אף-על-פי-כן"
43	פריצת המצור על ירושלים
47	מלחמת העצמאות
50	פרשת אלטלנה
52	חיל המודיעין
54	ההכרות עם ציפ
55	תולדות משפחת ליברזון
66	מכמורת
73	ספינת הדיג "אופיר"
76	מכמורת ב'
79	בחזרה להפלגות
83	ספינות הדיג
87	איגוד הדייגים
88	הדייגים בכלא הטורקי
93	הדיג בחופי חבש
95	דיג סרטנים בפרס
97	מבאות-ים ו"תרשיש סלע"
100	צימ - סלע
108	במזרח הרחוק
124	מאלוף לאבירם
134	משפחה
139	אפילוג

הרעיון לכתוב את סיפור חיי התגבש לאחר הכנס של בני משפחת יששכרוף לדורותיהם. בעקבות הכנס שהתקיים ב-1997 ולקחתי חלק פעיל בארגונו, הוצאנו לאור את ספר המשפחה המתחקה אחר שורשיה. הכנס והספר הצליחו מעל ומעבר לציפיות. נוכחתי לדעת שיש חשיבות עצומה לתייעוד ולהנצחה, כמורשת לדורות הבאים.

ציפ, שותפתי לחיים, עודדה אותי, כמובן, לתעד את אשר עבר עליי. אחרי שהתחתנו, סיפרתי לציפ מעט ממעשיי במסגרת הפלמ"ח והפל"ם. היא חשבה שאני מגזים. יום אחד כשנסעתי עם ציפ לנתניה, כדי למכור מכונית מסוג מוריס **צבאית**¹, השייכת למכמורת, סיפר לה הקונה שהוא עלה לארץ בספינת המעפילים "אף על פי כן" וחשף בפניה מעט ממעלליי.

ציפ השתוממה. היא לא האמינה **כשסיפרתי לה**². במשך הזמן, כשגם חברים סיפרו, ציפ השתכנעה שלא הגזמתי ולא פנטזתי, והתחילה להאמין לסיפוריי. זאת ועוד: בכל פעם, כשבאו לבקר חברים מהפלמ"ח ומהפל"ם, הילדים ישבו סביבנו וגמעו בצמא את הסיפורים. כבר אז הבנתי שלכתיבת זיכרונות יש חשיבות ממדרגה ראשונה.

הספר מתאר את תולדות חיי וכולל את השורשים של משפחת יששכרוף ואת השורשים של משפחת ליברזון, משפחתה של ציפ, שעלתה לארץ ממניעים חלוציים, בייחוד סבא לוי ליברזון, אביה של ציפ, שהגיע לארץ בין ראשוני החלוצים, כשהארץ הייתה שממה. חשוב לנו שהדורות הבאים ידעו ויזכרו זאת.

אני עצמי, אף שנולדתי במצרים, אני דור חמישי בארץ. עבורי ישראל היא הארץ שנולדתי וגדלתי בה. את שעברתי בילדותי קשה להאמין. רעבנו ללחם, פשוטו כמשמעו, לכן נאלצתי לצאת לעבוד בגיל עשר. כתוצאה מהנסיבות, למדתי מעט באופן פורמלי. את הידע, ההשכלה והניסיון רכשתי במאמצים לא קלים.

בתקופות חיי נפגשתי וחייתי עם אנשים בעלי השכלה פורמאלית גבוהה מהשכלתי. אף אחד מהם לא היה מאמין שאת הידע וההשכלה שלי רכשתי מתוך הניסיון, ואני גאה בעברי. דבר המוכיח שאין דבר העומד בפני הרצון.

אין לי ספק שהמשפחה שהקמנו ודור ההמשך ספגו מהמורשת ומהחינוך ששררו בבית.

¹ כיצד מכמורת (האם הוועד או המועצה) החזיקו במכונית צבאית?

² מה סיפרת? האם אחר האירוע סיפרת לה ביתר פירוט?

אנו מאחלים לילדינו, לנכדינו ולדורות הבאים שימשיכו באותה דרך ובאותם ערכים
שהקינינו להם.
ספר זה מוקדש להם !

באהבה
ציפ ואלני שחר,
מכמורת 2008

משפחת יששכרוף

סבא ציון יששכרוף נולד ב-1870 בסמרקנד שבאוזבקיסטן. השם המקורי של המשפחה היה יששכר. בזמן רדיפות היהודים הציע האמיר של בוכרה ליהודים להוסיף את הסיומת "וף" לשמם, וכך הפך יששכר ליששכרוף. הוא נישא בגיל צעיר למרים לבית קולנגיוף, אישה אצילה ויפת תואר, בעלת עיניים שחורות וגדולות ושיער שחור מתולתל. נולדו להם עשרה ילדים. הם חיו במוסקבה. סבא עסק במסחר כותנה ומשי והחזיק בבעלותו בית חרושת לייצור בדי משי וצביעתם. באישור השלטונות הרוסים הוא הביא פועלים מסמרקנד. הוא גם הביא רב מפריז שניהל את חי הקהילה. מלבד היותם שומרי מצוות היו סבא ציון וסבתא מרים ציונים נלהבים ומהיותם חדורי אהבה לארץ ישראל, הרבו לבקר בה, בייחוד בירושלים. הם תרמו כספים בעין יפה ליישוב.

ב-1898 החליטו סבא ציון ואחיו, חזקיה יששכרוף, בשיתוף משפחת באבאיוף, לבנות את בית הכנסת בשכונת הבוכרים, המשמש עד היום את תושבי השכונה. האחים יששכרוף הרחיבו את תרומותיהם ואת פעילותם הוולונטרית בארץ. ב-1906 החליטו עם שותפיהם לעסקים, האחים ברוכוף, להפריש מעשר מרווחיהם לטובת תושבי ארבעת הערים הקדושות: צפת, חברון, ירושלים וטבריה. לשם כך נהגו סבא ושותפו להגיע לארץ לעתים תכופות על מנת לפקח מקרוב על כספי החלוקה.

לעתים צירף סבא את אשתו מרים. באחד מביקוריהם בירושלים בשנת 1903 נולד אבי. בתום הביקור חזרו למוסקבה. משחר ילדותו למד עברית וספג אהבה לארץ. סבא ציון שהיה ירא שמיים, הקפיד שכל עשרת ילדיו, שישה בנים וארבע בנות, ילמדו עברית. מהיותו בעל אמצעים הרשה לעצמו להביא מורים מהארץ כדי שילמדו את השפה. אבי שמעון אהב מוסיקה וניחן בחוש שמיעה יוצא דופן. הוא ידע לנגן על מנדולינה רק על-פי השמיעה. בשבתות ובחגים, כשכל בני המשפחה התכנסו בביתם שבמוסקבה, נהג אבא לנגן במנדולינה ולהנעים במנגינות להנאת כל שומעיו.

סבא ציון פעל רבות לא רק למען יהודי ארץ ישראל, אלא גם לטובת יהודי רוסיה. ב-1907 יצא לפטרבורג בחברת משלחת של מכובדים כדי לבטל את גזירת הגירוש שהוטלה על נתיני בוכרה ברחבי אוזבקיסטן וטורקמניסטן.

עושרם של היהודים וקשריהם עם השלטונות היו להם לרועץ, והחיים הטובים נקטעו כשפרצה המהפכה באוקטובר 1914. אבא ובני משפחתו ברחו ממוסקבה לסמרקנד, שם גר האח הבכור יששכר שכבר הספיק להתבסס מבחינה כלכלית. אחר כך עברו לבוכרה.

דוד נסים, שהיה קונסול של אפגניסטן בטשקנט, בירת אוזבקיסטן, הנפיק תעודות נתינות אפגניות לבני המשפחה. בזכות התעודות האלו יכלו לצאת מבוכרה ללא בעיות. חלק מבני המשפחה עלו לישראל, חלקם השתקעו בלונדון.

סבא בחר לעלות לירושלים. הוא הגיע ב-1924 והשתקע בשכונת הבוכרים, **בבית שירש מאביו יצחק**³. בתוך שנתיים עלו כל עשרת ילדיו לארץ, ואבי ביניהם. אבי הגיע לעיר הולדתו ירושלים בשנת 1926, ושם פגש את אמי שרה לבית חפץ והתחתנו ברוב פאר בירושלים.

זמן קצר לאחר שעלו לארץ, פקדה טרגדיה את סבא ציון, רעייתו האהובה מרים נפטרה. סבא נסע לפריז עם בתו הצעירה, רבקה **שם פגש את רחל**⁴, אישה יפה, משכילה, ושם נשאו. ב-1931 נסעו ללונדון, שם התגוררו עם ארבעת בניו ובתה של רחל.

סבא נחשב לאחד האנשים המשפיעים בקהילה. הוא הוזמן להעיד בפני ועדת פיל שהוקמה על ידי הממלכה הבריטית לברור תביעותיהם של היהודים והמוסלמים על הכותל המערבי. סבא, שפקד את הכותל פעמים רבות, ביסס את עדותו על סמך ניסיונו הרב ומתוך ידע אישי.

סבא ציון הלך לעולמו בלונדון בשנת 1942, בהיותו בן שבעים ושתיים. בקשתו להיקבר בירושלים לצד אשתו מרים נדחתה בגלל מלחמת העולם השנייה. רופאו האישי של מלך אנגליה ג'ורג' השישי חנט את גופתו. רק לאחר שהסתיימה מלחמת העולם

השנייה, ב-1946, הובא ארונו לארץ, והוא נטמן בהר הזיתים. הארון היה ארגז עופרת כבד מאוד. כל הצעירים במשפחה, בנים ונכדים וגם אני, באנו לחלוק לסבא ציון כבוד אחרון. סחבנו על כתפינו את הארון הכבד במעלה הר הזיתים. זאת הייתה משימה כבדה מנשוא, תרתי משמע.

³ כיצד היה לאביו בית בירושלים?

⁴ מאחר ויש לה בת, האם הייתה אלמנה או גרושה?

משפחת חפץ

אמי, שרה לבית חפץ, דור רביעי בארץ ונכדתו של איש מלומד, חכם גדול בתורה, צבי חפץ, שעֲבָרַת את שמו מחפציץ. עיקר עיסוקו כמלמד היה להקנות תורה ולהפיץ את השפה העברית, משום כך נדד בין ירושלים לטשקנט ולמוסקבה. אבא של אימא, יוסף מרקדיס, נולד בעיר ינינא ביוון, ליד סלוניקי. הוא נפטר בגיל צעיר והותיר את אשתו, סבתא בכורה-רבקה, מטופלת בארבעה ילדים. לאחר שהתאלמנה התגלתה סבתא בכורה-רבקה כאשת עסקים חרוצה וממולחת. היא החזיקה בבעלותה חנויות לעתיקות בירושלים, ביפו וברמלה וכן הקימה חברת אוטובוסים בירושלים, חברת הנוסעים הראשונה שקיימה קשר רצוף בין העיר העתיקה ובין השכונות היהודיות שמחוץ לחומה, וכך הצליחה לגדל את ילדיה ברווחה כלכלית, על אף המצב הכלכלי הקשה של תושבי ירושלים.

הולדתי באלכסנדרייה

הוריי שנפגשו בירושלים נישאו ב-1926. לאחר חתונתם יצאו לפריז לחגוג את ירח הדבש בביתם של סבא ציון ואשתו רחל. כשחזרו הוריי לירושלים, הצטרף אבא לעסקי משפחת יששכרוף. הם סחרו בשטיחים ובאבנים טובות. במסגרת עסקי המשפחה נשלח אבא להודו, ואילו אימא נשארה בירושלים.

שנה לאחר נישואיהם, ב-1927, נולד אחי הבכור צבי. אני נולדתי שנה אחר כך באלכסנדרייה שבמצרים. דומה שאני היחיד מכל בני משפחתי שנולד מחוץ לגבולות המדינה. אמי שרה ירדה למצרים בהיותה בהריון כדי לפגוש את אבא, שמעון יששכרוף, שהיה בדרכו חזרה מהודו. הם נפגשו באלכסנדרייה. באותה עת שהו באלכסנדריה אחיו של אבא, הדוד בנימין שעבד שם בעסקי המשפחה, ואשתו סוניה, שהייתה גם היא בחודשי הריון מתקדמים.

אימא וגיסתה סוניה התכוונו ללדת בבית החולים האיטלקי באלכסנדריה, שנחשב בזמנו בית חולים יוקרתי ובעל מוניטין. שתיהן כרעו ללדת באותו זמן והתאשפזו בבית החולים. דודה סוניה, שזאת הייתה הלידה הראשונה שלה, הזעיקה בלי הרף את האחיות ואת המיילדות ותבעה את מלוא תשומת לבן, ומשום שלא נתנה להן מנוחה והיות ששתיהן נקראו יששכרוף, שכחו את אימא. כשהתגברו אצלה צירי הלידה היא קראה לעזרה, אבל האחיות שהסתובבו סביב דודה סוניה, לא התפנו לסייע לאימא בלידתה, וכך נולדתי בלי מיילדת.

אימא הרימה את השמיכה, קראה למיילדת ואמרה לה באיטלקית: "את רואה, ילדתי בעצמי!"

זה היה ב-21 בדצמבר 1928, נר חמישי של חנוכה.⁵

שבועיים לאחר לידתי חזרו הוריי לארץ. הם נסעו מאלכסנדריה ברכבת. בתחנת הגבול באל-עריש התבקשו להציג דרכונים. למרבה המבוכה וההתרגשות התברר, ששכחו לרשום אותי בדרכון שלהם ולהוציא תעודת לידה. בהיעדר תעודה מזהה לא אפשרו להם להיכנס יחד אתי לארץ.

הוריי ההמומים הסבירו לפקיד שנפלה טעות. הם עמדו חסרי אונים בתחנת הגבול. למרבה המזל נקלע למקום מכר של המשפחה. הוא התקרב אל הוריי בצהלות שמחה, איחל להם מזל טוב, ואז הבחין בפניהם הנפולות, "מה קרה?" הוא שאל, ואבא הסביר לו את הסיבה שבגללה הם מתעכבים.

אותו מכר, איש בעל השפעה, ניגש אל הפקיד, הציג בפניו את תעודותיו ונשבע שהוא מכיר היטב את אבא שהוא בן הארץ וממשפחה ידועה. הפקיד השתכנע ונתן להם לעבור, וכך יצא שכבר בגיל שבועיים נכנסתי לארץ באופן בלתי לגאלי.

⁵ אין התאמה! נר חמישי היה ב-29.11, בעוד 21.12 היה ח' בטבת, הרבה אחרי חנוכה!

بلدية الاسكندرية

صاحبة الصحة

شهادة ميلاد

مرکز ملی سنجش و ارزشیابی آموزشی

ملخص من دفتر مواليد
 رقم القيد - تاريخ الميلاد
 اسم الطفل ونوعه
 اسم ولقب الوالد
 اسم ولقب الوالدة
 صناعة الوالد (او الوالدة)
 الجنسية
 الديانة
 العادة
 جهة السكن والتأجير

N° d'enregistrement et date de la naissance
 Nom et-sexe du nouveau-né
 Nom et prénom du père
 Nom et prénom de la mère
 Profession du père (ou de la mère)
 Nationalité
 Religion
 Sage-femme
 Habitation et rue
 Date

Signature de l'employé chargé de l'enregistrement امضاء الموظف المسئول عن التسجيل

Le nommé
a été vacciné avec succès en date du
Par l'opérateur
N° d'enregist^r du registre de la vaccination de
Signature ou cachet du Médecin,

Date _____ 192 _____ سنة ١٩٢ _____ نمبر ١٩٢ فی

L'enfant devra être vacciné dans les trois mois de sa naissance. Tout retard sera puni d'une amende de 40 à 400 p. l. (Circ. Directeur sur la vaccination, Egypte, 17 Décembre 1890 et 6 Août 1897).

يقضي تعليم الطفل في ظرف ثلاثة شهور من يوم ميلاده . ومن تأخر عن تعليم الطفل في المدة المبينة بجانب
بمزايا من عشرة لماية عشر (انظر لائحة ١٧ ديسمبر سنة ١٨٩٠ تعليم ٦ اغسطس سنة ١٨٩٧)
Dans le cas de décalévement

Dans le cas de déplacement des parents de l'enfant à une autre localité, avant la vaccination, les parents doivent faire la vaccination de l'enfant à la nouvelle résidence, pour éviter d'être mis en contravention; en même temps ils doivent prévenir le médecin du District ou l'Omdeh du Village pour que ces derniers en avertissent le Bureau où l'inscription de la naissance a été effectuée.

השכונה הבוכרית

הוריי חזרו מאלכסנדריה, נושאים בזרועותיהם תינוק בן שבועיים והשתקעו בשכונת הבוכרים. אחי הגדול, צבי, נשאר באותם ימים אצל הסבתא מצד אימא. באותן שנים שכונת הבוכרים נחשבה לשכונה יוקרתית. היא נוסדה ב-1894 בירושלים, על ידי יהודי בוכרה העשירים שהשקיעו את מיטב כספם בשכונה, שנקראה על שמם. השכונה שנבנתה בסגנון אירופאי בבתי הגדולים ובחצרותיה רחבות הידיים, והתאפיינה בכך שכל המרפסות פנו מזרחה, לכיוון הר הזיתים. הם האמינו שכאשר יבוא המשיח תתחיל תחיית המתים מהר המנוחות, הוא הר הזיתים.

על מייסדי השכונה נמנו ישראל וצבי חפץ, האחים של סבתא מצד אמי, שהיו מהראשונים שיצאו את גבולות העיר העתיקה ופעלו רבות למען היישוב היהודי בארץ. סבא ציון ושותפו שהגיעו לארץ לעתים תכופות על מנת לפקח מקרוב על כספי החלוקה, פגשו באחד מביקוריהם את הרב יעקב מאיר, הראשון לציון של העדה הספרדית. ר' יעקב מאיר חולל מהפכה גדולה בקרב יהודי בוכרה. הוא האיש אשר נטע בלבם את האהבה לציון ותרגם אהבה זו לשפת המעשה - הוא התיישב בירושלים, ובעקבותיו עלו עשרות משפחות מבוכרה. הוא ראה ביהדות זו יהדות עשירה מזן בריא, בעלת מעוף עסקי ומסחרי.

הראשונים שבאו לארץ היו בני משפחת חפץ, משפחת אמי. הרב דוד מלמד חפץ עלה לארץ בשנת תרל"א (1871) והשתקע בה. הוא היה יהודי למדן, מושך בעט, הדפיס ותרגם כמה ספרים לשפה הפרסית בניב בוכרי. משפחת חפץ הגיעה לארץ, למעשה, עוד לפני בואו של ר' מאיר, אולם בעקבותיו זרמה העלייה בשיירות.

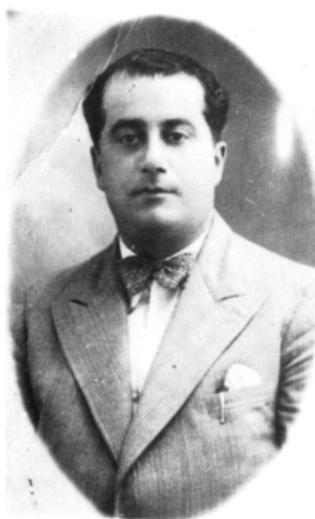
ב-1898 בנו האחים ציון וחזקיה יששכרופ, בשיתוף משפחת באבאיוף, את בית הכנסת בשכונת הבוכרים, המשמש עד היום את תושבי השכונה. הרב יעקב מאיר יעץ להם להקים מוסד סוציאלי חינוכי, וכך נולד הרעיון להקים בית יתומים לבני העדה הספרדית בירושלים. המבנה המשתרע על שטח של ארבעה דונמים, נחנך ב-1908, והוא קיים עד היום ברחוב יפו 91.

ב-1911 רכשו שטחי אדמה של ארבעים דונם בירושלים וסביבותיה. על האדמה הזו הוקמה חוות לימוד בניהולה של רחל בן צבי. לימים התברר שאימא של אשתי, ציפ, עבדה בחווה זו.

האחים יששכרוף לא הסתפקו בתרומות חד פעמית אלא הרחיבו את פעילותם ההתנדבותית בארץ.

בתקופה בה גרו הוריי בשכונת הבוכרים, אבא עבד בחברת הדלק "של" והמשפחה התבססה והתרחבה. אחי עמנואל נולד ב-1930 וארבע שנים אחריו הצטרפה למשפחה אחותי מרים, בת הזקונים.

החוויה שנחרטה בזיכרוני מתקופת ילדותי המוקדמת בשכונת הבוכרים היא החגים שחגגנו **בביתו של סבא ציון**⁶. אני זוכר אותו לבוש בגדים בוכרים מסורתיים ומרשימים, וכל חזותו אומרת הדר וכבוד. את ליל הסדר חגגנו כל המשפחה. יותר מארבעים איש התכנסו בחדר האוכל הענק. המבוגרים ישבו סביב השולחן הגדול, ואותנו, הילדים, הושיבו ליד שולחן קטן בצד. דודה

רבקה, הצעירה בין הדודים, דאגה לילדים, הביאה תבשילים ופיטמה אותנו במיטב המאכלים הבוכרים המסורתיים. את המטעמים לחג בישלו הנשים דרך קבע בחדר הכניסה, בכלי נחושת ענקיים ומרהיבים.

מלבד החגים אני זוכר מעט מתקופת הילדות. הזיכרונות המעטים ששמורים עמי הם אלה שסיפרו לי. אימא טענה שהייתי ילד שקט, שלא עושה בעיות, אך הרבתה לתאר את מעשי הקונדס של אחי צבי. גרנו אז בבית גדול, שהשתרע על כמה מפלסים והכיל הרבה מדרגות. יום אחד הגה צבי רעיון. הוא הכניס אותי לתוך קופסת קרטון ענקית וגלגל את הקופסה לכל אורך גרם המדרגות, כשאני בתוכה. אימא שמעה את הקופסה נחבטת ממדרגה למדרגה והגיעה בבהלה לראות מה קרה. למרבה המזל יצאתי ללא פגע. הייתי אז כבן שנתיים.

דמות מיוחדת ששמורה בזיכרוני היא דמותו של חכם סעיד, יהודי ממוצא תימני, זקן לבן וארוך עיטר את לחייו, וכולם רחשו לו כבוד. חכם סעיד נודע ברחבי השכונה כמי שמגרש פחדים וחרדות מילדים שסבלו מכל מיני פוביות בלתי מוסברות. למשל, ילד שפחד מהחושך. החכם סעיד ציווה עליו להסיר את החולצה, והוא נעמד מאחוריו, מלמל תפילה, שפך מים לצדדים, אחז בידו סכין גילוח, ביצע חתך זעיר בגבו של המסכן

⁶ לפי המסופר קודם, הסבא לא היה בארץ זמן רב, האם חגיגות אלה היו אירוע חד פעמי, או שהסבא בא לארץ לעתים תכופות?

והקיז כמה טיפות דם. אחיי נאלצו לעבור את הטקס המפחיד הזה כמה פעמים. אני לא יודע אם הם באמת נפרדו מהפחדים שלהם, או שמא הפחד מפני הסכין של חכם סעיד גבר על כל השאר. אני יכול להעיד על עצמי שמעולם לא נזקקתי לשירותיו. מאז ילדותי לא פחדתי מכלום.

לא פחדתי גם כשעמדתי לפני ניתוח. סבלתי מדלקות גרון והתקררויות חוזרות ונשנות כתוצאה משקדים מוגדלים. הרופאים גרסו שרצוי להוציא את השקדים המודלקים כדי למנוע דלקות וסיבוכים. כך מצאתי את עצמי מאושפז במחלקת הילדים של בית החולים האנגלי בירושלים. אני זוכר את עצמי לבוש כותונת לבנה-אפורה של בית החולים ואת כלי האוכל העשויים אמייל. ריח חריף ובלתי נסבל של ליזול שנדף מכלי האוכל ומהחדרים, עורר בי גועל. בערב שבת החלטתי לברוח. לקחתי שני סדינים לבנים, קשרתי אותם זה לזה, והשתחלתי החוצה מהחלון של הקומה השנייה. יחף צעדתי הביתה, מרחק של כקילומטר מבית החולים. הוריי שהסבו אותה שעה לארוחת ליל שבת בביתה של סבתא רבקה הופתעו לראות אותי ניצב מולם לבוש כותונת של בית החולים, יחף ורועד מקור. כשראיתי את מבטם המופתע פרצתי בבכי. הם מיהרו להרגיע אותי. למחרת החזירו אותי לבית החולים. הפעם אף אחד לא לקח סיכון: הכניסו אותי למיטה סגורה ונעלו אותי כמו בכלוב. הייתי אז בן שש בסך הכול, תלמיד בכיתה א' בבית הספר הדתי תחכמוני.

תל אביב, שכונת פלורנטיין

תקופת ילדותי בירושלים הסתיימה כאשר אבא התפטר מחברת הדלק "של". הוא מצא עבודה בחברה לעמילות מכס, ואנחנו עברנו להתגורר בתל אביב, בשכונת פלורנטיין. הימים ימי מאורעות 1936. יהודים רבים תושבי פלורנטיין והשכונות הגובלות עם יפו הוכו או נרצחו על ידי ערביי יפו. השמים היו אדומים מבעירת בתי היהודים. פעם, בעת המאורעות, לקחתי לטיול את עמנואל, אחי, לנמל יפו ולא מיהרנו לחזור. לקראת ערב, משלא הגענו, אבא ואימא יצאו מדעתם מרוב חרדה. הם היו משוכנעים שמהו נורא קרה לנו. בלילה הופענו בריאים ושלמים.

זו לא פעם ראשונה שגרמתי דאגה להורי במעשי קונדס. פעם אחרת, כשהסתובבתי עם עמנואל ברחוב הרצל, גילינו עגלת לחם רתומה לסוס, מתנהלת לאטה לאורך הרחוב. רצנו אחרי העגלה, הצלחנו להדביק אותה והתיישבנו על המדרגה מאחור, בלי שהעגלון הרגיש בנו. אבל כשעברנו ליד המשביר, הבחין בנו הדוד דויד, אח של אימא, ונחרד לראות שאנחנו יושבים על המדרגה מאחורי העגלה האמצע רחוב סואן. הוא לא רצה לצעוק מחשש שנחליק מהמדרגה מרוב בהלה ונידרס, לכן המתין לנו בבית. כשהגענו, הוא שאל ספק בצחוק ספק ברצינות אם אנחנו יודעים מה זה "קשר ספנים". עמנואל שלא העלה בדעתו מה זומם הדוד, קשר את החבל, והדוד הפליא בו את מכותיו. אני לא נפלתי למלכודת וחמקתי מהעונש.

צבי, אחי הבכור, למד בבית הספר "בלפור", עמנואל ואני נשלחנו לבית הספר ביאליק בקצה רחוב לוינסקי, בדרום תל אביב. במקום ללכת לבית הספר הלכנו מדי פעם לשחות בים או לטייל לאורך הירקון. עשינו מה שבא לנו. מחנך הכיתה הזמין את אימא לשיחה, סיפר לה על מעללינו ויעץ לה להפריד ביני ובין עמנואל. אימא קיבלה את המלצת המורה והעבירה אותי לבית ספר במרכז תל אביב על יד שדרות בן ציון. מרים, האחיות הקטנה, הלכה אז לגן. היא הייתה האהובה על אבא ונקראה על שם אמו. הוא הרבה לפנק אותה והרעיף עליה אהבה. בשבתות נהגנו לטייל לאורך רחוב אלנבי עד הים, ואבא היה לוקח את מרים בידיים, מעניק לה תשומת לב, קונה לה משקה חלב שנקרא "כפיר". עמנואל ואני עקבנו אחריהם במבט ודי קינאנו.

אחרי תקופה מסוימת עזב אבא את החברה לעמילות מכס, נראה שהתפקיד לא סיפק אותו. בני המשפחה בלונדון שניהלו עסקים חובקי עולם, הציעו לאבא להקים סניף

בארגנטינה. אבא לא היסס. הוא ארז מזוודות, נפרד מאימא ומארבעת ילדיו ויצא לדרך. זה היה בחורף 1938. כמה חודשים אחר-כך, ב-1 בספטמבר 1939, פרצה מלחמת העולם השנייה. הגרמנים פלשו לפולין ורוחות רעות של מלחמה נשבו באירופה. אבא שלח מכתב בהול והפציר באימא שתיקח את הילדים ותצטרף אליו לארגנטינה. אנחנו לא היינו מוכנים לשמוע על האפשרות לעזוב, כך יצא שנשארנו בארץ, ואבא נותר בגפו בארגנטינה.

אבא חזר לארץ לאחר מלחמת העולם, בתקופה שאני כבר הייתי פעיל בעליה ב'.

מלחמת העולם השנייה

המלחמה באירופה התפשטה והגיעה קרוב לגבולות הארץ, והקשר עם אבא נותק. מכתבים וכסף הפסיקו להגיע, ומצבנו הכלכלי הורע מאוד. הגענו לפת לחם. אימא, מהיותה אישה גאה ואצילה, לא הראתה עד כמה התקשתה להאכיל ארבע פיות. הדודים באנגליה שלחו מעת לעת קצת כסף שהספיק לקנות לחם, שמן, מלח ופלפל. מזה חיינו. כדי לחסוך בשכר דירה עברנו לדירה קטנה וצנועה ברחוב זרח ברנט בשכונת נווה שלום, הגובלת ביפו. עמנואל ואני עבדנו בפריקת ארגזי תפוזים ממשאיות. כשכר עבודה קיבלנו כמה תפוזים. חיינו על מיץ תפוזים, לחם עם שמן, מלח ופלפל.

כדי להקל על המצב שלחה אימא את עמנואל ואותי לשיבת "חפץ חיים" במגדילאל.

במגדילאל: במרכז אביגדור ובנו, אצלו גרנו,
אני משמאל ועמנואל מימין

המלחמה נמשכה. המצב בתל אביב החמיר. האיטלקים הפציצו את העיר, וסבתא רבקה התחננה שנחזור לירושלים. אימא נעתרה לבקשתה וחזרנו לשכונת הבוכרים. גרנו אצל דודה רנה, האחות של סבתא, שהייתה בעלת "הארמון", שבנה חפץ, האח של סבתא. אנחנו, הילדים, בגלל מחסור במקום, ישנו לא פעם בחדר האוכל, על הרצפה. באחד הלילות הרגשתי עקיצה חזקה באשכים. התעוררתי בבהלה והבחנתי בנמלה שטיילה על גופי. בבית היו שקי סוכר וקמח. נראה שהנמלה הגיעה משם. האשכים התנפחו וכל הלילה התפתלתי מכאבים. למחרת לקחו אותי לבית החולים "משגב לדך". אחד מדודיי היה מנהל בית החולים. הרופאים קבעו שהנפיחות נגרמה כתוצאה מהעקיצה והשאירו אותי להשגחה. אימא לא האמינה שזו עקיצה וסיפרה לרופאים שכנראה רדפתי אחרי חמור, והוא בעט בי. עד יום מותה היא לא האמינה שנמלה יכולה לעקוץ בצורה כזאת. כך או כך נשארתי עשרה ימים בבית חולים עד שהנפיחות ירדה. השכנות הרכלניות של אימא הזהירו אותה שהבן שלה יישאר עקר, וכל חייו ולא יוכל להביא ילדים. בהגיעי לבר מצווה ערכו לי טקס צנוע בבית הכנסת בנוכחות בני משפחה בלבד. הנחתי תפילין, עליתי לתורה ובזה תם האירוע. זה היה בדצמבר 1941. המלחמה באירופה בעיצומה ואבא רחוק בארגנטינה.

הגיוס לפלמ"ח

בירושלים חזרתי ללמוד בבית הספר תחכמוני שהיה בית ספר ממלכתי-דתי. על אף הרקע הדתי שממנו באתי הצטרפתי לתנועת "הנוער העובד והלומד". בחופשת הקיץ סייענו לקיבוצים בעבודות המשק. בקיץ של 1942 נשלחנו קבוצת נערים מטעם התנועה לקיבוץ תל יוסף. כילד עירוני טיפוסי חוויתי חוויות לא שגרתיות. קמנו מוקדם בבוקר ויצאנו לשדה לקצור מספוא. את ארוחת הבוקר הביאו לנו לשדה. בערבים התכנסו בחדר האוכל. השתתפנו בפעילות החברתית: ריקודי עם, שירה בציבור וסרטים שהוקרנו תחת כיפת השמיים. אהבתי מאוד את חיי הקיבוץ, את ריח השדות ואת ההווי החברתי והתרבותי. אבל יותר מכל התרשמתי מהפלמ"חניקים שהסתובבו בחצר המשק.

נזכרתי בבן דוד של אימא עבדו ישראל בן יהודה לבית יגודיוף שנפטר. הוא היה ממייסדי הפלמ"ח. סיפוריו המלהיבים הציטו את דמיוני והשפיעו עליי מאוד. כשראיתי את הפלמ"חניקים הצעירים, לבושים מעיל פלמ"חניקי "שינל", החלטתי שאני מוכרח להצטרף אליהם.

כשחזרתי לירושלים כבר התפרסמו זועות המלחמה, וכמו כולם הזדעזעתי לשמוע על השואה של יהודי אירופה. על רקע זה הוקמה הבריגדה, חטיבה יהודית לוחמת, שפעלה במסגרת הצבא הבריטי. לאחר מאבק ממושך של התנועה הציונית עם הבריטים הצליחו מנהיגי היישוב בארץ לגייס אלפי מתנדבים ותבעו מהבריטים לשתף אותם במלחמה בנאצים.

גם אני רציתי להצטרף לאלפי המתנדבים שיצאו להילחם בגרמנים ללא מורא. בלי להסס נסעתי באוטובוס לתל אביב, התייצבתי בלשכת הגיוס של הבריגדה שהייתה ממוקמת סמוך לגימנסיה הרצליה דאז, היום מגדל שלום. הייתי בן חמש עשרה וחצי. ממדיי הצנומים והגובה הסגירו את גילי האמיתי. אחד המגייסים הבחין בי ואמר: "ילד, גש בבקשה לחדר הסמוך", עשיתי כדבריו. בחדר שהופנית אליו נמצאה לשכת הגיוס של הפלמ"ח. בלי לחשוב פעמיים הוספתי שנה לגילי.

במאי 1943 נפרדתי מילדותי והפכתי לוחם בפלמ"ח. בן חמש עשרה וחצי בסך הכול, על כן דבק בי הכינוי "אליהו הקטן", להבדיל מאליהו סוויד מנתניה, המבוגר ממני, שכונה "אליהו הגדול".

עם גיוסי סופחתי לפלוגה ח' של הפלמ"ח. הייתי בין מייסדי הפלוגה שנשלחו לקיבוץ רמת רחל ליד ירושלים. אימא לא ידעה דבר וחצי דבר על גיוסי לפלמ"ח. היא חשבה

שיצאתי להכשרה בקיבוץ במסגרת תנועת הנוער כמו בשנים הקודמות, ולא העלתי בדעתי את הסיבה האמיתית להיעדרויותי. אחיי ידעו ושתקו.

הפלמ"חניקים בקיבוץ חילקו את זמנם בין עבודה בפלחה ושאר ענפי המשק ובין אימונים אינטנסיביים, שכללו אימוני ירי בנשק חם וקר, קרבות מגע ומסעות ניווט. לאחר הטירונות הוצבתי בכיתת סיירים. שש בנות שירתו אתנו: דבורה שטורמן, רחל סבוראי מעין חרוד, אביבה מכפר ורבורג, גילה מכפר יהושע, ועוד שתי בנות וכן שלושה בנים: זליק מנען, "אליהו הגדול" ואני "אליהו הקטן".

איציק ויימן היה מפקד הכיתה וחיים בר מפקד המחלקה. איציק, בחור גבה קומה ובעל רגליים ארוכות, הלך בראש, ואנחנו נאלצנו לרוץ כדי להדביק את צעדיו.

טובי הסיירים של הפלמ"ח הדריכו אותנו. באימונים שמו דגש על ניווט, התמצאות בשטח לפי מפות, מצפן וכוכבי השמיים. רוב האימונים התרכזו באזור בית לחם, הר הורדוס, ואדי קלט, בית הערבה וים המלח. למדנו לזהות כל שביל, כל רגב ולהכיר כל כפר ערבי שנמצא בשטח האימונים שלנו. התפקיד התמקד בליווי תנועות הנוער שיצאו לטייל מרמת רחל לאזור ים המלח: הר הורדוס, עין פשחה ומשם דרך עין גדי למצדה.

הייתי סייר צעיר. התמצאתי היטב בשטח. הכרתי את התוואי של ואדי קלט כמו את כף ידי כך שיכולתי להוביל את השיירות בבטחה. תפקיד מלווה תנועות הנוער היווה אתגר בגלל תנאי השטח הקשים והאזור שהיה נתון לשליטה של אוכלוסיה עוינת. הבדויים הערבים התנפלו לא פעם על השיירות, פתחו עליהן באש וניסו לשדוד בגדים, אוכל וכסף.

בגלל ההגבלות שהטילו הבריטים על נשיאת נשק, נהגנו להחביא אקדחים ורימונים בתוך מימיות מתכת בעלות תחתית כפולה, והחלק העליון שימש מכל מים.

פעם, באימון פלוגתי על יד קיבוץ בית הערבה, הפתיעו אותנו פרשים בריטים. הם הסתערו עלינו באמצע מטווח ירי פלוגתי. התצפיתנים נתנו הוראה לברוח ובתוך שניות התפזרנו לכל הכיוונים. אני ועוד כמה מחבריי ברחנו לכיוון הגבעות, ואחרים חזרו לשטח הקיבוץ. במהלך המרדף עלה אחד הפרשים הבריטים, סמל בדרגתו, על סליק של נשק שהחבאנו בקפל קרקע. הפרשים הבריטים לא ויתרו והחלו לרדוף אחרינו עד לגבעות. הם הצליחו לתפוס אותי ועוד ארבעה מהפלוגה שלנו. אחד הפרשים הבריטים קשר אותי למושכות של הסוס וגרר אותי בין הגבעות ובין תעלות המים שהובילו לכיוון ברכות המלח ולמשטרת יריחו. לא איבדתי עשתונות, וכשעברנו ליד אחת התעלות, החלקתי לתוכה ומשכתי בחוזקה את המושכות של הסוס, שנער

בבהלה והרים את שתי רגליו הקדמיות. הרוכב נבהל כשחש שאיבד שליטה, ושחרר אותי. מיד התגלגלתי לתוך התעלה. ברחתי והתחבאתי בתוך כוך של שועל. הפרש הבריטי חיפש אחריי, שמעתי היטב את דהרות הסוס מעל גדרות התעלה, במרחק של מטרים ספורים, אך חרף מאמציו הוא לא הצליח למצוא אותי. עם רדת החשכה יצאתי החוצה וזחלתי בזהירות חזרה לבית הערבה. חששתי שהבריטים הקיפו את המשק. הגעתי בשלום לעמדות שלנו, והזדהיתי. אחר כך נודע לי שאני היחידי שהצלחתי לברוח. ארבעה האחרים נתפסו, נשפטו וישבו בכלא במשך כמה שנים, עד שהבריטים עזבו את הארץ.

חזרנו לרמת רחל והמשכנו במשימות השוטפות, בעיקר בפעולות אבטחה ובעבודת סבלות. סחבנו שקים שהגיעו מים המלח. במרחק של חצי קילומטר מקיבוץ רמת רחל שוכן כפר ערבי בשם צור-בח'ר. צעירי הכפר, השבאב, נהגו לארוב לחברי רמת רחל שבאו מארנונה (שכונה ליד ירושלים). הם זרקו אבנים והכו אותם, ואנחנו, חברי הפלוגה, התארגנו בקבוצות כדי לתפוס את המתפרעים ולא פעם מצאנו את עצמנו מתעמתים עם השבאב הערבי.

בזמן שהייתנו ברמת רחל התרחש ה"סזון" ("עונת הציד") ביטוי ליריבות שבין ההגנה ובין מחתרות הפודשים, בעיקר ארגון האצ"ל. ה"סזון" התבסס על החלטת הנהלת הסוכנות היהודית וההגנה בהנהגת דוד בן גוריון, למנוע בכוח מארגונים אחרים לפעול נגד הבריטים ללא תיאום עם ההגנה.

וכך, מתוקף העימות שהתפתח, מצאנו את עצמנו מאבטחים את המנהיגים משה שרת ודוד בן גוריון. בשלב מסוים פיזרנו כרוזים של ההגנה. גרנו מעל מסעדת הפועלים, בבית ההסתדרות בירושלים. הבריטים עצרו אותנו כי נראינו חשודים. נקלענו לעימותים גם עם אנשי האצ"ל.

פעם, כשהלכתי לבקר את אימא ואת אחיי בשכונת הבוכרים, תפסו אותי אנשי האצ"ל בסמטאות השכונה ליד ה"ארמון" והכו אותי עד שנזקקתי לטיפול רפואי. שכבתי כמה ימים בבית החולים הדסה. בני משפחתי לא ידעו דבר על כך.

המחלקה הערבית של הפלמ"ח

יום אחד, בעיצומם של האימונים ברמת רחל, הגיעו שני אורחים רמי דרג: ירוחם כהן, מפקד יחידת המסתערבים של הפלמ"ח, ויגאל אלון ממפקדי הפלמ"ח. ביקורם עורר ההתרגשות. נודע לנו שהם באו לגייס חברה ליחידת המסתערבים. הוזמנתי גם אני לריאיון. שאלו אותי כמה שאלות על הרקע שלי סיפרתי להם בקצרה איך הגעתי לפלמ"ח. כנראה התרשמו ממני וביקשו ממני לומר כמה מילים בערבית. הגיתי את המילים בצורה משכנעת עד כדי כך שהחליטו מיד לגייס אותי למחלקה הערבית של הפלמ"ח. הצטערתי להיפרד מחברי הסיירים. מחד צברנו חוויות משותפות, מאידך ראיתי זכות גדולה להיות חלק מהמחלקה הערבית. ידעתי שצפויים לי אתגרים חדשים. העבירו אותנו לקיבוץ אלונים שבו נמצא המחנה של המחלקה הערבית. האימונים והלימודים התקיימו בגבעות-זית (היום טבעון). הם כללו לא רק את לימודי השפה הערבית, אלא גם את המנהגים והמנטאליות של שכנו הערבים. אימנו אותנו לאמץ את אורח חייהם, אילפו אותנו להתנהג כערבי מבטן ומלידה.

עד היום אני זוכר איך למדנו ליטול ידיים ולרחוץ את כפות הרגליים ואיך לכרוע ברך, להתכופף ולהתפלל לכיוון מכה. למדנו איך להשתין. עובדה מפתיעה היא שערבי השובש שרוואל לעולם אינו מטיל את מימיו בעמידה אלא רק בכריעה, כשהוא מרים את השרוואל. הזהירו אותנו שאם פעם אחת נשכח ונשתין בעמידה, תיחשף זהותנו. כמו שחקן הלומד את תפקיד חייו, גם אנחנו נכנסנו לראש הערבי ואימצנו את הזהות שלהם.

אחרי כמה חודשים נשלחנו לטבילת אש; סיור בכפרים הערביים מסביב לירושלים ובכפרי המשולש. התחפשנו לבעלי מקצוע, סנדלרים ורוכלים, למשל, והסתובבנו בשטח, בדרך כלל בזוגות, כשהמטרה הייתה להיטמע ולהתערות באוכלוסייה המקומית, לקבל ביטחון, לשאוב אינפורמציה על אודות המוכתר ועל השבאב המקומי. כל הנתונים על הכפר וכל מידע שנאסף שמרנו בקלסר שנקרא "תיק הכפר".

לאחר שצברנו ניסיון ורכשנו ביטחון נשלחנו למקומות רחוקים ומסוכנים יותר, תחילה לכפרי המשולש אחר כך לאזורים עוינים בשומרון: ג'נין, שכם וטול כרם.

באותם שטחים נדרשנו להקפיד על כללי הזהירות לא רק בתוך הכפר, אלא גם מחוצה לו. הזהירו אותנו לשמור על החזות הערבית, לדקדק בקיומן של מצוות ולא להיכנס לשאננות. כשמגיע מועד התפילה, למשל, יש לעצור, לכרוע ברך ולקיים את כל הטקס מתחילתו עד סופו, גם כאשר נדמה שהסכנה חלפה ואין איש בסביבה.

ההוראות, האימונים הקפדניים ושטיפות המוח שעברנו להתנהג כמוסלמי אדוק, לא פעם הצילו חיים. במלחמת העצמאות, כשהמצרים פלשו לדרום הארץ והתקרבו לפאתי העיר אשדוד, נתפס אחד הבחורים מהיחידה והואשם שניסה להרעיל את בארות המים כדי לפגוע בצבא המצרי. לאחר חקירה ועינויים, רגע לפני שהוצא להורג, שאלו אותו, "מה בקשתך האחרונה?" "להתפלל במסגד", הוא השיב.

מובן שנענו לבקשתו. הביאו אותו למסגד, והוא התפלל בדבקות ובאדיקות כמוסלמי טהור, עד שהמצרים השתכנעו שזו טעות ושחררו אותו.

הפלי"ם

ב-1945 הוקמה במסגרת הפלמ"ח יחידת הפלי"ם, קיצור של פלוגות ימיות. למרות החוויות והאתגר בתפקידי במחלקה הערבית ביקשתי לעבור לפלוגה הימית של הפלמ"ח. עוד מילדותי אהבתי את הים והתעורר בי רצון עז להצטרף לפלי"ם. ביחידת המסתערבים שירת אתי בחור ירושלמי בשם יוסקה רומנובסקי, היום יוסקה רם, שגם נפשו חשקה להצטרף לפלי"ם. לא פעם שוחחנו בינינו איך לממש את החלום.

יום אחד הגיע לבסיס יצחק שדה, מפקד הפלמ"ח דאז, כדי לשוחח עם לוחמי המחלקה. ניצלנו את ההזדמנות, סיפרנו לו על אהבתנו לים עוד מילדות. לשמחתנו נענינו בחיוב. יוסקה ואני קיבלנו את האישור המיוחל, וצורפנו לפלי"ם.

ושוב השתנו חיי. הוצבנו בבסיס בקיבוץ שדות ים, הסמוך לקיסריה העתיקה, וצורפנו לקורס חמש של הפלי"ם. עוד במהלך האימונים, בסוף באוגוסט 1945, הגיעה אניית מעפילים בשם דולין, שנשאה בתוכה שלושים וחמישה מעפילים. זאת הייתה

האנייה הראשונה שהגיעה מאיטליה בתום מלחמת העולם השנייה. לקראת חצות התקרבה

האנייה לחוף קיסריה. חניכי הקורס, ואני ביניהם, הורדנו במהירות את המעפילים לתוך הסירות והעלינו את שליחי הפלי"ם שיצאו לארגן את העפלה באירופה. לפתע הופיע סיור של המשטרה הבריטית. חברי קיבוץ שדות ים גילו תושייה, אדיבות ונדיבות. הם כיבדו את הבריטים באוכל ובשתיה ובזמן שאלה אכלו, הברחנו את המעפילים דרך החולות לכיוון פרדס חנה.

יוסקה רם, 2007

הפעילות הראשונה שלי כמפקד כיתה הייתה בזמן שהורידו את המעפילים מהאנייה "ברל כצנלסון" בסוף נובמבר אותה שנה. שימשתי אז כמפקד הכוח שפעל באזור געש, מול חוף שפיים. בזמנו נמצא שם מאהל בדויים גדול מוקף פרדסים. המשימה שהוטלה עליי הייתה לאבטח את השטח ולמנוע ניסיונות של הערבים להתערב ולהפריע בזמן הורדת המעפילים.

לעולם לא אשכח את שאירע. עמדתי על החוף והשקפתי על הים. בעיצומה של הפעילות, כשהמעפילים הורדו מהאנייה, הבחנתי במשחתת בריטית מתקרבת. המלחים שעל סיפונה זרקו חבל והצליחו ללכוד את האנייה ולגרור אותה. העולים, למרבה המזל, הספיקו כבר לרדת לסירות, חלקן אף הגיעו לחוף, והסירות שנותרו בים נמלטו צפונה. הבריטים הצליחו לתפוס אחת מהן, התברר שרק פל"מניקים היו בה. הם נתפסו ונשלחו למחנה המעצר בלטרון.

ברל כצנלסון

הפעילות הבריטית העוינת כלפי אניות המעפילים עוררה את זעמם של מנהיגי היישוב, שהחליטו לא לשבת בחיבוק ידיים, ולנקוט בפעולות תגמול אקטיביות שיכאיבו לצבא הבריטי. תכננו לפתוח במתקפות יזומות על שלושה מבני משטרה בריטיים, שהוקמו לאורך חופי הים: גבעת אולגה, סידני עלי (ליד שפיים) והרדאר בסטלה מאריס בחיפה. מבנים אלה אפשרו לבריטים לשמור על חופי הארץ ולעקוב בעזרת רדאר אחר האניות המתקרבות.

המשימה להתקיף את מבני המשטרה הוטלה על לוחמי הפלמ"ח ולוחמי הפל"ם. אנו קיבלנו פקודה לפוצץ את המבנה של משטרת גבעת אולגה. שעת השין נקבעה לחצות. בחסות החשכה יצאנו מקיסריה וצעדנו לאורך שפת הים, כדי שהגלים יימחו את העקבות. כל לוחם סחב על גבו מטען חומר נפץ במשקל של כעשרים וחמישה קילוגרמים. ככה הלכנו על שפת הים, מקיסריה לגבעת אולגה. סמוך למבנה טיפסנו על הצוק - משימה קשה וכבדה, בייחוד כשתרמיל חומר נפץ נמצא על הגב. למזלנו לא נתקלנו באיש. הנחנו את חומר הנפץ קרוב ככל האפשר לבניין, וכאשר הושלמה המשימה נשמע הפיצוץ, נסוגנו דרך יער חדרה לעין החורש ושם התפזרנו. אחר כך שמענו בחדשות ברדיו את הדי הפעולה. העקבות הובילו לגבעת חיים והקיבוץ הוקף על ידי כוח בריטי. אנחנו היינו בעין החורש.

פעולה נוספת שהשתתפתי בה הייתה פיצוץ משטרת סידני עלי. הפעם כמפקד הכוח הפורץ. התקרבו למבנה, הנחנו את חומר הנפץ ואחרי הפיצוץ התחלנו לסגת. הכוח התפצל לשניים. חלק הגיעו לרשפון, משם לרעננה ולכפר סבא, ואילו הכוח שלי נסוג לשפיים, דרך החוף, סמוך לקו המים, על מנת לטשטש את העקבות. עם שחר הגענו לקיבוץ, אבל השמחה הייתה מוקדמת. כוח בריטי הקיף את הקיבוץ וסגר את שערי. במכלאה אחת ריכזו את כל הגברים, ואילו את הנשים קיבצו במכלאה אחרת. הבריטים חקרו כל איש ואישה אם השתתפו בפעולה. רוב החברים לא ידעו כמובן במה מדובר והשיבו בשלילה, עד שהגיעו אליי. "השתתפת בפעולה?" שאל אותי חייל בריטי.

"מה פתאום?" היתממתי.

"אז מה אתה עושה כאן?" הוא חקר.

"באתי לבקר קרוב משפחה."

"באמת?" הוא גיחך, "את מי באת לבקר?"

"את גבירץ", השבתי בביטחון.

כולם הכירו את גבירץ, מוכתר הכפר, ורחשו לו כבוד. הוא היה ציוני, יליד אנגליה, ואדם מכובד. מתוקף נישואיו לבת דודה של אבי ממשפחת יששכרוף, הרשיתי לעצמי להשתמש בשם שלו.

הקצין הבריטי ניגש אל גבירץ, והוא אישר באוזניו שהתארחתי בביתו. הואיל וכך, לא נותרה לבריטים ברירה אלא לשחרר אותי. חזרתי בשלום לבסיס.

לאחר שסיימתי בהצלחה את הקורס הבסיסי לימאים, נשלחתי לקורס מ"כים (מפקדי כיתה), שהתקיים בקיבוץ משמר העמק (ג'וערה). בסיום הקורס הוצבתי עם כל

המחלקה בקיבוץ גבעת השלושה, סמוך לפתח תקווה. המקום שימש בסיס נוח ליציאה לסירים ולפעילויות שונות באזור תל אביב ושפיים. הוטל עלינו, בין השאר, לאתר מקומות מסתור מתאימים להורדת מעפילים.

כשהיינו עדיין בגבעת השלושה, פתחו הבריטים במבצע רחב הקף שכונה "השבת השחורה". המבצע היה ב-29 ביוני 1946. הבריטים נקטו סדרה של פעולות נגד היישוב במסגרתן הוטל עוצר על הערים הגדולות ועל קיבוצים ומושבים. נערכו חיפושים מבית לבית. רבים ממנהיגי היישוב נעצרו במטרה לשבור את כוחם של ההגנה והפלמ"ח ולהשאיר את ההגנה ללא הנהגה.

קיבלנו התרעה שהבריטים עומדים להקיף את הגבעה. הצלחנו לחמוק מבעוד מועד ולהגיע לאזור כפר אז"ר ותל לווינסקי (תל השומר). צעדנו כל הלילה דרך הפרדסים. לקראת בוקר הגענו לכפר אז"ר. כשנודע לנו שהחיפושים הסתיימו חזרנו לגבעת השלושה. על מנת שלא נישחף פיזרו אותנו בקומנות של תנועות הנוער, בייחוד של "השומר הצעיר", משם המשכנו בסירים ובפעילות מבצעית.

בין הפעולות הידועות שהשתתפתי בה הייתה "ליל הגשרים", אחד המבצעים הגדולים והידועים בתולדות ההגנה והפלמ"ח, בשיתוף לוחמי האצ"ל והלח"י, שנערך בלילה שבין ה-16 ל-17 ביוני 1946.

בעת ובעונה אחת פוצצו אחד עשר גשרים ברחבי הארץ במטרה לנתק את נתיבי האספקה ששימשו את הצבא הבריטי. במהלך תקיפת הגשר מעל נחל אכזיב גילו נוטרים ערבים את הכוח שלנו. קרב היריות הביא לפיצוץ מטען החבלה, שגרם להתמוטטות הגשר ולמותם של ארבע עשר לוחמים ומפקדים.

על הכוח בפיקודי הוטל לפוצץ את גשר הרכבת ליד גן שמואל שנמצא בין תחנת הרכבת הישנה לקיבוץ גן שמואל. יצאנו מגבעת חיים, הגענו בשעת השקט, פוצצנו את הגשר וחזרנו לעין החורש. למחרת הקיפו הבריטים את הקיבוצים כדי ללכוד את הלוחמים שהשתתפו במבצע, אך ללא הצלחה. הבריטים לא הצליחו לשים את ידם על איש מאתנו.

אחר כך נשלחנו לפוצץ את מבנה המשטרה הבריטית ליד כפר ויתקין, היום כפר הנוער נעורים. במקום ישבה יחידה בריטית מיוחדת בשם P.M.F שהוקמה על מנת לפעול נגד ההגנה והמעפילים. היחידה התמקמה והתאמנה שם. זה היה מבצע מורכב יחסית מבחינת כוח אדם, ציוד ולוגיסטיקה. ריכזנו כוח גדול יחסית של הפלמ"ח בפרדסים שלמורדות בית הראשונים בביתן אהרון. הקמנו שם נקודת תצפית כדי לעקוב מקרוב אחרי התנועות של הצבא הבריטי וללמוד על אמצעי השמירה.

אחד הקשיים שניצבו בפנינו היה לזחול מאה מטרים בתוך פרדס, בין עלים יבשים הפזורים על הקרקע. חששנו מאוד שרחש העלים יסגיר אותנו. התקדמנו באיטיות לכיוון הגדר שהקיפה את המחנה. הצלחנו לפרוץ חלק ממנה, וחוליה אחת נכנסה לשטח המחנה. לרוע המזל גילה משוריין בריטי את החוליה, והחלו חילופי אש. בזמן שהכוח הפורץ בפיקודי ניהל קרב פנים מול פנים, הצלחנו להכניס את חומר הנפץ ולפוצץ מבנים במחנה.

לאחר שהמשימה בוצעה בהצלחה, נסוגנו על פי התכנית, לאביחיל. התפרקנו מהנשק ומהתחמושת והטמנו בסליק שבישוב. לאחר מכן התחלקנו לחוליות כדי להקשות על הבריטים להתחקות על עקבותינו. הלכנו במשך כל הלילה עד שהגענו למקום מבטחים, קיבוץ ליד רעננה.

מאוחר יותר הוצבתי בנמל חיפה, לשם הגיעו אניות מעפילים שלכדו הבריטים סמוך לחופי הארץ. הוטל עליי לעלות על הספינות יחד עם פועלי הניקיון הערביים, ליצור קשר עם מלווי האנייה שבדרך כלל התחבאו ב"סליק" שבתוכה, להוריד אותם מהאנייה ולהביאם למקום מבטחים. כמו כן הורדנו מטענים מיוחדים כמו תחמושת ונשק, שהוברחו בהן. וכן הברחנו את אנשי המוסד לעלייה ב' שנשלחו לאירופה.

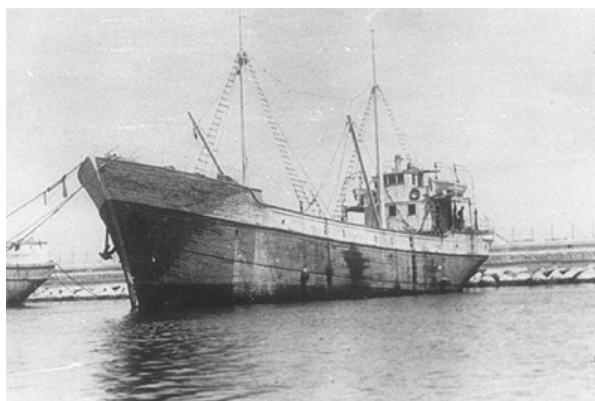
והנה, בעיצומה של פעילות שגרית בפרוואר 1947, התקרבה לחופי הארץ ספינה המעפילים "חיים ארלוזורוב", שלרוע מזלה הבריטים גילו, והיא נקלעה לקרב עם אחת המשחתות. האנייה הצליחה להתחמק ועלתה על החוף מול בת גלים בחיפה. הבריטים הורידו את המעפילים והעבירו אותם לקפריסין, אך קיבלנו מידע שמעפילים ומלווים, אנשי פל"ם, מסתתרים בבטן האנייה, והם ינסו לרדת לחוף בחסות החשכה.

חיים ארלוזורוב

השטח שרץ "כלניות", הדיביזיה המוטסת של הצבא הבריטי. הם הקיפו את אזור בת גלים במטרה ללכוד את העולים. הוטל עליי ועל עוד שני חברי מהפלי"ם לעזור במבצע החילוץ. לעולם לא אשכח איך זחלנו מאזור בריכת בת גלים לשפת הים. בדרך עברנו סמוך לעמדות השמירה של הבריטים, בקושי רב הצלחנו להסתנן ולהגיע לשפת הים. במשך שעות צפינו מעמדת ההמתנה על האנייה ועל הים. לאחר חצות הבחנו בדמות מתקרבת בשחייה אטית לחוף. זחלנו כדי לבדוק מי מגיע. להפתעתנו גילינו את אברהם שביט, אחד מאנשי הבריגדה, בן כפר ויתקין, שהיה אחד המלווים על האנייה.

נמל חיפה התמלא במהירות באניות מעפילים שתפסו הבריטים, בהן "אנצ'ו סירני", שהתנוסס עליה דגל איטלקי ונרשמה בשם "רונדינה". הבריטים תפסו את האנייה בלב ים, מחוץ למים הטריטוריאליים של ישראל, והמעפילים גורשו

אנצ'ו סירני

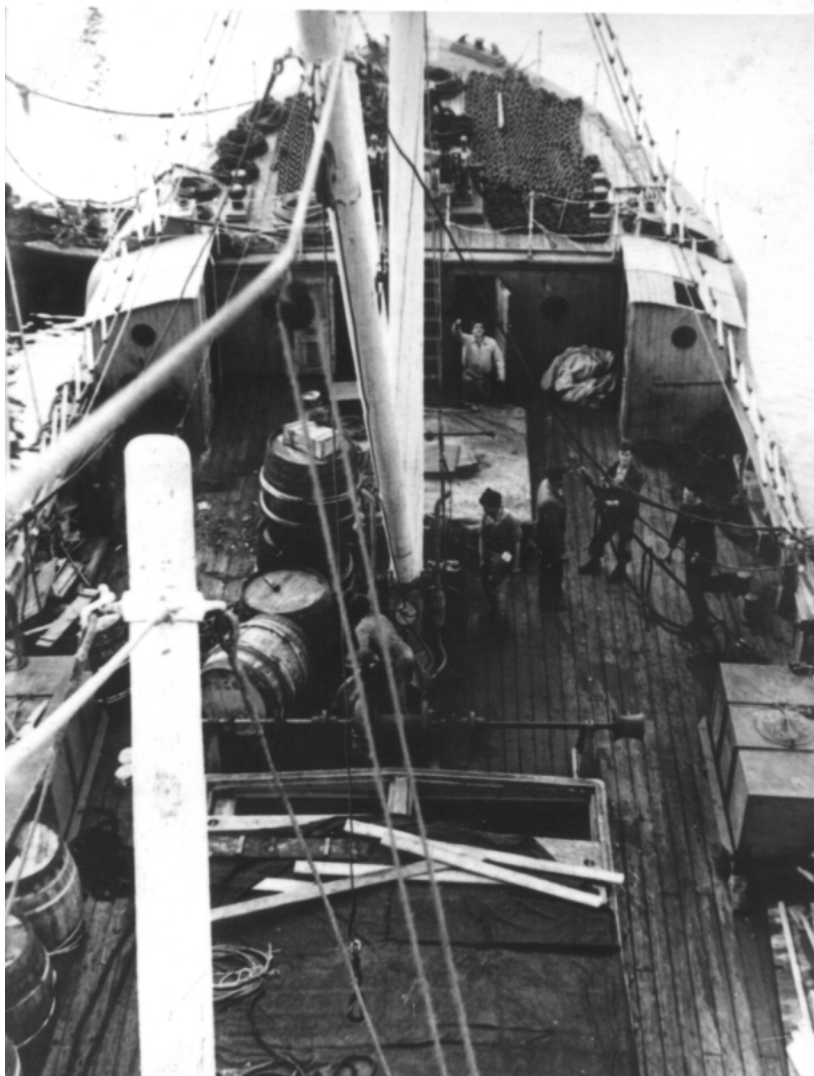
לקפריסין. בעלי האנייה, אנשי המוסד לעלייה ב' במסווה של

אנשי עסקים איטלקיים, הגישו תביעה משפטית נגד הבריטים ודרשו להחזיר את האנייה וכן תבעו פיצויים בגין הנזק שנגרם. בית המשפט פסק להחזיר את האנייה לבעליה, מאחר שהאנייה נתפסה מחוץ למים הטריטוריאליים.

האנייה עגנה בחיפה. יום אחד הודיעו לי ולעוד כמה חברי הפלי"ם: חיים וינקלר, חיים סנש, גבי וייס, בני קרביץ, יוש לוי, פני אשוח ומשה "הסיילור" (המלח) להגיע לאנייה, לשפץ אותה ולהכשירה להפלגה לאיטליה. האנייה הייתה מוזנחת ורעועה מאוד. שיפצנו את האנייה במסווה של עובדי מספנת "העוגן" של חברת "סולל בונה". העבודה התבצעה בניצוחם של ישראל לסקוב, ימאי מעולה ומנהל המספנה, ורב המלחים משה דפני, איש הפלי"ם, ימאי בכל רמ"ח אבריו ובעל ניסיון רב באניות סוחר, לכן דבק בו הכינוי: "משה הסיילור".

בזמן ששיפצנו את האנייה והכשרנו אותה להפלגה, גרנו בתוך האנייה שהפכה לבית השני שלנו ובסיס להורדת המלווים והנשק מאניות מעפילים אחרות. לא פעם קיבלנו

מידע על אנייה שמעבירה נשק. התקרבו אליה בסירה, מישוהו הוריד את המשלוח בחבל, העברנו אותו למספנה ומשם לידי ההגנה. הבריטים חשדו שאנחנו לא עובדי מספנה תמימים. מידי פעם ערכו "ביקורי פתע" וחיפושים לא צפויים או שהאירו עלינו בזרקורים, כששרר בלילה עוצר בנמל. פעם, באמצע הברחת נשק, הופיעה ספינת משמר בריטית. הספקנו להתרחק במהירות מהאנייה, והחבילה השתלשלה למים בלי שהבריטים הרגישו. ניצלנו ממעצר.

שיפוץ אנצ'ו סירני

שליחות להעלאת מעפילים מאירופה

והנה הגיע היום המיוחל. ה"רונדינה" מוכנה ומזומנה להפלגה בפיקודו של רב החובל שיינמן. קיבלנו הוראה להפליג לאלכסנדריה, להצטייד שם בחביות של דלק, ו"בפסולת ברזל" (נשק) מהמדבר המערבי. יצאנו למסע מצוידי בתעודות ימאים. אחרי הפלגה קצרה הגענו לנמל אלכסנדריה. האנייה עגנה מול השער של רחוב "האחיות" שנחשב לאזור הזונות. הואיל והמשלוח של "פסולת הברזל" התמהמה, נאלצנו להתעכב בנמל מעל למתוכנן. בערבים בילינו בעיר ופגשנו נוער יהודי במועדון מכבי. מהיותנו ימאים שהגיעו מארץ הקודש היינו אטרקציה ונהנינו מהערצה של בני הנוער היהודים.

במוצאי שבת אחת, בעודנו מטיילים ליד ארמון המלך פארוק, מבקרים בלונה פארק ונהנים מהחיים, ניגש אליי בחור מקומי שהזדהה כיהודי. הוא אמר שהוא עובד עבור ההגנה ושלי אברהמי, נציג ש"י בקהיר, ביקש להזהיר אותנו שהבריטים עלו על עקבותינו. הם גילו שאנחנו ממתינים לנשק. הוא אמר לנו שעלינו להפליג מיד.

הבנו שאנחנו חייבים לברוח, אך לא ידענו כיצד ניכנס לנמל בלי להיתפס. ואז עלה בדעתי רעיון, להתחפש לשיכורים. נכנסנו דרך "שער האחיות" (כינוי לשער הזונות) הצטיידנו בבקבוקי בירה ובהרבה שטרות כסף. ידענו שהשוטרים יחפשו בכיסים, ייקחו את הכסף ויתנו לנו להיכנס לשטח הנמל.

אותו לילה השתוללה סערה. איש לא העלה בדעתו שאנייה בגודל של ה"רונדינה" תעז להפליג במזג אוויר סוער שכזה. וכך, בחסות הסופה, יצאנו חרש מהנמל. הרוח העזה והים הסוער טלטלו את האנייה מצד לצד עד שחשבנו שהאנייה תתפרק. הסופה שככה לאחר יומיים. בתום עשרה ימי הפלגה הגענו לנמל גנואה שבאיטליה. כל האנשים הקיאו את נשמתם בגלל הסופה והמשימה הכי קשה באותה הפלגה הייתה להתעלם מריחות הבישולים במטבח. כמעט כל הצוות הקיא בגלל הסערה והריח.

לאחר המסע הראשון הרגשנו את עצמנו ימאים לכל דבר, וכמו כל יורדי ים שהתגברו על סערות ותלאות, יצאנו גם אנחנו לסיבוב בארים בנמל גנואה, כדי לשתות קצת, לשמוח ולפרוק מתחים. הבארים היו מלאים ימאים מכל העולם ואיטלקיות חמודות, וכל אחת סיפרה על עצמה סיפור סוחט דמעות על בעל שנהרג במלחמה והותיר אותה אלמנה מטופלת באימא ובילד, והן הזמינו אותנו לבתייהן. מובן שריחמנו על האיטלקיות האומללות והיפהפיות. הואיל והחזקנו בספינה מכל טוב, הבאנו להן קפה, סוכר שמן ושאר מצרכי מזון, שערכם באותם ימים היה יותר מכסף. היו שפיתחו

מערכת יחסים עם האיטלקיות והתאהבו בהן עד מעל לראש, וכל אחד ניסה לשכנע את חברו שהבחורה שלו אינה זונה, חלילה, אלא פשוט איתרע גורלה ומתוקף הנסיבות הטרגיות נאלצה להתרועע עם ימאים כדי לפרנס את עצמה ואת בני משפחתה. ערב אחד, כשטיילנו בחוצות גנואה, חלפנו ליד ארמון מדהים. איטלקיות יפיות עמדו שם. החלטנו להיכנס, ואז התעורר החשש שמא הבית אינו אלא בית בושת ואנחנו עלולים להידבק במחלות. החלטנו למתוח אחד מהחבר'ה. מישהו יעץ לו לקחת לימון ולפני המגע המיני לטפטף שתי טיפות. אם הבחורה תצחק, סימן שהיא חולה. נכנסנו, בעוד אנחנו בוחרים את הנערות, שמענו צעקות רמות בוקעות מאחד החדרים. התברר שאותו בחור לקח ברצינות את הרעיון. הוא לא הבין שמדובר בבדיחה. ברחנו משם בבושת פנים.

"ירח הדבש" בגנואה נקטע כאשר קיבלנו הוראה לצאת למילנו לפגישה עם אנשי המוסד במקום שנקרא ויאן-יונה. נסענו ברכבת. חלק מהדרכים והגשרים היו בלתי עבירים כתוצאה מההפצצות על איטליה. הרכבת הייתה דחוסה ונאלצנו להצטופף. ישבנו שלושה - ארבעה חבר'ה על ספסל צר. מולנו, בין הנוסעים הרבים, רובם איטלקים, ישבו אם ובתה. האימא נראתה נחמדה, והבת יפהייה כל כך שלא גרענו עין ממנה ולא יכולנו להבליג. הפלגנו בתיאורים "כמה היא יפה, כמה היא מושכת". הואיל ודיברנו בשפת הקודש, הרשינו לעצמנו להתבטא באופן חופשי ובקול רם, בלי שהעלינו בדעתנו שמישהו מבין. כשהגענו למילנו הושיטה היפהייה את ידה ואמרה: "שלום". היינו בהלם. זה היה שיעור. בכל מקום צריך לשמור על הפה.

מילנו הייתה מלאה פליטים יהודים, ניצולי שואה. גילינו שכל אחד מהם מוכר משהו: חפצים, קפה, סוכר ושאר מצרכים, ויש מי שמכר אפילו בגדי "אתא" שנתרמו על ידי אנשי היישוב בארץ. אותם יהודים פליטים נקלעו למצב כה קשה, עד שהיו מוכנים למכור הכול, גם את הבגדים ששלחנו להם. המראה זעזע אותנו.

ממילנו נשלחנו לבסיס של המוסד לעלייה ב' שנקרא מג'נטה. המחנה נמצא בקרבת לאגו דה קמו (אגם קומו). אנשי פלי"ם ואנשי הבריגדה איישו את המחנה. תפקידם היה לאגור ולרכז מזון למעפילים ודלק לאניות וכן לארוז נשק שנשלח לארץ בסליקים מיוחדים ומוסלקים בתוך מכוניות, כגון מכבש דרכים.

יום אחד קיבלנו משימה, לנסוע לרומא ולגנוב מבסיס אונרר"א ג'פים צבאיים לצורך ליווי שיירות המעפילים. שאלו: "מי יודע לנהוג בג'יפ?" כמובן שאמרתי "אני!" אף על

פי שלא היה לי שמץ של מושג. חשבתי שזאת לא בעיה גדולה. שניים הצטרפו למשימה. קיבלנו ג'יפ ויצאנו לדרך.

הגענו לרומא, מצאנו את בית אונרר"א. עשרות ג'יפים צבאיים חנו ליד המבנה. בחרנו שלושה ג'יפים, התיישבתי מאחורי ההגה, התנעתי בקלות ויצאנו לדרך בשיירה של שלושה ג'יפים. אחרי נסיעה קצרה שמת לי לב שהג'יפ שלי מתחמם יתר על המידה. הוא הגיע כמעט לרתיחה. התברר שנסעתי כל הזמן בהילוך שני, כי לא ידעתי שצריך להחליף הילוכים. החבר'ה הראו לי איך מחליפים הילוכים, מהר מאוד הפכתי למומחה. העברנו את הג'יפים לבסיס המוסד, שבו אוחסנו מכשירי אלחוט ונשק. לאחר מכן הוצבנו ב"גבעת עדה". המקום נקרא על שמה של עדה סירני, שנשלחה מטעם המוסד לאיטליה. המחנה שכן במפרץ גאטה. עסקנו שם בעיקר בהכשרת המעפילים לקראת עלייתם ארצה ובהעברת מזון.

אחדים מאתנו נשלחו לגבול איטליה-אוסטריה כדי להבריח ניצולי שואה למחנות העלייה באיטליה. חלק מהניצולים, אף שחזרו מהתופת, השתלבו יפה בפעילות המבצעית שלנו ככוח מסייע, ועזרו לארגן את הציוד ואת העולים האחרים ולאמן אותם בשחייה ובשהייה במים. אחדים מהעולים אף נשלחו לבית ספר ימי מיוחד שהוקם באיטליה בנמל צוטה וקייה כדי להכשירם בימאות ובדיג. העולים שימשו כוח עזר חשוב, הן מן הבחינה המבצעית והן מן הבחינה המוראלית.

מלבד הפעילות השוטפת טיפחנו חיי חברה סוערים. בערבים נערכו מפגשים, זללנו פירות שגדלו בשפע באזור וסיפרנו צ'יזבטים. ניצולי שואה סיפרו מדי פעם עדויות וסיפורים מסמך שיער על הזוועות שעברו ועל מחנות ההשמדה. סיפוריהם עוררו בנו צמרמורת.

רומא, אני במרכז עם בני קרביץ וגבי וייס

הבריטים ידעו שגבעת עדה משמשת בסיס להעפלה ולפעילות של המוסד לעלייה ב', והם התמקמו בבית המלון מירמר, ששכן על גבעה סמוכה, הקימו שם נקודת תצפית ועקבו אחרינו מקרוב. לפיכך השתדלנו לפעול בלילות. הבעיה העיקרית הייתה לאתר מקום שיתאים לעגינת אנייה מבחינת עומק המים, דרכי הגישה והמילוט. בעוד אנו סורקים את השטח ומבצעים הכנות אחרונות, הגיעה למפרץ גאטה אנייה "פולשת", שבמלחמה נשאה טנקים והפכה גרוטאה. המנוע שלה פורק. נאמר לנו שהגרוטאה הזאת תשמש כאניית מעפילים והוטל עלינו להכשיר אותה להפלגה בתוך שלושה ימים. זה היה ב-14 בספטמבר 1947. שישה אנשי פל"ם, ואני ביניהם, עבדנו על האנייה בפיקודו של אברהם זכאי, שהיה מפקד הפל"ם בעבר, ושימש כאחראי מטעם המוסד לעלייה ב' על ארגון העלייה ועל הכנת הספינות. בלילה התחלנו בעבודה מאומצת, נזהרים שלא לעורר את הבריטים מתרדמתם. התברר שחסרים עצים להשלים את הקונסטרוקציה. ה"פולשת" הייתה בנויה בצורת קופסה. בתוך החלל בנינו שתי קומות באמצעות משטחי עץ, כדי שנוכל להכניס מספר אנשים רב ככל האפשר. את גזרי העץ, המסמרים ושאר הציוד החסר קיבלנו רק בלילה, לכן העבודה התעכבה. במקביל להכנות האינטנסיביות ניסינו לאתר מקום מסתור מתאים לעגינה, כדי לאפשר לעולים להגיע ולהפליג בבטחה. הצלחנו למצוא מקום כזה שענה על כל הקריטריונים - החולות שבין גאטה לנאפולי.

אניית המעפילים "אף-על-פי-כן"

ב-16 בספטמבר 1947, בשעות הערב, הגיעה ספינת דיג שגררה את הפולשת ממפרץ גאטה למקום המיועד. שעת השין נקבעה לשתיים עשרה בלילה. סמוך לחצות התייצבנו, זרקנו עוגן, וחבל עבה נמתח מהאנייה אל החוף. כמו כן ניפחנו סירות גומי. למקום שנבחר הייתה גישה נוחה לתחבורה ציבורית. כמה דקות לאחר חצות הגיעה רכבת מיוחדת עמוסה ניצולי שואה. הם ירדו וצעדו ישר לחוף, כמו כן הגיעו אוטובוסים. הנוסעים שמו פעמיהם אל החוף.

עבדנו בזריזות, ביעילות ובמרץ רב. העלינו את הנוסעים על סירות הגומי. הם עזרו לנו למשוך בחבל.

זה לא היה פשוט להעביר אותם לאנייה בים הפתוח, אבל הצלחנו להתגבר על כל הקשיים. בארבע לפנות בוקר הושלמה המשימה. הצלחנו להעביר חמש מאות עולים לאנייה והפלגנו. בלב ים המתינו לנו שתי ספינות דיג. העברנו את הציוד ואספקת המזון מספינות הדיג ל"פולשת", מבצע לא קל שנערך מול הגלים הגבוהים.

מעפילים על סיפון "אף על פי כן"

שלושה ימים לאחר מכן, ב-19 בספטמבר, חצינו את מיצר המסינה ונכנסנו לים התיכון. המעפילים הורשו לעלות לסיפון באופן חופשי, חוץ משעות אזעקה. החשש הגדול היה שהבריטים יתפסו אותנו ופרשת אקסודוס תחזור על עצמה, לכן תוגבר הצוות. אני מונית לפקד האנייה. מלבדי היו יציק לנדאו (כפכפי), שהיה המפקד הימי, האלחוטאי יוסק'ה לזרוביסקי, אליו הצטרפה חיה, מעפילה שהוכשרה כאלחוטאית, אוסי כמכונאי וארונצ'יק מגבעת חיים, נציג התנועה הקיבוצית.

החיים באנייה אורגנו יפה בעזרת המעפילים, בייחוד עזרה הקבוצה שהוכשרה בגבעת עדה. קיימנו תצפיות במשך עשרים וארבע שעות, תרגלנו מצבי חירום למקרה שניתפס. **ביום הכיפורים התקרבו לנומל אלכסנדריה.**⁷ הנפנו דגל מצרי שתפרנו מבעוד מועד. נתנו לאנייה את השם "פרידה" (מלכת מצרים) והרשינו רק למספר מצומצם של אנשים לעלות לסיפון. כל השאר נשארו סגורים בתוך המחסנים.

ביום שישי 26 בספטמבר 1947, בשתיים בצהריים, כשהיינו במרחק של עשרים מייל מפורט סעיד, חג מעלינו מטוס בריטי בעל ארבעה מנועים. הוא חזר בארבע אחר הצהריים וחלף מעלינו כמה פעמים. עם רדת החשכה הצטרף אליו מטוס נוסף, ושניהם זרקו עלינו מדי פעם נורי תאורה.

בשבע בערב הגיחה משחתת בריטית. היא התקרבה ל'גרוטאה' שלנו ושטה צמוד אלינו. אותה שעה היינו יוסק'ה לזרוביסקי ואני על הסיפון. נראינו כמו ערבים. הם ביקשו שנזדהה וחקרו מאין באנו ומה יעד הנסיעה. אמרנו שהאנייה שייכת לאיש עסקים מקהיר, אפילו מסרנו את שמו ואת כתובתו. הסברנו שאנחנו מפליגים מאלכסנדריה ליפו ומובילים בצל וכותנה. אנשי הצוות של המשחתת השתכנעו והתנצלו. הם הסבירו שהם מחפשים אנייה קטנה אחרת ועזבו אותנו לדרכנו. נשמנו לרווחה, אך לא לאורך זמן. בחצות הופיעה משחתת בריטית נוספת, נצמדה אלינו וזרקור ענק האיר את ירכתי האנייה. לאחר כעשר דקות נתבקשנו לעצור ולאפשר לשני קצינים לעלות על האנייה על מנת לבדוק את הניירת ואת התכולה. סירבנו ואמרנו שיבדקו את המסמכים כאשר נגיע לנמל יפו, והמשכנו בדרכנו.

תוך זמן קצר נראו באופק אניות מלחמה נוספות. מצאנו את עצמנו מוקפים על ידי ארבע משחתות. החלטנו שאין טעם להאריך את סבלם של המעפילים שישבו דחוסים במחסנים, והורינו להם לעלות על הסיפון. משנחשפנו, רשמנו את שם האנייה "אף על פי כן", השם שנקבע על ידי ההגנה על מנת להפגין שעל אף יציאת אירופה אנו

⁷ יש בעיה בתאריכים, יום כיפור היה ב-11 בספטמבר 47, וכתוב כי יצאתם ב-16 בחודש

ממשיכים. הדגל הלאומי הונף ושירה מרגשת של התקווה בקעה מגרונות המעפילים בלב ים.

בשבת ה-27 בספטמבר, בשמונה בבוקר, במרחק של כחמישה עשר מיל מחופי דרום הארץ, ניסתה אחת המשחתות להתקרב אלינו. ההגאי שלנו היפנה בבת אחת את חרטום האנייה למרכז המשחתות ופגע בה בעוצמה רבה. המשחתות התרחקו. לאחר שעה התקרבו שלוש המשחתות מאחור ונצמדו אלינו משני הצדדים. הבריטים התחילו לירות ולהתיז מים. בהמולה שנוצרה קפצו כעשרים מלחים בריטים לירכתי האנייה שלנו. המעפילים המבוהלים לא הספיק לקלוט מה קרה. גשר הפיקוד נכבש. ארבעה מעפילים נפצעו, שניים מהם קשה.

ביקשנו מהבריטים להגיש עזרה רפואית לפצועים. הם הורו לנו לעצור, אך אנו המשכנו לכיוון החוף. במהלך המשא ומתן השתלטו החיילים על חדר המכונות ועצרו את האנייה. רופא צבאי עבר אלינו. אחד הפצועים נפטר בטרם הספיק הרופא לטפל בו. שאר הפצועים קיבלו טיפול שטחי.

התברר שבין המעפילים הייתה מרגלת, בחורה בשם "בטי פידלר". היא הצטרפה לאחותה שהייתה חברה בגרעין הכשרה של קיבוץ גבעת חיים. במהלך הפלגה התיידדה בטי עם אחד החברים שלנו ושאהב מידע.

בשעת חצות של יום שישי, כשחזרה המשחתת והאירה בזרקורים, נראתה בטי ליד השירותים, מצוידת בפנס שקיבלה מאחד החברים שלנו. לאחר שנכבשה האנייה על ידי הצי הבריטי, ניגשה בטי לאחד הקצינים ודיברה איתו. מאוחר יותר הצטרפה לצוות המלחים, הסתובבה אתם בירכתי האנייה והצביעה על האיטלקים, שלושה מהם נאסרו. היא גם חשפה את יוסק'ה, האלחוטאי, וגם הוא נעצר. כשחזרה שוב עם המלחים הבריטים למחסן, הבחינה בי, וכשהרימה את מבטה, נעצתי בה מבט חודר, והיא נרתעה.

ניצלתי את אותן שניות וברחתי. הבררה היחידה שנותרה לי הייתה לקפוץ למים. השתלשלתי לים מאחד החלונות והתחלתי לשחות לכיוון החוף. לאחר חצי שעה של שחייה הופיעו שתי ספינות מנוע של משמר החופים הבריטי. הם ציוו עליי לעלות. התנגדתי. ניסיתי לברוח. שתי הספינות חסמו אותי. כמה מלחים קפצו למים וניסו להטביע אותי. התחמקתי והצלחתי לעלות בכוחות עצמי לספינה. הבריטים הכו אותי באלות ללא רחם, עד שאיבדתי את ההכרה. כשהתעוררתי, מצאתי את עצמי כבול בתוך מחסן אפל. אחד המלחים הערבים נכנס למחסן לראות אם אני חי. ביקשתי ממנו בערבית כוס מים. אחר כך העבירו אותי חזרה לאניית המעפילים "אף על פי כן"

שנגררה לנמל חיפה. איש הבולשת הבריטית שקיבל את פניי, שאל אם אני ישראלי, השבתי בשלילה. המרגלת עמדה לידו, והוא שאל אותה: "מי הוא?" והיא אמרה: "ישראלי, מפקד האנייה."

העבירו אותי לתא המעצרים. פגשתי שם את יוסק'ה ואת שלושת האיטלקים. היות שהייתי ערום, ביקשתי שיתנו לי בגדים. במהומה שנוצרה הצליח יוסק'ה לברוח. הוא הצטרף לכפכפי ואוסי, שהתחבאו בתוך הסליק של האנייה.

בתא המעצר מצאתי את תמונתה של בטי. מאחורי התמונה נכתב באנגלית: "הנ"ל עובדת בשירות האינטליג'נס סרוויס הבריטי, נא הגישו לה את מלוא העזרה." כעת כבר לא נותר ספק שמדובר במרגלת. העברתי את תמונתה דרך החלון לאחת המעפילות, וביקשנו לשמור על התמונה במקום בטוח.

לעת ערב נגררנו לנמל חיפה. בזמן שאיש הבולשת ירד עם בטי פידלר, המרגלת, המעפילים לא התאפקו. הם התנפלו עליה וניסו לעשות בה לינץ'. הבריטים הגיבו בתקיפות ובכוח. כמה מהמעפילים נפצעו. איש הבולשת פקד על אחד הקצינים לשמור עלינו עד אשר תגיע מכונית משטרה לקחת אותנו.

העברת המעפילים לאניית הגירוש התבצעה במהירות. בינתיים התחלף הצוות בין אנשי המרינס לדיביזיה המוטסת, ומפקד הכוח שאל למעשינו, אמרתי לו שאנחנו חולים. מיד נשלחה קבוצת חיילים שעזרה לנו לעבור לאניית הגירוש שכבר עמדה להפליג. צעדנו בכוחות עצמנו אל האנייה. הגיעה מכונית משטרה. אחד השוטרים צעק באנגלית: "היכן האסירים?"

זירזתי את האיטלקים לעלות לאניית הגירוש והתחבאנו בין המעפילים. מחשש לחבלה הפליגה אניית הגירוש במהירות לדרכה. כשהגענו לקפריסין התברר שהבריטים חשבו שברחנו לחוף. הם ערכו חיפושים נרחבים בנמל.

באשר לבטי פידלר, המרגלת, נודע לנו שאחותה הגיעה מהונגריה עם קבוצה שהתארגנה במסגרת הקיבוץ המאוחד. אמה של בטי, יהודייה, נישאה לקצין בולשת בריטי שהוצב במטה ה-CID ביפו. בטי התנדבה ל"אינטליג'נס סרוויס" באיטליה. היא ביקרה את אחותה במחנה לעתים תכופות וכך יכלה להתחקות מקרוב אחרי הפעילות שלנו, לדעת מתי מפליגה האנייה ולנסות לסכל את המאמצים שלנו להביא מעפילים ניצולים לארץ.

לאחר שהייה קצרה בקפריסין יחד עם מוקה לימון ודן רם ממטה הפלמ"ח, ניתנה הוראה להחזיר אותנו לארץ. צורפנו לקבוצה שעלתה לארץ באניית נוסעים של הסוכנות, במסגרת סרטיפיקטים שהנפיקו הבריטים. בלב ים החלטנו, מוקה, דן ואני,

להתחמק מהביקורת של המשטרה הבריטית מחשש שיעצרו אותנו. תכננו להשתלשל בלילה לים ולשחות עד לחוף הקריות. בסופו של דבר לא מימשנו את התכנית. האנייה הגיעה למפרץ חיפה בשעות אחר הצהריים. סירות מנוע ועליהן נציגי הסוכנות היהודית, הגיעו מצוידות במזון. היו ביניהם חבר'ה שהכרתי משירותי בנמל. סיכמנו שבתוך כדי פריקת המטען ובמהומה שתיווצר נתחבא בתא שבחרטום סירת המנוע. דן ואני הצלחנו להיכנס לתוכו, אך מוקה הסתבך ולא הצליח להשתחל פנימה. הוא חזר לאנייה והחליט לקפוץ למים. הודענו לאנשי המוסד לעלייה ב' שמוקה ישחה לקריות, ואכן כך היה. אנשי ההגנה המתינו לו בחוף ולקחו אותו למקום מבטחים.

פריצת המצור על ירושלים

לאחר חופשה קצרה בארץ קיבלתי הוראה להתכונן לטוס לפראג בשליחות נוספת מטעם המוסד לעלייה ב'. בזמן שהכינו לי דרכון וחפצים אישיים, הגיעו מקפריסין לארץ שני צוותים של מתנדבים אמריקאים בדרכם חזרה לארצות הברית. אברהם מרצקי, חברי מהפלי"ם, ואני נשלחנו ללוותם ולהראות להם את הארץ. סיירו בימים המלח, ביריחו, בירושלים העתיקה ובכותל המערבי.

זה היה ב-26 בנובמבר 1947. ב-29 בנובמבר, בעוד אנו בירושלים, התקבלה ההחלטה בעצרת האומות המאוחדות לחלק את ארץ ישראל המנדטורית למדינה יהודית ולמדינה ערבית. אותה שעה הסתובבנו בירושלים. העיר צהלה ושמחה בעקבות החלטת האו"ם, שתמכה בהקמת מדינת היהודים, ואנחנו מצאנו את עצמנו חוגגים ורוקדים ברחובות העיר יחד עם כל עם ישראל. הערבים שהתנגדו לתכנית החלוקה פתחו במעשי אלימות ובהתקפות ירי על התחבורה היהודית, שעברה דרך ערים וכפרים ערביים במטרה לנתק יישובים.

מתוקף המצב התקבלה הוראה לבטל את יציאת השליחים לחו"ל ולהחזיר אותנו ליחידות. כבוגר קורס מ"כ קודמתי להיות מ"מ, מפקד מחלקה, והוטל עליי להקים מחנה אימונים בקיסריה לקלוט מתנדבים לפלי"ם. מאוחר יותר הקמתי מחנה קליטה ואימונים במכמורת, משם יצאנו לפעולות תגמול בכל האזור.

ב-25 במרץ 1948 הותקפה שיירת אספקה שחזרה מגוש עציון. השיירה התבצרה בנבי דניאל. פיקוד ההגנה החליט לגייס כוח של כאלף לוחמים, בהם חניכי קורס מ"כים וקורס מ"מים ומאתיים עשרים אנשי פלי"ם, על מנת לחלץ את השיירה ולחזק את גוש עציון.

התארגנו בקריה בתל אביב. על המחלקה בפיקודי הוטל לנווט את הכוח ל"נבי דניאל". בעוד אנו נערכים לקראת המשימה ולומדים את תוואי השטח, הבריטים חילצו את השיירה.

הכוח פוזר. חניכי הקורסים חזרו לאימונים, ואנחנו, הפלימניקים, עברנו לחולדה, להתארגן לפרוץ את המצור לירושלים. ארבע מחלקות נוספות של לוחמי הפלי"ם הצטרפו לכוח, שהתארגן במסגרת הגדוד הרביעי של הפלמ"ח בפיקודם של יוחנן זריז ועוזי נרקיס. על הכוח הוטל לתפוס את שרשרת המשלטים בשער הגיא, כשהמשימה היא לפרוץ את הדרך לבירה ולאפשר מעבר של שיירות שהובילו אספקת מזון ונשק לירושלים הנצורה.

ב-28 במרץ 1948 בשעות הערב יצאנו במשוריינים לשער הגיא. נעצרנו לפני המחצבה. ירדנו מכלי הרכב וטיפסנו במעלה ההר, כשהמחלקה בפיקודי צועדת בראש, ואני מוביל את הכוח. הצלחנו לתפוס את המשלטים החולשים על הדרך מהכניסה לשער הגיא ועד תחנת השאיבה סריס (שורש). באותו זמן הוטל על יחידה של פלוגה ח' של הפלמ"ח בפיקודו של גוני, בן קרית ענבים, לכבוש את הקסטל ולאבטח את מעבר השיירה. עם זריחת החמה נודע לנו שהשיירה שיצאה מחולדה ומנען הותקפה בוואדי שרה ולא הגיעה ליעדה. התברר שהקסטל לא נכבש וגוני, מפקד הפעולה, נהרג. מאוחר יותר הותקף הכוח שלנו שתפס את המשלטים. בתוך כדי קרב נאלצנו להתקדם לנווה אילן. לחלק מהלוחמים זו הייתה טבילת האש הראשונה. הקרב ניטש על משלט ליד נווה אילן. לאחר שכבשנו אותו, נפתחה הדרך. למחרת, עם אור ראשון, פנינו במשוריינים לקריית ענבים ולמעלה החמישה. הגיעה לשם גם מפקדת הגדוד הרביעי של הפלמ"ח בראשותו של יוסל'ה טבנקין. הוזעקנו לתדרוך. קיבלנו סקירה על המצב ונאמר לנו שעלינו להמשיך לתקוף במשך כל הלילה, כדי לא לאפשר לאויב להתארגן. התחלנו להיערך לקראת פריצת הדרך לירושלים. המחלקה בפיקודי קיבלה הוראה לכבוש את הקסטל ולפתוח את הדרך לשיירות האספקה לירושלים. יצאנו בחצות מקריית ענבים, מאזור המזח שהוא סלע גדול, ומשם צעדנו לכיוון בית יצחק, ישוב קטן בין קריית ענבים לקסטל. הגששים בראש צעדו באיטיות, כשמפעם לפעם נשמעו יריות ברקע. התקדמנו באיטיות רבה. החלטתי לקחת את הפיקוד ולהוביל את הכוח במהירות ליעד. טיפסנו על הגבעה לכיוון קבר השייך, כשאני בראש, ובני מרשק, שמונה לסגני במאסף. עם אור ראשון הסתערנו על המבצר שבראש הגבעה. לאחר קרב יריות כבשנו אותו והתחלנו לטהר את מורדות הכפר. הערבים נסוגו במהירות לעין כרם. הקסטל נכבש. לאחר כיבושו התבקשנו להעביר את השליטה לפלוגת חי"ש (חילות שדה) שהייתה במוצא עלית, ולחזור לקריית ענבים, כדי להתכונן לפעולה נוספת על סריס. התכוננו לפוצץ את הבתים שמסביב למבצר הקסטל. הואיל והתבקשנו להעביר את השליטה לחי"ש, העברנו להם את חומר הנפץ, על מנת שהם יפוצצו את הבתים. למחרת בשעות הצהריים הוזעקנו לקסטל שהותקף. התברר שלוחמי החי"ש לא פוצצו את הבתים שמסביב למבצר. בתים אלו אפשרו לצלפים ערבים להתקרב ולצלוף בלוחמי החי"ש וגם בנו. כשהגענו כתגבורת, ירדנו מהמשוריינים דרך פתחי המילוט, בזמן שטיפסנו לכיוון המשלט נפצעת. רסיסים חדרו לכל חלקי הגוף. למרות הפציעה, המשיכתי לתפקד. כשעלינו למבצר, יוסל'ה טבנקין ביקש ממני לקחת את הפיקוד

ולהשתלט על המוצב. דוד שאלתיאל, המפקד הבכיר של ההגנה, התנגד. התפיסה הייתה שלוחמי הפלמ"ח צריכים לתקוף ולכבוש, וכוח החי"ש צריך להתבצר במקום ולחזק אותו. לאחר ויכוח בין טבנקין לשאלתיאל קיבלתי הוראה להשאיר כיתה שתתפוס את קבר השייך ולחזור לקריית ענבים.

בלילה שוב ניסו הערבים לכבוש את הקסטל. בחילופי היריות נהרג עבדול קאדר אל-חוסייני. למיטב ידיעתי היו אלה לוחמי הפל"ם מהכיתה שהשארתי, המקלענים סעדיה שרעבי ז"ל ומשה כצנלסון יב"א, שירו בו אש צולבת ממקלעים.

עם בוקר הסתערו על הקסטל כחמש מאות ערבים שביקשו לפנות את גופתו של עבדול אל-חוסייני ולנקום את מותו. הם הגיעו במשוריינים שלנו, שהבריטים לקחו שלל בקרב נבי דניאל, ומסרו אותם לערבים. המשוריינים הפתיעו את הכוח שלנו, שחשבו שהגיעה תגבורת שלנו. כמעט כל אנשי הפלמ"ח ואנשי החי"ש שהיו שם נהרגו, כולל מחלקת התגבורת, בפיקודם של נחום אריאלי ומוסה אלפסי, שנשלחה מקריית ענבים, ספגו אבדות כבדות. הדרך לירושלים נחסמה.

ההתקפה על סריס נדחתה בגלל ערפל. הורידו אותנו מהמשלט להיערך להתקפה חוזרת על הקסטל. פקודת היום של יגאל אלון, מפקד הפלמ"ח, הייתה: "יש לכבוש את הקסטל ולפרוץ את המצור על ירושלים בכל מחיר". התפיסה הייתה שאם ירושלים תיפול בידי הערבים, נפילתה תשפיע על מוראל היישוב כולו.

באפיסת כוחות מוחלטת, לאחר שמונים שעות של לוחמה ללא מנוחה, התארגנה פלוגה מתוגברת לקרב נוסף. לקראת חצות התחלנו לנוע לכיוון הקסטל. על המחלקה בפיקודי הוטל להוביל את הכוח ולכבוש את הקסטל. הגענו אל היעד עם אור ראשון. ניסינו להתקרב לכיוון הבית. נפתחה עלינו אש תופת מכל הכיוונים. נאלצנו לסגת ולהתארגן מחדש. ראינו עשרות הרוגים פזורים בשטח, ולא ידענו לזהותם. אספתי את המפקדים. החלטתי שהמפקדים מסתערים והחיילים מחפים. בריצה מטורפת הסתערנו לכיוון המבצר שבראש הגבעה, ושאר הכוח נשאר לרתק את האגפים ולשתק את מקורות הירי. בעוד אנו מטהרים את הבית ויורים לעבר מורדות הכפר, עלתה שיירת האספקה לירושלים, ושיירה של מכוניות ריקות עזבה את העיר צפונה. את התמונה הזאת של פריצת המצור לירושלים, לא אשכח לעולם.

מאתים ועשרים אנשי פל"ם, בהם המחלקה שלי ממכמורת, לקחו חלק נכבד בקרבות על שחרור ירושלים במסגרת הגדוד הרביעי, גדוד "הפורצים", של הפלמ"ח. הם

השתתפו בקרב על הקטמונים ובניסיון הפריצה לעיר העתיקה, והם שהכריעו את גורל הבירה. כמאה ועשרה לוחמי פל"ם נפלו בקרבות האלה.

הקרב שהציל את ירושלים

מאת: משה טימור

אנשי הפלמ"ח והחי"ש נהרגו. כך גם פלוגת תגבורת שנשלחה למקום בפיקודו של נחום אריאלי. שאר הכוח במשלטים היה מותש אחרי יותר מ-90 שעות לחימה על סריס ויעדים נוספים.

פקודת היום שהוציא יגאל אלון הייתה

לכבוש את הקסטל בכל מחיר ולפרוץ את המצור על ירושלים. כוח, שהיה באפיסת כוחות, התארגן בחצות והחל לנוע לכיוון הקסטל.

על המחלקה, בפיקודו של כושי, הוטל להוביל את הפלוגה המתוגברת ולכבוש את הקסטל.

מספר כושי: "הגענו אל היעד עם אור ראשון. ניסינו להתקדם לכיוון הבית. היו שם הרוגים פזורים בכל מקום ולא ידענו מי שלנו ומי לא. נפתחה עלינו אש תופת מכל הכיוונים ונאלצנו לצמצם את הכוח ולסגת. אספתי את המפקדים ובריצה מטורפת הסתערנו לכיוון הבית בראש הגבעה, כששאר הכוח מרתק את האגפים ומשתק את מקורות הירי. בעוד אנחנו מטהרים את הבית ומורידים אש למורדות הכפר, ראיתי את שיירת האספקה עולה לירושלים ושיירה של מכוניות ריקות עוזבת אותה. זו אחת התמונות שאני חושב שלא אשכח לעולם. גם הלוחמים שהשתתפו באותו קרב בוודאי שלא ישכחו. אני חושב שזה היה אחד הקרבות שהכריע את גורל ירושלים. זה היה הקרב האחרון על הקסטל, שנמצא בידינו עד היום."

עד כאן סיפורו של כושי. היום, כשעולים לירושלים וחולפים למרגלות הקסטל, חשוב לזכור את מחיר הדמים הכבד ששילמו הלוחמים במקום זה כדי שנוכל לנסוע בביטחה לעיר הבירה.

בימים אלה אנו מציינים מלאת 56 שנה למדינת ישראל. המאבק לשמירת עצמאותה של המדינה נמשך למעשה מיום הכרזת העצמאות ועד ימינו. ידענו מלחמות ופעולות טרור מצד אלה שלא מוכנים לקבל את עצם קיומה של המדינה. חיי אדם רבים קופדו

במאבק המתמשך. משפחת השכול הולכת וגדלה. ואף על פי כן כרתנו ברית עם הארץ הזאת מדורי דורות ועל הבית הזה לא נוותר.

ישנם כל כך הרבה סיפורי קרבות ומעשי גבורה שייקצרו המקום מלהעלותם על הכתב. אני מבקש להביא כאן את סיפורם של הלוחמים במלחמת השחרור שיצאו להגן על בירת ישראל - ירושלים. זה סיפורם של 220 לוחמי הפל"ם, הפלוגה הימית של הפלמ"ח. כמחצית מהלוחמים הללו נהרגו בקרבות על עיר הבירה. בפרוץ מלחמת השחרור מנתה הפלוגה הימית 380 איש. 220 לוחמים נשלחו לירושלים, 30 לחמו בנגב ו-40 ניווטו את האוניות ואת המטוסים שהביאו את הנשק לארץ. הקרב שהכריע את המצור על ירושלים היה על הקסטל, שעבר מיד ליד במהלך הניסיונות לכבוש אותו. הקרב הוכרע סופית רק בקרבות קשים שהתחוללו לאחר שעבדול קאדר אל חוסייני, מפקד הלוחמים הערבים נהרג, ויודעי דבר טוענים שלוחמי הפל"ם הם שהכריעו אותו. אלה היו שני מקלענים, סעדיה שרעבי ז"ל ומשה כצנלסון יבדל"א, שהבחינו בתנועה חשודה, פתחו באש והרגו את חוסייני.

עם בוקר הסתערו על הקסטל כחמש מאות ערבים שביקשו לנקום את דמו, עם משוריינים שלקחו שלל בנבי דניאל, והפתיעו את הכוח שהיה שם. כמעט כל

מלחמת העצמאות

עם הכרזת המדינה והקמת צה"ל על חילותיו השונים, דרש חיל-הים להחזיר את הימאים לשורותיו.

בין השאר הופעלו לחצים על יוסף טבנקין, מפקד הגדוד הרביעי של הפלמ"ח, להעביר את אנשי הפל"ם לחיל הים, על מנת לסייע בהקמתו. טבנקין הורה לי להתייצב בפני גרשון ז"ק, שמונה למפקד השירות הימי, ונדרשתי להתייצב בחיל הים.

"הזקן" והים – קטע מעדות מיקלית של גרשון זק ב-12 למרץ 1985
בניכחות סמק ואברהם זיתר

הצטרפות "כיש" אלי שחר, פלי"ם ל"שירות הימי"

עפ"י עדותו, קיבל גרשון זק את מינויו המפתיע מ-בג, כמרכז האדמיניסטרטיבי של הקמת אגף ימי במסכ"ל, ב-3 למרץ 1948. לאחר כמה שיחות לא פורמליות עם מפקדי הפל"ם (הראשון, אברהם זכאי והאחרון, סמק) וקריאת הומר שב-ג מסר לו, הוא התלונן בפני בג שאין לו עוזרים. בג הסדיר עם שאול מאירוב את העברתו של לובה אליאב.

"שמחתי מאוד שיש לי סוף סוף אדם אחד שמוכן לקבל הוראות... השלישי שנתנו לי היה אחד בשם "כיש", אבל לגופו של עניין – העניין לא זו (עמ' 96)..."

"עכשיו (כנראה בסוף מרץ) היה לנו בידיים כמה דברים... שלישי [לובה], שני אנשים מרכזיים מאנשי הפל"ם [אברהם וסמק]... והיה גם גזבר [שורה פישמן], עכשיו אפשר להתחיל לחשוב מה לעשות".

"קודם כל לתגבר את הכוחות. בינתיים, ב-3 לאפריל עולים לכבוש את הקסטל. וכל אנשי הפל"ם הולכים לשם. שכחתי קודם להזכיר שהגיע אלי אדם בשם כיש ממכמורת, אחרי שקבעו שנפגש, ב-3 לאפריל הוא היה על הקסטל. אחרי שלושה-ארבעה ימים הם חזרו, בא אלי כיש זה ומספר לי גדולות ונצורות מכל מה שנעשה בקסטל. אני שמח לשמוע ואני אומר לו: לא זה תפקידנו. בוא – נתחיל לעשות. והוא התחיל לעשות. וזה היה האיש החמישי. התחיל לעשות, בדברים השונים – קודם כל גיוס כח אדם" (עמ' 101).

[בחודש מאי 1948] "אין כבר פלי"ם... רוב האנשים הם ודאי מאנשי פלי"ם, אנחנו כבר יושבים בסן-רמי... ומדוע אני זוכר את כיש? מפני שהיה שם איזה עניין [קסטה 6 צד ב'] בקישון (עמ' 106)".

יום רביעי 21 מרץ 2001 הודפס ע"י יהודה בן-צור

כשהצטרפתי לחיל הים הוצבתי כמפקד פלוגה והשתתפתי בכיבוש יפו במסגרת "מבצע חמץ" שנערך בפסח בין ה-27 ל-30 באפריל 1948. בקרב על כיבוש יפו השתתפו כוחות מהחטיבות: אלכסנדרוני, קרייתי וגבעתי וכן פלוגה מחיל הים בפיקודי ובשיתוף כוח של אצ"ל. זו הייתה הפעולה המשולבת הראשונה של ההגנה ושל האצ"ל. בפעולה זו הוטל עליי להשתלט על הנמל ולאפשר כניסת כלי שיט שלנו כחלק מכוח הכיבוש של יפו. הצלחנו צעדנו על החוף לכיוון מסגד חסן-בק והשתלטנו על הרחוב

הראשי של העיר. התושבים הערבים לא גילו התנגדות. רובם ברחו והותירו אחריהם בתים ורכוש רב. חלק מלוחמי הכוח השתלט על הבתים הנטושים, וחלק מהכוח, ואני בראש, מיהרנו לנמל. גם שם לא נתקלנו בהתנגדות והשתלטנו עליו. בדרך פגשנו כמה דייגים ערבים. הואיל ולא ידענו בוודאות מי הם, הברחנו אותם לעזה. השתלטנו בקלות על המחסנים העמוסים סחורות וכל טוב. כמה מהלוחמים ניסו לבזוז. פעלתי בתקיפות למנוע שוד וביזה. יריתי באוויר והודעתי: "מי שינסה לבזוז אני יורה בו!" יפו למעשה נכבשה ללא קרב. רוב התושבים ברחו בכלי שיט דרך הים, ואנחנו נכנסנו לעיר נטושה. נפילת יפו החזירה את השקט לתושבי השכונות הדרומיות של תל אביב. לאחר מכן מינה אותי מפקד חיל הים דאז, גרשון ז"ק, בשמו של דוד בן גוריון, לפקד על ספינת טורפדו, שנרכשה באיטליה על ידי רב החובל "זאב הים" ואורי טון. אני וצוות של ימאים יצאנו בסירת מנוע מנמל תל אביב ופגשנו את הסט"ר (ספינת טורפדו) בלב ים. כשקיבלתי את הפיקוד, החלטתי להעניק לספינה את השם "הפורצים", עם שם גדוד הפורצים של הפלמ"ח שפרץ את המצור על ירושלים, ואני נמנית עם לוחמיו. מלב ים הפלגנו לנמל חיפה ששוחרר משליטת הבריטים.

הפורצים?

מאוחר יותר התארגן כוח לפשוט על הליטאני ולפוצץ את הגשרים שעל הנהר. הכוח התארגן בשילוב גדוד 22 של חטיבת כרמלי, בפיקודו של סגן אלוף חיים בן דוד. עליו הוטל לפקד על כוח של שלושים לוחמים ולהובילם אל היעד. כל לוחם נדרש לסחוב שלושים ק"ג של חומר נפץ. לצורך המשימה עברנו אימונים מפרכים בעתלית. פעמיים יצאנו לדרך באנייה "חנה סנש". ברגע האחרון בוטל המבצע. עד היום לא ברור לי למה.

הסבר???

פרשת אלטלנה

ב-21 ביוני 1948 הגיעה האנייה "אלטלנה" לחופי תל אביב. אלטלנה הפליגה מנמל מרסיי כשעל סיפונה כתשע מאות מעפילים, רובם ניצולי שואה, שנועדו להתגייס לצה"ל וכן תחמושת וציוד רפואי שהעמיסו אנשי האצ"ל באירופה.

האלטלנה הייתה אמורה להגיע לחוף מכמורת, ליד כפר ויתקין, כדי לפרוק את העולים ואת הנשק, ולחזור למרסיי. לאחר שעגנה, הציב ראש הממשלה הזמנית, דוד בן גוריון, אולטימטום למנחם בגין, מפקד האצ"ל. בן גוריון דרש שכל הנשק ימסר לידי צה"ל. שאיפתו של בן גוריון הייתה לצמצם את הפיצול בין התנועות השונות, שרצו עדיין לשמר את עצמאותן.

בהתאם לגישה של בן גוריון צורפו ארגוני המחתרות: הפלמ"ח, האצ"ל והלח"י לשורות צה"ל, מתוך כוונה לאחד את כל הכוחות הלוחמים תחת מסגרת אחת, וליצור מערכת ממלכתית שאין לערער על מעמדה.

בגין לא קיבל את האולטימטום ודרש שחמישית מהנשק יועבר לידי גדוד אצ"ל שנותר בירושלים. בן גוריון סירב לדרישה.

על רקע זה נוצרה מתיחות שהביאה לחילופי יריות בין חיילי צה"ל ללוחמי האצ"ל. הקרב הסתיים בהפסקת אש. בגין ובן גוריון סיכמו שהאנייה תעגון בנמל תל אביב. בחצות, כשהגיעה האנייה לתל אביב שינה בגין את דעתו, והאנייה עלתה על החוף. בגין שנשאר על הספינה, קיווה שאזרחי תל אביב יצאו לקבל את פניה ויביעו תמיכה פומבית באצ"ל.

אותה עת הייתי קצין תורן במטה המבצעים של חיל הים שנמצא במלון "סן רמו" בתל אביב (ליד האופרה היום). הזעקתי את מפקד החיל גרשון ז'ק שגר במעונות עובדים בתל אביב ודיווחתי לו על המצב, נראה שהוא התרגש מאוד. מיהרתי להרגיע אותו. באותו זמן התארגנו אנשי האצ"ל להוריד את הנשק והתחמושת, ואנחנו נערכנו לחסום אותם. הצבתי אנשים חמושים סמוך לחוף, שהתפרסו בשטח שעל שפת הים ועל גגות הבתים, כדי למנוע מגע בין אנשי האצ"ל לאנייה. אני פיקדתי על אותם חיילים חמושים. הבחנתי במשורין של אצ"ל מתקרב לאנייה. עצרתי את המשורין והודעתי לאיש האצ"ל: "פה אתה לא עובר!" הוא ניסה להתחכם. נעמדתי מולו באמצע הכביש ואמרתי: "על גופתי."

על המרפסות של מלון "סן רמו" הוצבו מקלענים חמושים, מוכנים לפתוח באש בהתאם לפקודתי. איש האצ"ל השתכנע ופנה לאחור. כמה חבר'ה נוספים ניסו להזדחל

לכיוון הים. היו פה ושם חילופי יריות, עד אשר נורה, בהוראת בן גוריון, הפגז המפורסם, שפגע באנייה. האלטלנה בערה. התעורר חשש שהאנייה תתפוצץ, כיוון שאנשי האצ"ל דיווחו על מצבורים גדולים של נשק וחומר נפץ שמצויים על סיפונה. מפקדי צה"ל החליטו לבדוק מקרוב את המצב ושלחו שני מומחים, את איציק וימן, המפקד שלי ברמת רחל, ואותי. יצאנו בסירת מנוע מנמל תל אביב, התקרבנו בזהירות לאנייה הבוערת. עלינו על האנייה. להפתעתנו גילינו שמלבד שני משוריינים וכמה רובים שנשרפו אין שום חומרי נפץ על האנייה. הרגענו את כל עם ישראל, בייחוד את אנשי תל אביב.

לימים, במסגרת תחקיר על הפרשה שעוררה סערה בקרב היישוב, מסרתי את עדותי לשלמה נקדימון, עיתונאי-חוקר, לימים יועץ התקשורת של בגין, שפרסם ספר בשם "אלטלנה" שיצא לאור בהוצאת עידנים בשנת 1978.

חיל המודיעין

חיל הים לא הצטיין בפעילות בזמן המלחמה, בעוד הגדוד הרביעי השתתף בקרבות על ירושלים ובפריצת המצור בנגב – הדבר עורר בי תסכול. ביקשתי לחזור לגדוד הרביעי, אך נעניתי בשלילה. היות שעזבתי את חיל הים על דעת עצמי, הודיעו לי שאני נחשב כעריק. פניתי לאכ"א והם בישרו לי שאם אקבל על עצמי את הפיקוד על היחידה המיוחדת של חיל המודיעין, העריקות לא תיחשב.

מובן מאליי שהסכמתי. צורפתי למודיעין והתמניתי למפקד יחידה מיוחדת במטה המודיעין ששכן אז ב"בית הירוק" ביפו. זה היה בתקופה שלפני הקמת השב"כ, המוסד או סיירת מטכ"ל. השתתפנו בכמה מבצעים שרובם עד היום לא פורסמו, פרט לשניים. מבצע אחד שפורסם בזמנו בעיתון מעריב, היה הפריצה לקונסוליה הבריטית בחיפה במטרה לגנוב דרכונים אנגלים ששימשו את אנשינו לצרכי ריגול ומודיעין. מבצע אחר התקיים כחלק ממבצע "עשר המכות", לימים שונה השם ל"מבצע יואב". השתתפו בו לוחמי חטיבת הנגב מגדוד תשע של הפלמ"ח בפיקודו של נחום שריד מקיבוץ בית השיטה.

הוטל עלינו למצוא דרך להעביר את הלוחמים אל מעבר לקווי האויב המצרי. התמקמנו באזור אשקלון בין הכפרים חטה וקרטיה שכבש כוח גבעתי, ובאזור כיס פלוג'ה. החדירה נועדה להפתיע את המצרים ולכבוש את באר שבע ומשם להמשיך לניצנה ולפלוג'ה. כשהתקבלה הפקודה, יצאנו לשטח באישון לילה. איתרנו את עמדות המצרים וסימנו את המקום המתאים ביותר להעביר דרכו את הלוחמים, בלי שהמצרים ירגישו ויחבלו במבצע. ערכנו תצפיות במשך ארבעים ושמונה שעות, עד שניתנה הפקודה להעביר את הכוח. משאיות עמוסות חיילים שעברו את קו האויב, שקעו בחול והתקשו לעבור. נעזרנו בטרקטורים שהכנו מבעוד מועד כדי לחלץ את המשאיות, וכולם ביחד דהרו אל מעבר לקווי האויב. גדוד הסיור בפיקודו של ביבי, קצין המודיעין החטיבתי, שעט לכיוון באר שבע. הם הצליחו להפתיע את המצרים שברחו עם אור ראשון למדבר. כוסות קפה חם שנשארו על השולחנות, העידו על המנוסה המבוהלת. המבצע שהפתיע את האויב זכה לתהודה ולאהדה גדולה. "עיתון המגן" בירושלים ייחד כתבה שלמה על המבצע ותמונת שער שבה מצולמים אני ושני פיקודיי, אורי כהן ומיכה.

התמונה שהתפרסה עם הכתבה ב"עיתון המגן", ב-10 בדצמבר 1948
אני בצד ימין

כהוקרה ללוחמים האמיצים הזמין הנשיא חיים ויצמן את אנשי היחידה שלי לקונצרט חגיגי שנערך לדיפלומטים ששהו אז בארץ במעונו שברחובות. הדיפלומטים הגיעו מעונבים במכוניות שרד, ואנחנו הגענו ישר מהשטח, בג'יפים מאובקים שבלטו מאוד על רקע המכוניות השרד המפוארות. מובן מאליי שלא הספקנו להתקלח, להתגלח ולהחליף בגדים. הופענו במדים מטונפים ועם הנשק. אף על פי כן קיבלו אותנו כפי שמקבלים חיילים מנצחים שחזרו זה עתה משדה הקרב. הושיבו אותנו בשורה הראשונה. מרוב עייפות נרדמנו מיד, ולא התעוררנו גם כשנשמעה אזעקה במהלך הקונצרט. הדיפלומטים פונו למקלטים, ואנחנו המשכנו לישון בשקט כאילו דבר לא קרה.

ההכרות עם ציפ

בשירותי בחיל מודיעין פיקדתי על כמה קורסים שהתקיימו בדמון, ליד בית אורן. הקורסים שנערכו במהלך ההפוגות של המלחמה, נועדו להכשיר רכזי מודיעין שיפעלו בעת חידוש הלחימה.

בקורס הראשון במסגרת צה"ל, שנועד להכשיר קציני מודיעין, שימשתי כסגן מפקד הקורס. המפקד היה סגן אלוף, לימים אלוף, יצחק שפר.

באחת השבתות הרגשתי צורך להתאוורר. לקחתי את הג'פ ואת נחומי, הנהג שלי, ונסענו לכרמל הצרפתי. מאחר שהיינו מיוודים התפתחה בינינו שיחת רעים. הנהג אמר לתומו שהוא היה רוצה להרגיש פעם איך זה להיות קצין. החלטתי להגשים את משאלתו. נתתי לו את הכובע ואת הדרגות והחלפנו מקומות. אני התיישבתי מאחורי ההגה, והוא ישב לצדי.

בשמונה בבוקר עברנו ליד מטה חיל הים בסטלה מאריס. הכביש ריק, אין נפש חיה בסביבה, רק שתי חיילות חמודות, אחת שחרחרת ואחת בלונדינית, הלכו לצד הכביש. עצרנו והצענו להן טרמפ. הן סירבו. ניסיתי לשכנע אותן שיהיה להן קשה להשיג תחבורה בשבת, אבל הן סירבו לעלות, והמשכנו בנסיעה.

אחרי כמה קילומטרים הסתובבנו וחזרנו על עקבותינו. מצאנו את שתי החיילות צועדות, הן לא התקדמו הרבה. שוב עצרנו והצענו להן טרמפ. הפעם הסכימו. השחרחרת הציגה את עצמה בשם ציפ וסיפרה שהיא סמלת קשר בחיל הים. הבלונדינית, ציפורקה, סיפרה שהיא משרתת בגולני ויצאה לחופשה לאחר שהשתתפה בכיבוש אילת. לאחר ההיכרות שכנעתי אותן להמשיך איתנו לבסיס בדמון. הבטחתי שלא אתעכב ולאחר שאערוך מפקד בוקר לחניכי הקורס, אקפיץ אותן להדר הכרמל. הן הסכימו, וכך התחיל הרומן עם ציפ, הקשרית השחרחרת מחיל הים.

תולדות משפחת ליברזון

בשנת 1975 כתב אבי, לוי ליברזון ז"ל, את קורות חיי משפחתו. אני מביאה כאן את סיפורו ככתבו וכלשונו:

נולדתי בעיר סקבירה שבפלך קייב באוקראינה שברוסיה בב' תמוז בשנת תרנ"ה 1895, להורים דתיים מאוד.

אבי, משה ליברזון, נולד בברדיצב, דור שישי לצאצאי רבי לוי יצחק מברדיצב, צאצאי ר' ליבר הגדול. מכאן שם המשפחה ליברזון (בני רבי ליבר).

נולדתי כילד רביעי אחרי שלוש בנות. קיבלתי חינוך ב"חדר", למדתי בישיבה עד גיל ארבע עשרה ואז עזבתי את הבית ונסעתי לברדיצב, כדי לעמוד ברשות עצמי. אחרי שנה עזבתי את ברדיצב ונסעתי ללודז'. עבדתי שם בבית חרושת לגרביים. הגעתי לדרגה חשובה בתחום הפקידות בזכות הנטייה שלי לדיוק ולסדר ובזכות אבות. לפני שעזבתי את לודז', באפריל 1914, ועליתי לארץ, נודע לי שבעל בית החרושת שעבדתי אצלו, הוא יליד ברדיצב, והכיר את כל הייחוס שלי.

לנסיעתי לארץ היו כמה גורמים; בראש ובראשונה: חינוך דתי וציוני עמוק מאוד. בטח הייתי דוחה את הנסיעה לשנתיים כדי להתגייס לצבא הרוסי, אלמלא בא גורם נוסף – קראתי כתבה בעיתון שבדגניה, על יד טבריה בארץ ישראל, נהרג על ידי ערבים בחור צעיר בשם משה ברסקי, ילד העיר סקבירה. אנשי הקבוצה שלחו מכתב תנחומים והשתתפות בצער המשפחה. בתשובה ענו ההורים שלא רוכשים ארץ בלי קורבנות – והם שולחים את הבן השני, כממלא מקומו.

הכתבה השפיעה עליי מאוד. ביקשתי פספורט בעיר הפלך של לודז' בצנסטרוכוב והתחלתי לטפל בניירות ובאישורי נסיעה לארץ. לפני חג הפסח 1914 קיבלתי את הדרכון ובחג השבועות תרע"צ כבר הייתי בדרך בין אודסה לחיפה באנייה בשם קורולבה-אוגה.

האנייה הגיעה לחיפה בסוף מאי 1914. הסבל שהעביר את המטלטלים שלי הביא אותי למלון גורדון בשעת צהריים. בערב התארחו אורחים במלון, ביניהם שני אנשים מתל-עדש (אנשי השומר). הם שאלו אותי אם באתי לעבוד בארץ. כשעניתי בחיוב הזמינו אותי לנסוע לתל-עדש. למחרת בבוקר נסענו ברכבת מחיפה לעפולה ומשם בעגלה לתל-עדש.

כל אדמת תל-עדש, בערך עשרים אלף דונם, הייתה שייכת לאפנדי בשם סורסוך. קק"ל ניהלו משא ומתן על קניית הקרקע.

בינתיים באה קבוצת חברים אנשי "השומר", כדי לכבוש את המקום, אחרי שגמרו את כיבוש מרחביה. על רוב האדמות בעמק, כעשרת אלפים דונם, עבדו פלחים שונים. אנשי הקבוצה עיבדו בערך אלף וחמש מאות דונם. היתר הייתה אדמת בור.

אנשי הקבוצה עשו עליי רושם יוצא מהכלל. ואין זה פלא – היו שם משמנה וסלתה של ציבור הפועלים בארץ. די להזכיר את ישראל גלעדי והמשפחה, אליעזר קרול והמשפחה, משה קריגסר, חיים שטורמן, נחום הורביץ, סעדיה פז והחברות רחל קצנלסון שז"ר, רחל יונאית בן-צבי, חנה ציזיק, עטרה קרול שטרומן.

המקום שימש כבית ועד וכינוס של אנשי "השומר" לקבלת החלטות בענייני שמירה. כמו כן שימש כמקום מנוחה לאלה שעייפו מהשמירה, ולהחלפת דעות. אני הרגשתי עצמי טוב מאוד בעבודה ובחברה.

באוגוסט 1914 פרצה המלחמה, והממשלה הטורקית התחילה לגרש מהארץ את כל הנתינים הזרים. רוב העולים לארץ, בני רוסיה ופולניה, גורשו מהארץ ונשאר מיעוט גדול שהסכימו לקבל אזרחות עותומאנית (טורקית). אחרי שנה התחילה הממשלה הטורקית לדרוש את התגייסותם לצבא הסדיר או לצבא עבודה 'עמליה'.

אני ועוד חברים מתל-עדש וממרחביה (הנקודות היחידות בעמק) גויסנו לעבודה בניסור עצים להסקת קטרי הרכבת. עבדנו בתחנות הרכבת בעפולה, בג'נין, בטול-כרם וכדומה, עד כניסת האנגלים לצפון הארץ בערך בסוף אוגוסט 1918.

עם כניסת האנגלים לצפון הארץ עמדה לפנינו, צעירי העמק, השאלה במה לעזור לכיבוש הארץ. הוסכם בינינו שאין טעם להתגייס לצבא הבריטי, אלא ללכת לכבוש נקודות ישוב חדשות.

התארגנו קבוצת חברים. עלינו לכפר טירה, ישוב גרמני על שפת הים, בין חיפה לעתלית, כשמונה קילומטר מחיפה. היו שם חמש חצרות של בני המושבה הגרמנית שהיו בשבי. ההורים של חברי המושבה הגרמנית בחיפה החכירו את הבתים באמצעות קק"ל, עם זכות לקנות ראשונים, אם יועמדו הבתים למכירה.

יש לציין שאנו כבני העמק, אף שחלינו לא מעט בקדחת, הרגשנו טוב מאוד. כולנו אנשים צעירים. ניגשנו במרץ להקים משק. רכשנו חמישה זוגות בהמות עבודה. לרשותנו היו כאלף עד אלף ומאתיים דונם.

בימים יפים עבדנו בשדה ובירקות, ובימי גשם עבדנו כעגלונים בעיר ובהובלות שונות לנהלל ולבנימינה, מדרום לטירה, ועזרנו בהקמת הישובים הנ"ל.

במשך שנתיים-שלוש הקמנו רפת גדולה ושיווקנו בעיר חלב וירקות. החיים החומריים בקבוצה היו טובים מאוד, לא כן החיים החברתיים, מכמה סיבות. בשנה השנייה לקיום הקבוצה התחילו הגרמנים לחזור וקיבלו בחזרה את הבתים והקרקעות. פרט לבעל בית אחד שהסכים למכור את החצר והמבנים ושלוש מאות או ארבע מאות דונם קרקע מפוזרים בין ארבע עשרה חלקות בגודל שונה. רוב החברים לא ראו תכלית לעתידם במקום, ועברו למחניים, ואחר כך לכפר יחזקאל.

בכל שנה עזבו חברים ותיקים ובאו חדשים במקומם. הסוף היה שהמשק נהרס והקבוצה התפזרה ב-1928. עוד קודם, ב-1926, נשלחתי מטעם המרכז החקלאי לתל אביב למכור תוצרת חקלאית במחלקת התוצרת של "המשביר" בטרם הוקמה 'תנובה'. שם גם התחתנתי עם בחירת לבי בבצ"י - גליקה אושריה - לבית משפחת מץ, שעברה מבית חולים 'הדסה' בחיפה שם עבדה, לבית החולים 'הדסה' בתל-אביב. יש הרבה לספר בשבחה בזכות עצמה. וגם הייתה בעלת ייחוס, מצאצאי הבעש"ט - רבי ישראל בעל שם טוב;

החתונה הייתה ביום שישי כ"ח שבט תרפ"ו, 12.2.1926, בוועד הקהילה בתל אביב. בחג השבועות 1927 נולד בני הראשון נחום ובסוף נובמבר 1928 נולד בני השני משה.

באוקטובר 1928 נודע לי שטירה נעזבה והחלטנו לחזור לטירה לחיי כפר. ברשות המרכז החקלאי ובלי עזרה כספית, חזרתי לטירה. היה שם גם החב' א. נייחוז וחשבנו ללכד עוד כמה חברים ולהקים ישוב במקום. התמסרנו במרץ רב להקים משק וכמעט הצלחנו, אבל באו מאורעות 1929 והתנפלות אנשי טירה הערבים על בת-גלים - נגוז החלום של הקמת טירה.

עברנו לחיפה ובנובמבר 1929 עברנו למושב תל-עדשים.

כניסתי למושב תל-עדשים

בחג הסוכות 1929 קיבלתי מכתב מהחבר צביון שהשכן שלו עוזב את המשק והמושב. אמנם אני הייתי חבר בארגון יוצאי מרחביה ויוצאי

מחניים, שהלכו ליישב את באר-טוביה מחדש, אבל תל-עדשים משכה אותי כמקום ראשון לבואי ארצה.

התחלתי לטפל במרכז החקלאי ובמושב והתקבלתי כחבר במושב. החבר קֶזְנִיק לקח את הפרות וזוג בהמות עבודה בטענה שקנה אותם מכספו הפרטי. עוד צריך עץ שגר בו לפני הקמת הבית ומוכן היה להשאירו לי תמורת 5 ל"י. היות שלא היו לי 5 ל"י, פירק הצריך והעביר אותו.

מטירה הבאתי זוג סוסים ועגלה, שלושה פחי שמן זית, כמה פחי זיתים כבושים, מעט חמצה (חומס) ועדשים. עזרו לי בזרעי שעורה וחיטה. אבל לכלכלה לא היה כסף, והמושב כבר עמד מעבר לתקציב.

החברים הידידים שלי נתנו ערבות שלהם על שטרות של 1 ל"י לחודש לצרכניה, לעשרה חודשים וככה התקיימנו ארבע נפשות וחמישי בדרך. הבית שאני גר בו עד עכשיו היה אז בן שני חדרים, בלי שום תוספות. בחצר היה מתבן פרוץ. לקחנו משם כמה קרשים וסידרתי מטבחון קטן, בגודל מטר על מטר, על יד החדר הצפוני שבו גרנו. החדר הדרומי שימש כבית אימון למאתיים אפרוחים.

שבוע לפני שנולדה הבת ציפורה בשבועות 1930, באה אחותי רות ועזרה לנקות את הבית בטרם חזרו היולדת והבת מבית החולים בעפולה. ציפורה הייתה בין הראשונות שנולדו בבית חולים עפולה.

בעיית המים נפתרה בערך בשנת 1940. עד אז נאלצתי להוביל מים בעגלה מהבאר שמעבר לוואדי. בט"ו באב שנת 1934 נולד לנו הבן מאיר.

בשנת 1936 נבחרתי לוועד המושב. שימשתי גם כמזכיר חוץ וגזבר במשך שלוש שנים שהיו קשות במובן החומרי. מחיר החלב שקיבלנו מתנובה היה שבעה מיל לליטר, מהסכום הזה הורידה תנובה ארבעה – חמישה מיל לערבויות בשביל הלוואות, שהמושב קיבל בערבות תנובה. בכל פעם מקורות סגרה את המים, קופת חולים סגרו את המרפאה והמורים שבתו מפני שלא קיבלו משכורת.

בזמן המאורעות 1936 - 1939 הקיפו את המושב בגדר תיל במרחק של שישים מטר מאחורי הרפתות וגם אור חשמלי צמוד לגדר. סידרו עמדות הגנה מאחורי הרפתות במרחק של שבע-שמונה חצרות אחת מהשנייה. בכל לילה היו שלושה חברים בעמדה בה ישנו, אחד נשאר ער, והתחלפו כל שעותיים. בני נוער מגיל חמש עשרה שמרו על בריכת המים והאירו בפרוז'קטור את כל הסביבה. ככה זה נמשך עד אחרי מלחמת העצמאות.

אחרי שהילדים גמרו בית ספר עממי, בגיל ארבע עשרה, לא הכנסנו אותם בעול העבודה במשק כמו שעשו רוב חברי המושב, אלא המשכנו לתת להם השכלה תיכונית חקלאית במקווה-ישראל וגם באוניברסיטה בירושלים. למזלי הרב הייתי בריא כל הזמן ולא חליתי, לכן יכולתי למשוך בעול המשק וגם לעבוד בלילות בהנהלת חשבונות או בסידור רשימות סטודנטים וסטודנטיות בעבור הסוכנות היהודית, תמורת תשלום קטן, שלושה גרושים לשעה. לא כן אשתי ז"ל שהייתה עדינה מאוד ושברירית - היא לא שקטה ולא נחה מעמל מפרך כדי שהילדים יקבלו השכלה תיכונית.

היא נפטרה בגיל שבעים ושתיים, בט"ז באייר תש"ל, 22 במאי 1970. תהה מנוחתה עדן.

פרט לזה שנשארתי לבד (גורל) אין לי להתאונן. אני ב"ה בריא ומרגיש עצמי טוב ויש לי נחת מהבנים ומהבת, שכולם מסודרים לא רע (לדעתי טוב מאוד) בלי עין הרע.

את המשק מסרתי לבני, נחום חובב, לפני שנתיים, פרט לעופות לביצי מאכל שהן ברשותי ואני מטפל בהן. עד חודש ניסן הרגשתי עצמי טוב, בריא בכל האיברים ובעל כושר תנועה. עבדתי כלול העופות ככה שלא ישבתי בטל. הייתי נוסע להרצאות בסביבה וגם ביקרתי פעם בשבוע אצל עולים חדשים והלכתי לבקר בנים וקרובים. בצהרים אכלתי אצל הבן, וארוחות בוקר וערב הכנתי לעצמי.

בחודש האחרון אני סובל מכאבים ברגל וקשה לי ללכת וגם לשבת. לכן החלטתי לפנות את הבית ולעבור לבית אבות שעל יד בית החולים בעפולה. בייחוד קשים לי הבטלה והבדידות. אין לי טענות לריבוננו של עולם. קיבלתי בחיי יותר משנתתי.

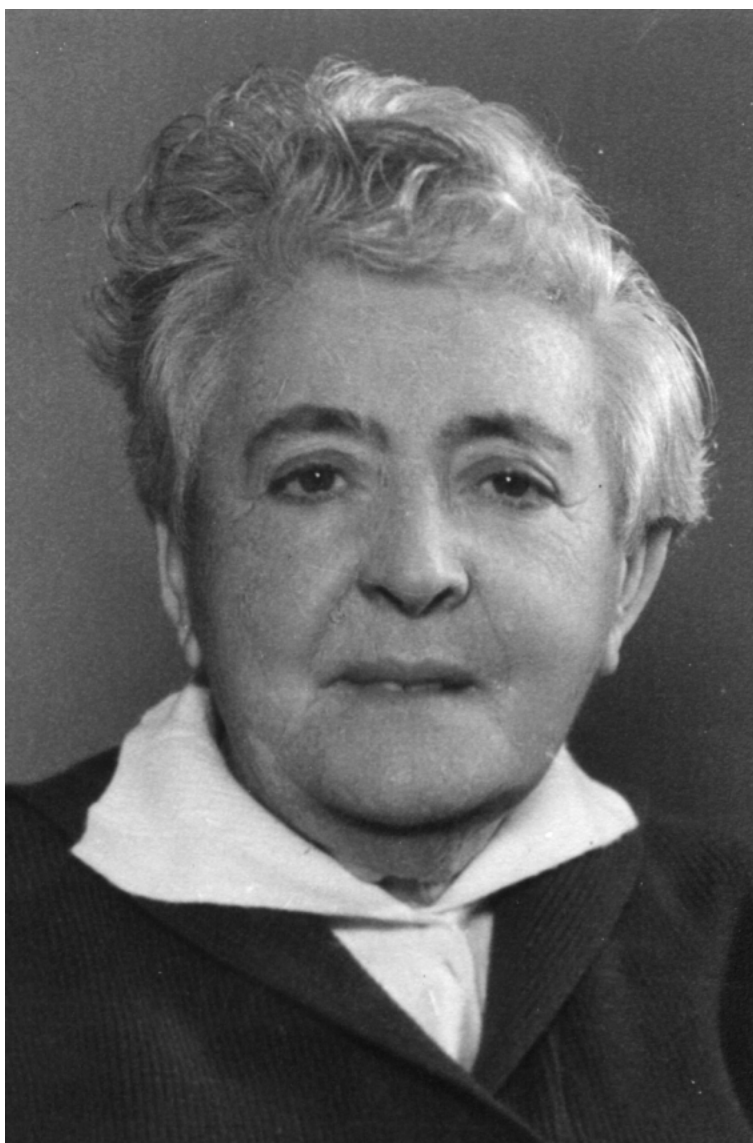
כל בקשתי ותפילתי שישרור שקט בארץ ושהעם בישראל יוכל להתמסר לשוב הארץ, לקיבוץ ולמיזוג גלויות.

תל עדשים

יום ה' כ"ט בניסן תשל"ב 10.4.75

לוי ליברזון

בבצ'י אושריה, לבירזון

ציפ:

נולדתי בתל עדשים בחג השבועות, 31 במאי 1930. שמורים בזיכרוני חוויות יפות מתקופת ילדותי במושב. שלושת אחיי ואני קמנו מוקדם בבוקר כדי לדלל את תירס, להרעיל עכברים, אחר כך לקטוף את התירס. עבדנו קשה, חיינו חיים של צנע, אבל לדעתי יפים מהיום.

3166

Central Hospital Affula

31-5-1930

Zipora

Female

Liberzon Levy

35 Years

Jew

Liberzon Bapsy

33 Years

Jewess

Tel Adass

Palestinian

Dr. B. Hirshovitz

M. O. i/c. Central Hospital
Affula

Serial No. in Register
الترتيب في السجل
הסדר הרשומי בזכרונות

Place of Birth
מקום הולדה
בית

Date of Birth
תאריך הולדה
מקום

Name of Infant
שם הילד
מקום

Sex of Infant
זכר
למקום
מקום

PARTICULARS OF PARENTS

פרטים נדרש הורים		אב		אם	
Father	אב	Mother	אם	אב	אם
Name השם	אב	Name השם	אם	אב	אם
Age גיל	אב	Age גיל	אם	אב	אם
Religion דת	אב	Religion דת	אם	אב	אם

Permanent Address of Parents
כתובת הורים
מקום

Nationality of Father
לאומיות אב
מקום

Nationality of Mother
לאומיות אם
מקום

Name of Person Notifying Birth
שם האדם המודיע
למקום
מקום

Address of Person Notifying Birth
כתובת האדם המודיע
למקום
מקום

Certificate that the above is a true and correct copy of the Register of Births kept at the Office of the Department of Health in the District of Northern Nazareth

Date and Office Stamp

Medical Officer of Health
רופא הבריאות

כשחגגו בר מצווה לאחי הבכור נחום, חגגו לי יום הולדת עשר. יש בינינו הפרש של שלוש שנים בדיוק. זה היה בחג השבועות של סוף מאי 1940. באותו יום הגישו את ביכורי הענבים מהכרם שלנו ובאותו יום נודע שאיטליה נכנסה למלחמה ונפוצו שמועות שעומדים להפציץ אותנו. זה המייחד אותנו. יחד עם השמחה המשולשת, הגיעה הבשורה הרעה. כך התנהלו החיים בארץ מאז ומתמיד: שמחה מהולה בצער ובדאגה.

בתקופת המאורעות גרנו בקצה המושב. יום אחד, לא אשכח, פוצצו הערבים את קו הנפט על גבול תל עדשים. עמוד אש גבוה היתמר לשמיים. הייתי אז ילדה קטנה אבל התמונה של האש שהתפרצה, עדיין לנגד עיניי. מאז, במשך שנים רבות, החלקה לא נתנה פרי. זרענו תירס ולא גדל דבר.

בארץ ישראל אף פעם לא ידענו שקט, אף על פי כן הגענו להישגים, כי אין לנו ארץ אחרת.

בכיתות הנמוכות למדנו בתל עדשים, אחר כך עברנו לבית הספר המחוזי בכפר **ילדים**⁸. היה שם גם בית ספר לנוטרים והיום נמצא שם בית החולים עפולה. למדנו עם בני נוער מכל העמק; מהמושבים בלפז, מרחביה ומהקיבוצים מזרע וגניגר. כיוון שלא היו מספיק תלמידים למדנו שתי קבוצות בכיתה אחת. מבחינה חברתית נחלקנו לשני מחנות: בני המושבים וילדי הקיבוצים.

כשפרצה מלחמת השחרור, התגייסתי לחיל הים. הגעתי לדרגת רב"ט. שירתי במשרד הקשר בסטלה מריס. חברתי הטובה, שגם לה קוראים ציפורה, שירתה כלוחמת. היא הייתה קשרת בגולני, ובאה להתארח אצלי בבסיס, בסטלה מאריס, אחרי כיבוש אילת. זה היה בשבת. הייתי אמורה להיות תורנית במשרד הקשר. לפני כן רצינו לרדת להדר הכרמל, לטייל קצת ולשתות קפה. ואז נעצר הג"פ. קצין בדרגת סגן שאל: "לאן אתן רוצות להגיע, בנות?" אמרנו שאנחנו רוצות להגיע להדר, והוא הציע לנו טרמפ. אבל ציפורה אמרה: "הם לא נראים לי כל כך." אלי נראה כהה, והשני חבש כובע מלוכלך. אמרנו: "לא."

הם עשו סיבוב וחזרו. כשראו אותנו עומדות באותו מקום, עצרו ושאלו אם אנחנו רוצות להגיע אתם לבסיס, כי הם צריכים להחליף משמרת. בלית בירה נסענו אתם. זה היה שבת בבוקר ואף אחד לא עצר.

⁸ האם זה שם המקום?

אלי חזר אחריי, ואחרי חמישה חודשים התחתנו.

במהלך התקופה שבה חיזרתי אחרי ציפ ביקרתי כמה פעמים בבית הוריה. באחד הביקורים, לאחר הארוחה בשישי בערב, יצאנו שנינו למטע, להיות לבד כמה רגעים. זה היה ליל קיץ חם. התיישבתי לי על אחד הארגזים. פתאום הרגשתי עקיצות חזקות באזור הגב התחתון, מעל הישבן. קפצתי ממקומי. חשבנו בהתחלה שמדובר בדורבן בגלל מספר הדקירות. אחרי כמה דקות התנפח אזור העקיצה והתחלתי להזיע. התייעצנו עם השכנים מה לעשות. אחד מהם איבן שמדובר בהקשה של נחש צפע והוביל אותי מיד במשאית צבאית לבית חולים העמק

בעפולה. הייתי בערפול חושים. הקאתי ושלשלתי עד אשר איבדתי את ההכרה. הרופאים כבר איבדו תקווה. למרבה המזל הגיע לבית החולים בעפולה נסיוב חדש נגד ארס נחשים מדרום אפריקה. הרופאים החליטו שאין מה להפסיד ובדקה התשעים הזריקו לי את הנסיוב. לקראת בוקר התאוששתי והתחלתי לגלות סימני חיים. בהדרגה שבה הכרתי אליי. ציפ ואבא שלה, באו לבקר אותי. הם נסעו בעגלה רתומה לסוס מתל עדשים. כשהגיעו לבית החולים, התבשרו שאני חי. בצהריים התאוששתי והועברתי לבית החולים האיטלקי בחיפה. התנפחתי בכל חלקי הגוף ועורי קיבל צבע ירקרק. אני לא יודע אם זה בגלל הרעל או מהזריקה. אחרי כמה שבועות החלמתי לחלוטין.

מכמורת

ממושב שיתופי למושב של דייגים וחקלאים

כחמישה חודשים לאחר שהכרנו, ציפ ואני עמדנו תחת החופה שנערכה ב-6 בספטמבר 1949 בתל עדשים. ההחלטה שלנו להתחתן גרמה להתרגשות ושמחה במשפחות ליברזון ויששכרוב. אנחנו היינו הבנים הראשונים בשתי המשפחות שהחליטו להתחתן. ציפ בת תשע עשרה, ואני בן עשרים וחצי.

שתי המשפחות התגייסו לבישולים ועריכת החתונה בת עדשים. כל אורח קיבל רבע עוף, מוצר נדיר ויקר בתקופת הצנע - אבא של ציפ נאלץ לשחוט חצי מלול העופות שלו.

עוד לפני החתונה התלבטנו היכן נתחיל את חיינו המשותפים. ניצבו בפנינו **שתי אפשרויות**⁹: להצטרף לקיבוץ **גיב יוסף**, ליד ראש פינה, או להתמקם במכמורת. ציפ, מושבניקית מלידה, אמרה שהיא לעולם לא תלך לקיבוץ, לפיכך נפל הפור על מכמורת. באותה תקופה שימשה מכמורת גם כבסיס אימונים לאנשי הפל"ם ומחנה קליטה ללוחמים חדשים. פיקדתי על אחת המחלקות של הפל"ם במכמורת והתאהבתי במקום.

⁹ למה דווקא מקומות אלו? מכמורת אני מבין, יש סיבה מיוחדת למקום השני?

כילידת מושב לא הסכמתי בשום אופן ללכת לקיבוץ. עוד מילדותי לא רציתי להתקרב לקיבוץ. מושב תל עדשים נמצא סמוך למזרע, קיבוץ של השומר הצעיר. ילדי הקיבוץ הגאווותנים לא התקרבו אלינו, ואנחנו התרחקנו מהם. בבית הספר המחוזי בעפולה למדו בני נוער מכל העמק. ילדי הקיבוצים ממזרע ומגניגר לא התערבבו בינינו: בני המושבים בלפז, מרחביה ותל עדשים. באופן אישי מעולם לא היו לי חברות קיבוצניות, גם לא אהבתי את חיי הקיבוץ. כשילדיי הרגזו אותי איימתי שאשלח אותם לקיבוץ. הם אמרו: "לא, אימא, אנחנו נהיה ילדים טובים".

אלי

מכמורת נוסדה כמושב שיתופי וככפר דייגים על ידי יוצאי הבריגדה שהתארגנו בסוף מלחמת העולם השנייה בהולנד שהחליטו ב-1945 לעלות על הקרקע. ההיאחזות נקבעה על גבעה ליד המעגן - היום נמצא שם בית הספר הימי מבואות ים - כשלושה קילומטרים צפונית לכפר ויתקין. היישוב היה מבודד מאוד ונראה כמו מחנה צבאי בגלל צריפי העץ הקטנים ששימשו למגורים.

מיד לאחר החתונה עברנו למכמורת. התקבלנו כמועמדים לחבורת. קיבלנו צריף קטן בשולי היישוב, ליד מחסן התערובות לעופות ולפרות. הצריף היה דל וחשוף. נראה שלא הספיקו להכין אותו למגורים. ציפינו אותו בבד יוטה כדי להפוך אותו למקום נעים למגורים.

חלק מחברי מכמורת עסקו בחקלאות ובניסיונות לגדל גידולים על שטח שהקצתה הסוכנות, וחלק עסקו בדיג. למכמורת היו שתי ספינות דיג: "כריש" ו"אופיר", שרכשה הסוכנות עוד לפני הקמת המדינה. מלבד התעסוקה בדיג השתתפו הספינות של מכמורת במבצעים חשאיים של ההגנה: על גבי הספינות העבירו הפל"מניקים באישון לילה, שליחים למחנות המעפילים בקפריסין והובלנו לוחמי פל"ם לחבל באניות גירוש בריטיות. כמו כן ניצלנו את הספינות להברחת נשק וחומרי נפץ.

לאחר החתימה על הסכמי שביתת הנשק בין ישראל למדינות ערב בסוף 1949, התחילו לשחרר חלק מהחיילים עדיפות לעוסקים בחקלאות. ביקשתי להשתחרר ולהצטרף למכמורת. זאת הייתה משימה לא קלה. בעזרתו של רפי רופין ובעזרתו של יגאל ידן, הרמטכ"ל דאז, גיסו של רפי, שוחררתי במאי 1950 מהצבא, והצטרפתי לכוח העבודה במכמורת, שהיה אז מושב שיתופי.

החיים ביישוב התנהלו כמו בקיבוץ: אספות חברים, ויכוחים סביב נושאים חברתיים, חדר אוכל משותף ואחריות הדדית. אהבנו מאוד את סגנון החיים. נהנינו מהאווירה, מהקרבה לים, מהקמת המשפחה ומהחיים המשותפים. ציפ עבדה במטבח ובחדר האוכל, ואני התחלתי לעסוק בדיג. יצאתי להפלגות ממושכות, בין לבין עבדתי בעבודות מזדמנות, פעם כנהג ופעם בשתילת עצי איקליפטוס ביערות הקרן הקיימת מסביב למכמורת.

מכמורת הייתה אז יישוב מבודד וטרם נסלל אליו כביש גישה. בחורף עלה נחל אלכסנדר על גדותיו ונאלצנו לחצות אותו ברפסודה. במקרה חירום, כשנאלצנו להגיע לבית החולים בחדרה, נסענו ברכב צבאי בעל הנעה קדמית מסוג מוריס, דרך חולות גבעת אולגה.

באחד מלילות החורף הסוערים נאלצתי לנסוע לבית החולים עם חברתנו חנה אפרתי שקרעה ללדת את בתה גליה. מאחר והייתי נהג תורן, הוזעקתי, ונסעתי עם חנה דרך

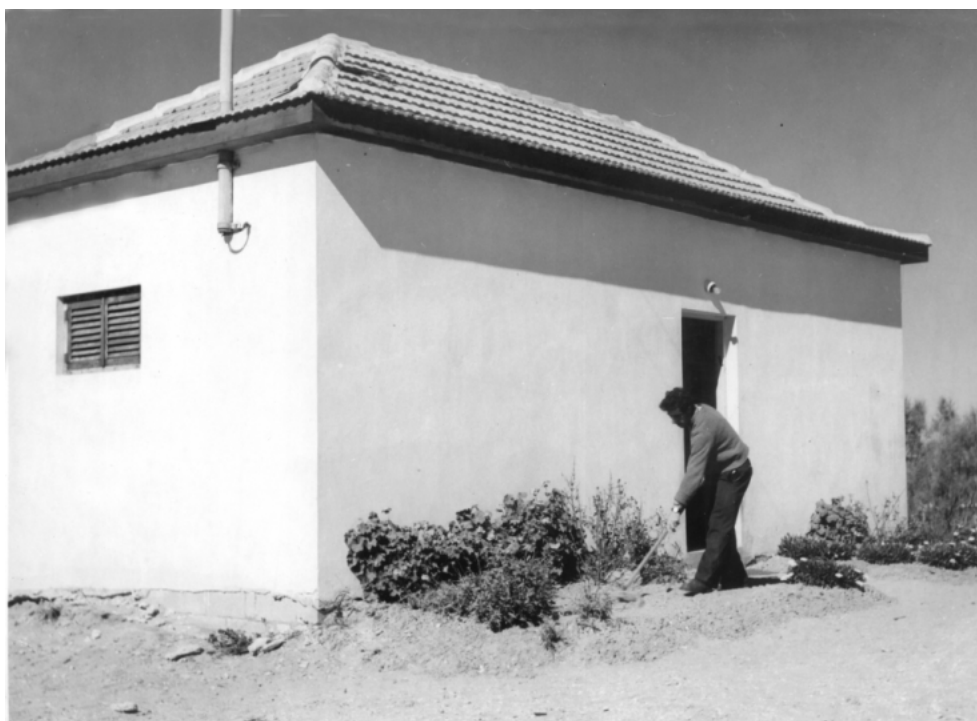
החולות של גבעת אולגה. בזמן הנסיעה שמעתי חריקה של פח אך פחדתי לעצור. הרעש הלך וגבר. לאחר שהגעתי לבית היולדות והורדתי את חנה, התפנית לבדוק את מקור הרעש. התברר שחתיכת פח נצמדה לגלגל. מאוחר יותר הוחלט למכור את ה"מוריס". כנהג הרכב הוטל עליי למכור אותו. נסעתי עם ציפ לנתניה, נפגשנו שם עם הקונה הפוטנציאלי, ויצאתי איתו לנסיעת מבחן. ציפ נשארה עם המתווך, שפתח אתה בשיחה. הוא שאל מי אני. "זה בעלי", ציפ ענתה לו, והוא התעניין לדעת אם אני בריא. "כן, בהחלט", ציפ אמרה, "למה אתה שואל?" התברר שאותו בחור היה אחד המעפילים על האנייה "אף על פי כן". הוא זכר אותי וסיפר לציפ איך נפצעתי וקיבלתי מכות מהבריטים. כשחזרנו, ציפ שאלה: "אלי, זה נכון?" אמרתי: "כן!" "אז מדוע לא סיפרת לי על כך?" ענית: "מפני שכל פעם שסיפרתי לך סיפורים מן העבר, אמרת שאני מגזים, אז לא סיפרתי יותר."

ציפ

מיד כשהגענו למכמורת נוצר קשר טוב בינינו ובין החברים והחברות, יוצאי הבריגדה. קיבלנו דירת חדר בצריף. בהתחלה סעדנו בחדר אוכל משותף, כמו בקיבוץ. האווירה הייתה נעימה והרגשתי טוב. מעולם לא נכנסתי לים עד שהגענו למכמורת. מתל עדשים נסענו להתרחץ בסחנה. כשעברנו למגורי קבע, גרנו בבית קרוב לים וסבלנו מהרטיבות. מחוסר תקציב לא ישרו את השטח של מכמורת לפני שהתחילו לבנות. יש מקומות נמוכים, ויש מקומות גבוהים יותר. לאחר שאחד מחברי מכמורת עזב, עברנו לבית שבו אנו גרים היום. זה היה בית סוכנות של שני חדרים. במשך השנים הרחבנו ושיפצנו. עד היום אני נהנית במכמורת. אחד הדברים שאני אוהבת הוא החול. גם כשיורד גשם, אין בוץ. בילדותי בעמק התבוססנו בבוץ ובשלוליות. המגפיים שקעו ולא היה אפשר להוציא אותם. במכמורת, גם כשיורד גשם, הוא אינו מותיר אחריו בוץ וביצות. הכול נקי. זה אחד הדברים שאני אוהבת במכמורת.

אלי

בתחילת שנות החמישים התחילו לבנות במכמורת מבנים של קבע. מאחר שעוד לא היה חשמל בבתים ולנו לא היו ילדים, היינו בין הראשונים שעברנו מהצריף לשיכון של קבע שהכיל שני חדרים ופינת בישול. המקלחת והשירותים היו בחוץ. כל יחידת דיור קיבלה לול, בטונדה למאה ושמונים עופות. כמו כן נטענו חמישה דונמים של פרדס. הבית הראשון שקיבלנו בהגרלה היה לפני הבית של מרגלית וג'ורג'. מאוחר יותר התפנה הבית שאנו גרים בו היום, שנמצא במרכז הכפר. קפצנו על המציאה ועברנו אליו.

הבית הראשון שלנו

ספינת הדיג "אופיר"

במרץ 1953, חודש לפני שנולד דרור, התעוררו חילוקי דעות בין החברים; האם להמשיך את המושב השיתופי או לפרק אותו. לאחר ויכוחים סוערים באספות כלליות הוחלט לפרק את המושב השיתופי, להפוך למושב עובדים במסגרת תנועת המושבים ולהתחלק לקבוצות לפי הספינות, כשכל קבוצה משמשת יחידת משק אחת. הקבוצה עצמה פעלה כקואופרטיב. צי הספינות של מכמורת גדל. קיבלנו ספינה נוספת בשם "שחף" שנבנתה בהולנד והצטרפה ל"אופיר" ול"כריש". לפיכך התחלקנו לשלוש קבוצות. זכות הבחירה ניתנה לוותיקים שבחרו ב"כריש" ו"שחף", הספינות החדשות יחסית, ואילו "אופיר", הגרוטאה, נשארה לשאר החברים שהיו דייגים בלתי מנוסים, ואני ביניהם. לאור המצב לקחתי על עצמי להנהיג את קבוצת "הדחויים", אלה שלא צורפו לוותיקים והקמנו את קבוצת "אופיר". על אף חוסר הניסיון עבדנו במרץ וביעילות והעלינו דגה מעל ומעבר למצופה.

דיג הוא כמו ציד, המחייב להיות ערניים וזריזים, להגיע ראשונים למקומות שבהם הדגה מצויה בשפע. כשאיתרנו שדה דיג מתאים, הורדנו את רשת המכמורת ששקעה לקרקעית הים, גררנו אותה במשך שלוש – ארבע שעות. הרמת הרשת מהמעמקים היא תהליך מורכב

המחייב זהירות על מנת למנוע מהרשת שתיתקל בספינה או במדחף. בגרירת הרשת יש להיזהר מסלעים, או מגופים במים העלולים לקרוע את הרשת או לחבל בה. תפקידו של

לזיהוי, האם שייך לכאן?

הסקיפר להכיר את שדות הדיג ולהיזהר מאותם מקומות בים שיש בהם סלעים או עצמים מיוחדים, המסכנים את הרשת.

דיג מכמורת היא עבודה קשה, מאתגרת, מלאת הפתעות וסכנות. נהגנו לצאת לים מנמל תל אביב או מנמל יפו בשעת חצות או עם אור ראשון. זרקנו את הרשת ולאחר שלוש – ארבע שעות אספנו את השלל. ככה המשכנו עד חצות. בחורף, בזמן סערה, העבודה קשה ומסוכנת שבעתיים. מצאנו את עצמנו לא פעם נאבקים ברוחות ובגלים שמטלטלים את הספינה ושוטפים אותה. לכל אחד מאנשי הצוות היה תפקיד מוגדר, יחד עם זאת היה עליו להתמצא היטב בכל שאר התחומים, להרכיב ולהכין את הרשת ואת הציוד. המכונאי או ההגאי צריך לדעת לבשל ולנווט. אני, כ"סקיפר", רב החובל של הספינה, תפקידי היה לנווט את הספינה לשדות הדיג ולהישמר מעצמים זרים. מלבד זאת, כמובן, היה עליי להיות מכונאי, טבח ולהתמצא בכל עבודות הסיפון.

"אופיר" הישנה נחשבה לספינה קטנה וזריזה יחסית, לכן הקדמנו את הספינות האחרות והגענו הראשונים לנמל תל אביב או לנמל יפו, שם פרקנו את השלל. בכך צברה הקבוצה שלנו יתרון. ההפלגות נמשכו כשבוע ובסיומו חזרנו עמוסים שלל, אם התמזל לנו המזל.

בעת סעורות עגנו בנמל תל אביב. עם שוך הסערה יצאנו ראשונים מהנמל לשדות הדיג, בין נחל רובין לעזה. לאחר סערה יש שפע של דגה. הספינות הגדולות יצאו ממעגן הדיג בקישון.

את הדגים מיינו בארגזי עץ, כיסינו בפיתית קרח והכנסנו למקררים. הדגה הועברה לתנובה, לשיווק. אם הגענו לקראת ערב חג או שבת קיבלנו מחירים גבוהים יותר עבור השלל.

באחת ההפלגות יצאנו ב"אופיר" הישנה מתל אביב לכיוון עזה. מרוב להיטות אחר הדגה שכחנו את עצמנו והדרמנו לאל עריש לכיוון תעלת סואץ, שם הדגה מרובה. עם דמדומים הופיעו שתי ספינות משמר מצריות, שהתכוונו לעצור אותנו, בעוד אנו מרימים את הרשת, תהליך מורכב הדורש אמצעי זהירות על מנת שהרשת לא תסתבך במדחף.

ספינות האויב נשפו בעורפינו. בעוד אני גורר את הרשת ומעלה אותה לסיפון, ביקשתי ממשה הוכשטט ועוד מישהו להוציא בשקט את המקלעים ולפי פקודה ממני לפתוח באש. עם הרמת הרשת נתתי פקודה לפתוח באש על הספינות המצריות, שהופתעו ונסוגו במהירות.

הייתה שעת דמדומים. כיבינו את האורות, ובחסות החשיכה מיהרנו לברוח. שטנו לעומק, בכיוון מצרים, כדי להטעות את המצרים שחשבו שברחנו לחופי ישראל. אחרי שהפלגנו מרחק אדיר, חזרנו לחופי הארץ לקראת בוקר. הגענו לנחל רובין על יד פלמחים וזרקנו את רשת הבוקר.

המרוץ אחר הדגים הסיח את דעתנו מהסערות ומשאר הסכנות שארבו לנו בזמן ההפלגות. לא פעם מצאנו את עצמנו גוררים את הרשת בעיצומה של סערה והיה חשש שהציוד, כולל הרשת, יסתבכו במדחף דבר שעלול לסכן את כל הספינה. קרה לא פעם שחבל או רשת נתפסו במדחף ונאלצתי לקפוץ לים כדי לשחרר את החבלים, משימה לא קלה ומסוכנת בים הפתוח.

עם הקמת המדינה נוסד איגוד הדייגים שנועד לשמור על זכויותיהם ועל האינטרסים של הדייגים, כמו למשל: שיווק, הגנה על הדיג המקומי ולקבלת סיוע ברכישת ספינות דיג בהולנד או בגרמניה. רוב הדייגים היו חברי קיבוצים או מושבים. מאוחר יותר הצטרפו דייגים נוספים, עירוניים.

מזכיר האיגוד נבחר ברוב קולות של החברים לכהונה של שנתיים. גם באיגוד הדיג התגלעו לא פעם חילוקי דעות ונוצרו למעשה שתי קבוצות דומיננטיות: דייגי הקיבוצים שכללו את שדות ים, נחשולים, החותרים, מעגן מיכאל, ראש הנקרה וקיבוץ סער (כברי היום), ודייגי המושבים: מכמורת ודור. בנוסף היו הדייגים העירוניים, שהזדהו עם דייגי המושבים. מלבדם ייצג איגוד הדייגים גם את דייגי הברכות והאגמים מהקיבוצים: כינרת, עין-גב והחולה.

מכמורת ב'

ב-1956 נשחקה הגרוטאה "אופיר", והספינה הושבתה. באותה עת הזמנו ספינות ממספנה בגרמניה ועד שהגיע הספינה "אופיר החדשה", קיבלתי על עצמי משימה להקים את מכמורת ב'.

הרקע להקמת מכמורת ב' כיישוב נפרד נבע מהרצון של בית הספר "מבואות ים" ליישב את המורים במכמורת וכן מרצון הסוכנות ליישב את החופים ולפתח קבוצות דיג נוספות. מדינת ישראל ראתה באותה תקופה את הדיג ואת כיבוש הים כמשימה חלוצית וכאינטרס לאומי ממדרגה ראשונה. הדייגים עסקו לא רק בדיג. הם פטרלו לאורך החופים, שימשו כ"עיניים של המדינה" ודיווחו למשמר החופים ולצה"ל על כל עצם חריג או חשוד בלב ים או לאורך החופים.

ותיקי מכמורת, משום מה, לא היו מעוניינים להרחיב את היישוב, לכן הוחלט להקים על השטח הגובל מצפון מזרח למכמורת ישוב נוסף בשם מכמורת ב'. רענן וייץ ז"ל, מנהל מחלקת ההתיישבות של הסוכנות היהודית דאז פנה אליי וביקש שאקח על עצמי את המשימה.

נעניתי לאתגר. זאת הייתה משימה מורכבת, החל בהקצאת הקרקע ומעורבות בתכנון, וכלה בבניית הבתים וקבלת חברים חדשים, כולל הקמת קבוצות דיג. את פרויקט הכנת השטח והקמת המבנים ביצעה חברת "סולל בונה", במימון הסוכנות היהודית. תהליך פיתוח השטח ובניית הבתים נמשך כשנתיים. בשבילי זו הייתה הזדמנות טובה להתנסות בעבודה ציבורית וגם לשהות יותר בחיק המשפחה.

היות שנמשכתי לים ראיתי במכמורת המשך טבעי לפעילותי. במשך מרבית השנים הייתי פעיל בוועד הכפר. נבחרתי גם כיו"ר הוועד. בהיותי יו"ר הוועד איחדתי את מכמורת א' וב' ליישוב אחד במסגרת תנועת המושבים. זה הייתה משימה לא קלה, אבל ביצענו אותה בהצלחה.

האיסוף הראשון של תפוחי אדמה ליד הבית

שבוע טוב וברוכים הבאים,
כבוד השר יגאל הורוביץ, מטכ"ר תנועת החושבים, גדליה גל, ראש
המועצה האזורית עמנוס דגני, אורחים נכבדים, חברים וחברות יקרים!
בשלהי מלחמת העולם השנייה, הגו קומץ לוחמי הבריגדה העברית רעיון
הקמת כפר דייסי. לפני ארבעים שנה התגשם חלומם, וראשוני
המת"שבים נאחזו באצנת "חירבת אבו לבורה".
מאז עברנו דרך ארוכה, האחות, מושב שיתופי, קבוצת דייסי, הקמת
מבואות-ים ומכורת ב', ולבסוף איחוד המכורות לכפר אחד על מאה
ושמונים בתי האב.
ארוכה וקשה הייתה הדרך, מלווה בגטלים וויכוחים סוערים. עם כל זאת,
תמיד יצענו לשמור על המסורת ולכבד איש את רעהו. אין לי ספק
שתוצות לכך הצלחנו לצאת למרחב ולהתאחד למכורת אחת.
אשרינו שטינו לראש לה, לחאג עם בנינו ונכדינו את חגיגות הארבעים
והאיחוד.
נאחזי לכפר שימשיך להתפתח ולשגשג, ורוח האחוה והאיחוד תשרור
בנינו.
ביום שמחתנו לא נשכח את החברים, הבנים וההורים שלא זכו להיות
עמנו הערב.
תוצתנו נתונה לכל אלה שסייעו לנו וליוו אותנו לאורך כל הדרך.
לאורחים הנכבדים שבאו לחאג עמנו הערב, ולבסוף למארגנים במיוחד
ליורם ובלה ולכל אלה ששקדו ימים וליילות כדי להנעים לנו ערב לה.
תודה רבה ולהתראות בחגיגות היוגל.

¹⁰ באיזה תאריך התקיים הטקס?

"בן חסד בארבות לו שכה
נפל ארץ חסר"
סלים א' ד' 10

וזאת לעדות

לפני שנים, בשנת תר"צ (1930) ובשנים שלאחריו, באו אל מישור ארץ חסר אנשים חדשים. חיבתה להם כאן שממה יסודית, אדמה גדולה, שמש גדולה, מרחב גדול וביצות החורה מפיצות הקדחת.

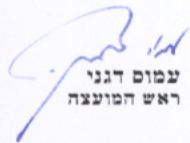
ואז התחילה העבודה הנוראה והאדירה הזאת. העבודה הקשה, באדמה הקשה מתחת לשמש הקשה, בתוך הלכד הקשה הזאת ובכל הנסיגות הקשים בולם - עד שיכלו ועשו בידיהם את הבראשית.

מן הראשונים ההם, חלוצים ונחשונים מעונים בתענומות נפש, צעדו לפני המחנה, שמרד בגלות ומארתה וישמו פעמיהם לארץ ציון, ארץ האבות, ארץ השופטים, המלכים והנביאים, להחזירה לייצורה כמדינה מקבצת יהודים המבוססת על יסודות של אמת וצדק.

כפופים לאמונתם, רתומים ומושכים, מחכים ומושכים ונותנים נגוריהם וחיהם, דוהים יאוש ומתעלמים מן האכזבות, כדי שצמח חפר ויהיה מתמלא חיים, נפיע, בנוי ונבנה, עשוי איתן כאבן גזית במסד הארץ.

עמק חפר, המאוכלס בעשרות ישובים פורחים, מגוונים באורחות חייהם, במפעליהם ובמארג המרגש של שילוב דורות וקבוצות עולים ופליטים מרחבי תבל - בא היום לומר להם תודה.

על כך, בהתרוממות רוח ועל דעת כל עדת התושבים הנגזר חולקים כבוד ויקר לראשונים במתן התואר - יקר עמק חפר.

עזר ויזמן
ראש המועצה

בילינו - מבם, ושלנו - שלכם

סוף תשנ"ד כ"א 1994

בחזרה להפלגות

לאחר שנתיים הגיעה "אופיר" החדשה מגרמניה. חזרתי לדיג. שוב מצאנו את עצמנו במרוץ משכר אחר השלל, עד כדי התמכרות. לא פעם עברנו את הגבול. כאשר הידלדלה הדגה מול חופי הארץ, גילינו שדות משופעים בדגה בדרום, סמוך לרצועת עזה וסמוך לחופי טורקיה. התפתינו להפליג לשם, להמשיך בהרפתקאות, תוך התעלמות מוחלטת מהקשיים ומהסכנות. צוות הספינה היה חבורה של אידיאליסטים מהקיבוצים ומהמושבים שראו בדיג ייעוד וכיבוש הים כאחד.

הספינות היו מצוידות במד עומק ובמכשירי אלחוט, באמצעותם התקשרנו לתחנה מיוחדת לדייגים שכונה 4XT, מומן על ידי איגוד הדייגים ומשרד החקלאות ואפשר יצירת קשר בין ספינות הדייגים וסיוע הדדי בלב ים. לא פעם הסתכן הצוות שלנו, על מנת להציל צוות אחר שנקלע לצרה או למצוקה.

התדר האלחוטי אפשר גם דיווח לגורמי הביטחון. אחד המקרים שלא אשכח אירע בזמן שחזרנו מקפריסין בספינה עמוסת שלל. קיבלתי הודעה בקשר מספינת הדיג "ניסן" בפקודו של חברי אליהו לוי משטחלה שנודע כאחד הלוחמים המהוללים והוותיקים של שייטת 13. הוא נפצע בזמן שפתח קופסת שימורים. הסכן החליק ופגע בעורק היד. הדבר קרה סמוך לנמל בירות. המוצא היחיד להציל את חייו של אליהו היה להיכנס לנמל, לקבל עזרה ראשונה ולהסתכן במעצר.

החלטתי להסתכן. התקרבותי ל"ניסן" כדי להעביר את אליהו לספינה שלנו ולהיכנס אתו לבירות. במקביל דיווחתי לתחנת החוף 4XT שאליהו נפצע ושיבקשו עזרה מחיל הים. סמוך לנמל עגנה אניית משא. התקרבו אליה וביקשו עזרה רפואית. הם זרקו לנו תחבושות ותו לא. בעוד אנו מתכוונים להעביר את אליהו לבירות, קיבלנו הוראה בקשר שחיל הים שלח ספינת טורפדו וצוות רפואי. הספינה הגיעה במהירות. הרופא הגיש עזרה ראשונה, וחיו של אליהו ניצלו.

באמצעות מכשיר הקשר התחברנו לתחנת הרדיו בחוף, ששימשה **"הקוטב"**¹¹ המערבי, מעין מוקד שריכז את כל המידע, כך שיכלו לעקוב אחרינו, לדעת מה קורה אתנו בזמן אמת ולהגיש עזרה לפי הצורך. כמו כן ריכז המוקד הודעות בעבור אנשי הצוות

¹¹ לבדיקה, אולי הכותל המערבי?

והמשפחות. במשך הזמן קבענו תדר רדיו מיוחד שאפשר לנו לקלוט בבית את השידורים ישירות מהספינה. הנשים בבית עודכנו בנוגע למצב שלנו ובחופשות יכולנו לשמוע את השיחות של אנשי הצוות ולהתעדכן בזמן אמת.

לילה אחד עגנו מול חופי אשקלון. בבוקר השכם זרקנו את הרשת לכיוון עזה. היינו שלוש ספינות: "אופיר", "ניצן" ו"שחף". השעה המוקדמת וערפילי הבוקר הגבילו את הראות. לפתע הגיחה מאי שם אניית משמר מצרית שעצרה את "ניצן". דיווחנו מיד לתחנת הרדיו 4XT וביקשנו שיזעיקו את "הציפורים". תוך דקות הופיעו מטוסי חיל האוויר. הם חגו מעלינו והתחילו לצלול לכיוון "ניצן" וספינת המשמר המצרית. המצרים נבהלו וברחו ו"ניצן" שוחררה.

לא כל מקרה הסתיים בכי טוב. פעם הצליחו המצרים לתפוס ספינה שנקראה "דורון", וששת אנשי צוותה ישבו בכלא המצרי. הם שוחררו רק לאחר מלחמת ששת הימים.

גם הטורקים הצליחו לתפוס שלוש ספינות שלנו שדגו במים הטורקיים במרסין וכן במפרץ איסכנדרון המשופע דגה, אך הם שוחררו לאחר תקופה קצרה. באחת ההפלגות, כשהיינו בלב מפרץ איסכנדרון, פרצה סערה. הפלגנו לאט, מתמודדים מול הגלים הגבוהים, כשאנחנו משייטים לכיוון חופי קפריסין. לפני ההפלגה נתבקשנו לקלוט שני עולים יהודים, קצינים ששירתו בצבא הפולני.

המשכנו בהפלגה כשהסערה בעיצומה. בשלב מסוים ביקשתי מאחד העולים ששירת כקצין שריון בצבא הפולני, שיחזיק בהגה, כדי שאני אשתחרר לעזור לצוות להתארגן. מאוחר יותר הבחנתי שהתקרבונו לחוף. זה היה בלילה. פתאום הבחנו באניית משמר שטה לכיוון שלנו. חשבנו שזו ספינת משמר סורית. כשהתקרבה, נוכחתי לשמחתי לדעת שמדובר בספינת משמר בריטית.

שאלנו: "איפה אנחנו?" הסתבר שהגענו לצד השני של קפריסין. איך הגענו לשם? לא היה לנו מושג.

עם אור ראשון הצענו דגים ושרימפס לצוות הבריטי וביקשנו עזרה לאפס את המצפנים. קשרנו את שתי הספינות במקביל והסתובבנו שלוש מאות ושישים מעלות. התברר שהייתה לנו סטייה של תשעים מעלות במצפן. הסתבר שהקצין הפולני שאחז בהגה שיחק עם העפרונות המגנטים שמאפסים את המצפן, פירק אותם והרכיבם הפוך. לאחר שאיפסנו את המצפנים, הפלגנו לנמל חיפה.

בהפלגה אחרת, כשיצאנו ממפרץ איסכנדרון לים הפתוח, פרצה סערה שהלכה והתעצמה. גלים אדירים שטפו את הספינה. הצלחנו להכניס את כל הדגים עם הרשת למחסני הקירור והחזקנו בהגה, כשהספינה מטלטלת, עולה על הגלים בגובה רב

ויורדת. חלק מהחבר'ה הרגישו רע. בבוקר גילינו שמשאבת הקירור התקלקלה, הדבר גורם להתחממות המנוע עד כדי השבתתו.

היה לנו מנוע עזר נוסף שהפעיל את משאבת הקירור, אך לפני כן היה עלינו לנתק את המנוע מהמנופים שעל הסיפון, הקשורים ברצועת עור רחבה, המחוברת למנוע. במיומנות רבה הצלחתי לחתוך את רצועת העור. למזלי הצלחתי לסובב את הספינה עם הגלים למרות עוצמתם, להפעיל את משאבת העזר ולחזור ולהפליג מול הגלים. כעבור חצי שעה של הפלגה מול הגלים, גילינו מולנו שלוש אניות מלחמה של הצי הבריטי, עוסקות בהצלת צוות. הסתבר שמכלית ענקית נשברה לשניים מעוצמת הגלים וטבעה, המשחתות יצאו לחלץ את הצוות. כשראו דוגית קטנה יוצאת מבין הגלים, נדהמו. המשכנו לקפריסין ונכנסנו לנמל פמגוסטה. בעוד אנו מלקקים את הפצעים ואומדים נזקים, הופיע על הרציף ג'פ של חיל הים הבריטי, והנהג שאל "איפה הסקיפר?"

"מה קרה?" שאלתי.

"האדמירל מצדיע לך ולצוות שלך", אמר הנהג, "הוא רוצה להזמין אותך לארוחת ערב כהערכה על אומץ הלב שהפגנתם."

בספינת הדייג

אצלי החיים התנהלו כדרך שגרה. כשאלו עבד בדיג, שמונה ימים בים, וארבע ימים היה בחופשה על היבשה. אני נשארתי בבית. כשנולד דרור, הבן הבכור, ב-24 באפריל 1953. העדפתי ללדת בבית חולים העמק בעפולה, כיוון שאלי לא היה בבית, ולכן נסעתי להוריי בתל עדשים. אלי קיבל את הבשורה כשירד מהספינה. הוא הגיע ישר לבית החולים העמק, בזמן שאני שכבתי בחדר הלידה.

היעדרותו של אלי לא היוותה בעיה ולא ראיתי בכך דבר רע. הייתי די עצמאית. יכולתי להחליף ברז שהתקלקל או לתקן תקלה בחשמל. מהיותי מושבניקית, לא פחדתי להישאר לבד. עד היום אני לא פוחדת. כושי הוא שהרגיל אותי לסגור את הדלת, אני רגילה לישון בדלת פתוחה.

גם רם (רמי), הבן השני, נולד בבית חולים העמק בעפולה, ב-13 באוקטובר 1955. כיוון שאלי יצא להפלגות, לא רציתי להישאר לבד לקראת הלידה, וגם הפעם נסעתי להוריי בתל עדשים.

כשאלו ניהל את בית הספר הימי "מבואות ים", אני חושבת שזו התקופה שהכי נהניתי בה. אם לא התחשק לי לבשל, אכלנו במבואות-ים. בימי שישי נהגנו לאכול שם כמו בקיבוץ. יכולתי לקנות אוכל מוכן במחיר מסובסד. גם הילדים אהבו את זה. אחרי שנה החליט אלי להצטרף לאיגוד הדייגים ושוב הרבה בנסיעות ונעדר מהבית, אבל אני התרגלתי.

הבת הצעירה, אסתי, נולדה בבית החולים הלל יפה בחדרה, ב-9 במרץ 1957, כשלרמי **מלאה שנה וחצי**.¹² אלי אמנם עבד בדיג, אך היה בבית בחופשת לידה. היו לנו שני ילדים קטנים, הוריי כבר לא היו צעירים ואימא שלי חלתה, לכן לא נסעתי אליהם ללידה.

¹² היה כתוב שנתיים וחצי, תיקנתי לשנה וחצי, אלא אם התאריכים לא נכונים, לבדיקה

ספינות הדיג

חיל-הים ראה בספינות הדיג את "העיניים" שישמרו על המדינה מכיוון מערב. הדייגים הבחינו תמיד בכל עצם חשוד או חריג בלב ים ולאורך החופים. נוסף על כך, היות שאנחנו מדינה בעלת אמצעים מוגבלים, הפכו ספינות הדיג בימי מלחמה לחלק מחיל הים, תופעה מקובלת גם במקומות אחרים. באנגליה, למשל, בזמן מלחמת העולם השנייה נשלחו ספינות הדיג לשלוח מוקשים.

ספינות הדיג גויסו ליחידה שנקראה סד"גים - ספינות דיג מגויסות. חיל-הים בזמנו היה קטן וצנוע מבחינת מספר כלי השיט. ספינות הדייגים שהשתתפו בנטל השמירה, שחררו את חיל-הים למשימות אחרות. ספינות הדיג שגויסו לטובת חיל הים מילאו תפקידים שונים ומגוונים כמו פטרול לאורך החופים ושמירה על מבואות הנמלים חיפה ואשדוד.

בנוסף, ניצלו את ספינות הדיג למבצעים מיוחדים: בשיתוף שייטת 13 נשלחו הספינות, במסווה של ספינות דיג, לשליחויות במדינות עוינות.

במהלך מבצע סיני ב-1956, בזמן שהצרפתים והאנגלים הפציצו לאורך התעלה, שתי ספינות הדיג "אופיר" ו"כרמל" שגויסו, הפליגו לתעלת סואץ שבמצרים כדי לפנות את היהודים שחיו בפורט סעיד מחשש שהמצרים יפגעו בהם. הספינות יצאו לדרכן, ובעזרת הצרפתים נכנסו לתעלה, העמיסו על סיפון כמאתיים יהודים שהתארגנו בעזרת אנשי המוסד. הם הובאו לחיפה. זה היה מבצע ידוע.

במהלך מבצע סיני שירתי במילואים ביחידת רגלים של גדוד 173 באזור טול כרם, סמוך לנתניה. שמוליק פקר, אבא של נילי (אשתו של דרור) היה מפקד הגדוד, ואני קצין המודיעין.

אחרי מבצע סיני עברתי ליחידת הסד"גים. שירתי בשייטת הסד"גים במלחמת ששת הימים. לא אשכח איך פטרלנו, יהודה רותם מפקד השייטת ואני סגנו, במבואות חיפה כדי להגן מפני חדירת צוללות.

בחמש לפנות בוקר פתחנו את הרדיו ושמענו חדשות. היינו לבושים רק במכנסיים, בגלל החום של חודש יוני. נשענו על מכל מים בחדר ההגה ושמענו בחדשות שהצנחנים כבשו את העיר העתיקה והכותל בידנו. באותו רגע שמעתי מעין 'פאק', צליל של מתכת בפוגע במכל המים. הסתבר שרסיס של קליע שחדר לבית החזה שלי במהלך הקרבות על הקסטל, רסיס שהיה בגופי מאז 1948 - קפץ החוצה. יהודה נדהם.

גם אני. קשה להסביר איך זה קרה. כנראה מרוב התרגשות, כששמעתי בחדשות שהעיר העתיקה נכבשה והכותל בידינו, הרסו השתחרר ונפלט מגופי. יהודה רותם סיפר את הסיפור המדהים שהתגלגל ועבר מפה לאוזן, ואף שודר בערוץ הטלוויזיה המקומית בחיפה.

צבא הגנה לישראל	
חיל הים	
	
כתב מנורי מס. 4420	
מס' אישי פ/37792	דרגה סרן שם שחר אליהו
בוח הנך מתמנה לתפקיד מפקד פלגת סדגים	
בדרגת רס"נ	מתאריך 1.1.76
ביחידת ב"ח	
ראש מחלקת כח אדם	מפקד חיל הים
ותאריך	

במלחמת יום כיפור במסגרת שירותי בסד"גים נשלחנו להטיל פצצות עומק במבואות נמל חיפה, כדי להבריח צוללות שהתכוונו להיכנס לנמל. אני שימשתי סגן מפקד השייטת ומפקד הספינה "פלמחים". לפני שיצאנו לים באה אשת מפקד חיל הים, שלמה הראל, עם מתנדבת מהוועד למען החייל. הן הביאו עוגות שאפו למען החיילים. כיוון שמיהרנו לצאת לפעילות, הכנסנו את העוגות למקרר של הספינה. אחרי שזרקנו פצצות עומק ועשינו את מה שעשינו, פתחנו את המקרר להוציא את העוגות, וגילינו לתדהמתנו שנגקב חור בספינה, ומים חדרו למקרר. הזעקנו תגבורת ומיהרנו לחזור לנמל. בזכות העוגות של מתנדבות הוועד למען החייל התגלתה הפגיעה בספינה והיא ניצלה מטיביעה.

תקופת שירותי בסד"גים בחיל-הים הייתה תקופה של חוויות והרפתקאות כמו בתקופה שבה עבדתי כדייג ורדפנו אחרי הדגים. הערנות שלנו בספינות תרמה מאוד לביטחון המדינה. למעשה ספינות המכמורת הן ששמרו על חופי המדינה במשך שנים רבות עד להקמת פלגות ה"דבורים" המבצעות משימות אלה עד היום. לימים התמנה יהודה רותם למנכ"ל צים, ואני למפקד השייטת. הייתי בתפקיד עד נסעתי להונג קונג, אז אליהו לוי החליף אותי בתפקיד.

ל שחר אלכובי

בהקדמה

על שירותך המסור

ביחידת הסד"נים

בטיס חיפה חיל הים

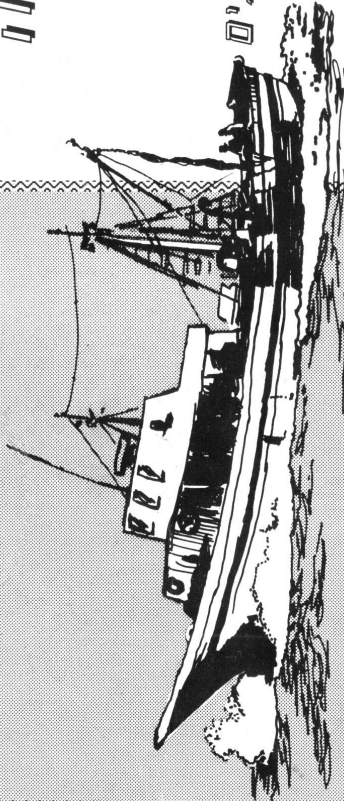
א"ר

מפקד בטיס חיפה

ספ"ר 914

א"ר

אפריל 88

איגוד הדייגים

בסוף 1958, לאחר תקופה ארוכה של עבודה בדיג, נבחרתי למזכיר איגוד הדייגים, תפקיד בעל עניין ואתגר. באותה תקופה הוקם נמל דיג בקישון ומערכת הקפאה לאחסון הדגים, בתיאום עם תנובה ובשיתוף איגוד הדייגים. מערכת ההקפאה נועדה בעיקר לפירות ים: שרימפס, קלמרי וססביו (דג הדיו). מאחר שמאכלים אלה אינם כשרים ולא נמצא להם שוק בארץ, לא יכולנו למכור אותם לתנובה.

אחת המשימות שהצבתי לעצמי הייתה לחפש שווקים בחו"ל לפירות הים. לאחר שהצטבר מלאי, החלטתי לנסוע ליוון הידועה כצרכנית גדולה של דגים, ובמיוחד פירות ים, ולנסות לשווק לשוק המקומי. לצורך כך פניתי לחברת אללוף, לאבא של ג'קי אללוף ולג'קי, והם הפנו אותי למשרד שלהם ביוון כדי לקבל סיוע ישיר. יצאתי ליוון בעזרת משפחת אללוף ומכרנו בהצלחה רבה את כל המלאי שהצטבר, בכך למעשה פתחנו ענף ייצוא חדש. אפשר לומר שלראשונה החלה מדינת ישראל לייצא פירות ים ודגים ליוון. היום המצב שונה. הפכנו צרכני פירות ים בעצמנו, וישראל החלה לייבא מכל העולם.

מנוחה בדשא, דצמבר 1969

הדייגים בכלא הטורקי

בתפקידי כמזכיר האיגוד נדרשתי, מצד אחד, לפתח שווקים חדשים, ומן הצד השני לדאוג לדייגים, להגן על האינטרסים שלהם ולפתח את תחום הדיג. היות שהדגה בארץ באותה תקופה הייתה דלה מאוד, יצאו רוב הדייגים לדוג מול חופי טורקיה. לא פעם נתפסו ונקנסו, לפעמים אף נעצרו, הובאו למשפט ונגזרו עליהם עונשי מאסר לתקופות שונות, ואנחנו נאלצנו, בתחבולות שונות, לשחררם. לאחר כניסתי לתפקיד נסעתי עם יהודה רותם לטורקיה כדי להכיר מקרוב את הנפשות הפועלות, אם במקרה נצטרך לפעול שם, ואכן לדאבוננו המקרה הגיע... זה היה בתחילת שנות הששים. ספינה בשם "סנונית" נתפסה קרוב מאוד לחוף הטורקי, ליד עיירה בשם סילפקה. דייגי הספינה נעצרו ונשפטו לחמש שנות מאסר עם עבודת פרך.

המשפחות הנסערות שלהם נסעו לטורקיה כדי להיות נוכחים במשפט. העיתונות סיקרה את האירוע, שעורר סערה ציבורית בארץ והכביד על כולנו. אנו, חברי איגוד הדייגים, שלחנו נציג מהארץ, קצין בצנחנים בעל יוזמה, כדי שיתמוך בהם וישמור אתם על קשר. הדייגים היו מיואשים מאוד. חייהם הפכו לגיהנום. הם נזקקו להגן על עצמם מפני אסירים אחרים שניסו לפגוע בהם ולאנוס אותם. הם הגיעו להחלטה שהם חייבים לברוח. בריחה הייתה הדרך היחידה להשתחרר.

היות שבית הסוהר נמצא קרוב לים, הם תכננו מבצע נועז: להשתלט על השומרים אם יידרש, ולברוח דרך הים. הם ביקשו שנשלח ספינה מהארץ על מנת לאסוף אותם. לשגריר ישראל באנקרה, משה ששון, נודע על התכנית והוא נתקף בהלה. טורקיה הייתה המדינה המוסלמית היחידה שקיימה יחסים דיפלומטים עם ישראל, והשגריר חשש שאם הדייגים יברחו מבית הסוהר, ייחשב הדבר כפגיעה בריבונות הטורקית וכעלבון לטורקים. קרה מקרה בעבר שאחד הגנרלים האמריקאים ששירת בבסיס האמריקאי בעיר אדנה, השתכר, עלה על גג המסגד, והכריז: "אללה הוא אֵכְבֵּר". הטורקים הכניסו אותו לצינוק, העונש הזה איים לחבל ביחסים שבין ארצות הברית לטורקיה.

בעקבות כך הוזעקתי לגולדה מאיר, שכיהנה אז כשרת החוץ. גולדה אמרה לי: "תשמע, בחורצ'ק, נודע לנו מהשגרירות שהדייגים עומדים לברוח. אם זה יקרה, ייגרם אסון

למדינת ישראל. בדקנו ואמרו לנו שאתה האדם היחיד שיכול לשכנע אותם למנוע את הקטסטרופה הזאת. אנחנו רוצים שתטוס מחר בבוקר לטורקיה, תפגוש את החבר'ה האלה ותימנע את האסון הזה."

הכינו לי דרכון בתוך כמה שעות וכן ארגנו את סידורי הטיסה. למחרת, יום שישי בבוקר, עליתי על מטוס לאנקרה. בשדה התעופה קיבל אותי השגריר משה ששון. מהיותו חבר של אחי צבי, הכרנו בעבר, וכל הדרך לביתו שבאנקרה חזר השגריר על הסיפור, ואמר בדאגה, "אם זה יקרה, תהיה קטסטרופה, אתה מוכרח למנוע זאת!" עוד באותו לילה יצאתי לדרך במונית מאנקרה למרסין. הנסיעה מעל הרי הטאורוס נמשכה כל הלילה. זאת הייתה נסיעה איומה. הנהג נסע כמו מטורף, ואני נשכבתי על הספסל האחורי כדי לא לראות איך הוא נוהג. בדרך עצרנו מפעם לפעם בחאן ושתינו תה חריף. הגענו למרסין בשעות הבוקר. נסעתי מיד לבית המלון שבו התאכסנו משפחותיהם של הדייגים, וכולם חזרו בהתרגשות על הפרטים ושאלו: "מה יקרה? מה יהיה?"

אמרתי שאני רוצה קודם כל לראות את החבר'ה, לדבר איתם, אחר כך נראה. יצאתי לסיליפקה, נסיעה של כשלוש שעות. נציג השגרירות שחיכה לי 'מרח' את מנהל בית הסוהר ושכנע אותו להזמין את האסירים לחדרו כדי ששם ניפגש כולנו ונוכל לדבר. חמישתם היו נסערים ופירטו באוזניי את כל הזוועות שעברו. הם אמרו שהם לא מסוגלים לסבול יותר, ואין מנוס ואין דרך לצאת, אלא באמצעות בריחה. "תירגעו", אמרתי להם, "תנו לי ללמוד את המצב." הבטחתי שאחפש דרך לערער על המשפט ונראה לאן זה יוביל.

המצב נראה חסר תקווה. השופט ששפט אותם, היה ממוצא ערבי מאזור איסקנדרון, ראה את הספינה מתקרבת לחוף, ממש לתוך המים הטריטוריאליים של טורקיה, כך שלא הייתה כל אפשרות 'לבלף' אותו. מה גם שבסיליפקה אין אפשרות לערער. עם זאת ניסיתי לשמור על קור רוח ואמרתי: "תנו לי זמן לבדוק מה אפשר לעשות. אם אני ארים ידיים, אני אודיע לכם, אבל כל זמן שאני כאן ומטפל בעסק, אתם לא עושים שום דבר." והם הבטיחו להמתין.

חזרתי לאנקרה והתחלתי בסדרת שיחות והתייעצויות עם עורכי הדין שטיפלו בפרשה, שני יהודים מאיסטנבול, שעבדו בהתנדבות. נעזרתי גם בחבר שלי, בנימיני, שהיה מנהל סולל בונה בטורקיה וגר באיסטנבול. הוא הכיר באופן אישי את נשיא טורקיה, והבטיח שיסדר לי פגישה אתו, כדי לבקש חנינה.

בהתייעצות עם עורכי דין שלא היו מעורבים בפרשה, הגענו למסקנה שצריך להחליף את עורכי הדין היהודים ולשכור עורך דין טורקי, וכן לנסות להעביר אותם מסליפה לאנקרה, ושם לערער על גזר הדין.

בשיתוף השגרירות ובסיוע עורכי הדין התחלנו לטפל בערעור. בשלב ראשון פנינו למשרד הפנים הטורקי וקיבלנו את האישור לערער ולהעביר את המשפט לאנקרה. חזרתי לאסירים ודיווחתי להם על ההתפתחויות. הודעתי להם שאנחנו מארגנים להם נסיעה לאנקרה, שלוקחת בדרך כלל יום, "אבל", הבטחתי, "אתם תיסעו במשך יומיים-שלושה. תצרפו את המשפחות, תבלו אתם, תעשו חניות בדרך, תתרוקנו מכל הלחצים שלכם, אחרי זה אתם נכנסים לבית הסוהר באנקרה בלי בעיות, והמשפחות יחזרו לארץ."

כולם הסכימו לסידור. ארגנו מיניבוס והסדרנו שמנהל בית הסוהר, בכבודו ובעצמו, הוא שילווה אותם בדרך לאנקרה. מובן מאילו ששילמנו לו כדי שיהיה 'מלווה פוזיטיבי', שיאפשר להם קצת חופש ליהנות ולבלות בחיק המשפחות.

לפי הסיכום הם היו אמורים להגיע כעבור יומיים בשעת חצות לשגרירות באנקרה, והנה מגיעה השעה, והם לא מגיעים. כבר שתיים אחר חצות והם אינם, והשגריר ניגש אליי ואמר, "אתה רואה, כושי, הם ברחו!"

"אני לא מאמין", אמרתי, "הם לא יברחו."

בארבע לפנות בוקר נשמנו לרווחה כשלבסוף שהם הופיעו. הפרדנו ביניהם ובין המשפחות. את המשפחות שלחנו לבית מלון, ואותם הכנסנו לבית הסוהר. זאת הייתה הרגשה קשה מאוד, אבל זה המצב.

נשארתי בטורקיה לטפל בערעור ובכל המסמכים. פניתי לעורך דין שקיבלנו עליו המלצות. הוא למד משפטים באיטליה ומשום שדיבר איטלקית יכולתי לתקשר איתו, אבל הוא סירב לקבל את התיק. "יש לי ניסיון לא טוב עם הישראלים", הוא אמר, "הם שכרו אותי פעם ולא שילמו לי."

אמרתי: "אתה לא מכיר אותי, אני עוף אחר. אני מבטיח לך שאני אדאג שתקבל את הכסף במלואו ואת כל מה שאתה צריך." הוא ביקש לעיין בתיק. כעבור כמה ימים הודיע לי שהוא מקבל את העבודה ומתחיל לטפל בערעור.

רצה הגורל ויומיים אחרי הגשת התיק לערעור התחוללה הפיכה בטורקיה. הצבא תפס את השלטון, והעורך דין שבחרתי התמנה כיועץ משפטי של המהפכנים, אנשי הצבא. העורך דין דיווח לי על השתלשלות האירועים ואמר: "במסגרת ההפיכה יתכן שניתן חנינה לאסירים, תתכונן לאפשרות הזו."

אחרי כמה ימים הוא התקשר והודיע לי: "תיסע מחר לבית הסוהר ותיקח את החברה שלך". שאלתי: "צריך איזה מסמך?" "תעזוב", הוא אמר, "תיסע ותוציא אותם מבית הסוהר".

אספתי את ראובן בן אליעזר, נציג השגרירות שדיבר טורקית, ונסענו יחד לבית הסוהר. נכנסנו למנהל בית הסוהר ואמרנו לו שהאסירים שלנו משתחררים במסגרת החנינה הכללית. "מה פתאום?" הוא התפלא. הוא לא ידע במה מדובר.

ביקשתי ממנו להתקשר לעורך דין, שנתן הוראה לשחרר את החברה מבית הסוהר. הם היו מופתעים כשהתבקשו להיכנס למשרד מנהל בית הסוהר. כשנפגשנו איתם, הם בכלל לא הבינו מה קרה. הם לקחו את המזוודות ונכנסו למיניבוס שחיכה בחוץ ונסענו למלון. בדרך ביקשנו מהם שלא יוציאו מילה מהפה. "אתם לא מדברים עם עיתונאים ולא מתראיינים", הוריתי להם.

בערב נערכה מסיבה בשגרירות. הבעיה הייתה לשמור על שתיקה ולצאת מהר ככל האפשר מטורקיה.

כיוון שלא היו להם דרכונים החלטנו להזמין כרטיסי טיסה בחברת בריטיש איירוויס, שאמורה הייתה לצאת למחרת בבוקר מאנקרה לקפריסין. השגרירות הישראלית הודיעה לחברת התעופה שאנחנו צריכים להשיג אישורים פורמליים "ואם המטוס יצטרך להמתין, נשלם תמורת העיכוב".

למחרת עברנו דרך משרד הפנים לנסות לקבל את הניירות. החלטנו שאם לא נצליח לסדר את הניירות, נמשיך בשיירה לשדה התעופה ונראה מה יקרה. ואכן לא קיבלנו שום מסמך או ניירת, אבל לא התעכבנו. נסענו כולנו ביחד: השגריר, הנספח הצבאי שלבש מדים, הקונסול ועוד כמה דיפלומטים ישראלים ששירתו בשגרירות. הגענו בשיירה לשדה התעופה.

המטוס חיכה על המסלול, אבל אנשי ביקורת הגבולות לא נתנו לנו לעבור ועיכבו אותנו בגלל שלאסירים לא היו דרכונים. אף אחד, למעשה, לא היה מוכן לתת לנו אור ירוק כדי שנצא לדרך. העובדה שעמדנו בשיירה גדולה, והמטוס עמד על המסלול וחיכה, העיקה עליהם, כנראה. בסופו של דבר, ובליט בררה, נתנו לנו אישור עלייה למטוס.

באותו זמן התקשר הקונסול הישראלי מהשגרירות הטורקית לשגריר בקפריסין, ליון, והודיע לו שאנחנו מגיעים בטיסה מיוחדת בלי ניירות, ושיורה לסדר תעודות מעבר כדי להימנע מעיכובים. ואכן, כשנחתנו בקפריסין, השגריר קיבל את פנינו ודאג לנו.

החבר'ה נותרו ממורמרים מאוד מיחסם של הטורקים כלפיהם בבתי הסוהר, ואנחנו רצינו למנוע מהם שידברו בגנות הטורקים. חששנו שאם הסיפור יודלף ויגיע לאוזניהם של הטורקים, ייגרם נזק ליחסים עם טורקיה. לכן התעכבנו בקפריסין במשך שלושה ימים, כדי לאפשר להם לנוח ולהתאוורר לפני שמגיעים לארץ. קנינו להם בגדים, כי הם באו בלבוש של אסירים, וניסינו להרגיע אותם.

באותו זמן התחוללה בארץ מהומה והמולה סביב השחרור הלא צפוי של הדייגים. העיתונות סיקרה את הנושא בהרחבה, והתעוררה בעיה: איך נביא אותם לארץ בלי להתקל בעיתונאים. דאגנו שיוציאו אותם משדה התעופה בדרך צדדית, כדי שהם לא ייתקלו בכתבים ולא יספרו דבר. זה היה אחד המבצעים שאני לא אשכח.

הדייגים המשוחררים השגריר במרכז, אני לימינו 23/11/1960

הדיג בחופי חבש

אחד האתגרים שהתמודדתי במסגרת תפקידי כמזכיר איגוד הדייגים, היה המחסור בשדות דיג. כיוון שבחבש יש דגה בשפע, הצעתי לצאת לדיג לאורך ים סוף מול חופי חבש. כדי להגיע לשם נאלצו הספינות להקיף את אפריקה דרך כיף התקווה הטובה ודרך דרום אפריקה. נוסף על כך נזקקנו לאישורים ולתמיכת המדינה. פניתי לסגן אלוף חיים בן דוד, היועץ הצבאי של בן גוריון בזמן היותו ראש הממשלה ושר הביטחון. חיים בן דוד ואני התיידדנו בהיותו מפקד יחידת הנחיתה לליטני. העליתי בפניו את הרעיון להעביר ספינות לחופי חבש. מדובר בספינות גדולות. חיים פנה לבן גוריון, והתחילה התכתבות. יום אחד הודיע לי חיים בן דוד שמשה דיין שעומד לפרוש בקרוב מתפקיד הרמטכ"ל יתמנה לתפקיד שר החקלאות, והוא יטפל בעניין בגישה חיובית. אכן, יציאתו לחבש היה הדבר הראשון שדיין עשה לאחר כניסתו לתפקיד, והוא חזר משם במטוסו של היילה סילאסי, קיסר חבש בזמנו. לאחר שדיין חזר מחבש, זימן אותנו גד יעקבי, עוזרו של דיין, לפגישה. את יעקבי הכרתי היטב. היינו בקשרי ידידות מהיותו בן כפר ויתקין. יהודה רותם ואני הגענו לפגישה. דיין הודיע לנו שהוא רואה את העניין בצורה חיובית מאוד ושאל: "למה לכם לדוג שם באופן עצמאי? יש חברה בשם "יוטבתה" של יוסקה הראל ועזריליק עינב, תעשו את זה במסגרת החברה שלהם. הסברתי לדיין שאנחנו רוצים לשמור על הייחודיות שלנו ולעשות את זה בדרך שלנו. על כל הגיב דיין ואמר: "החברה האלה עשו הרבה למען המדינה ומגיע להם". אמרתי: "גם לנו לא כתוב על המצח מה עשינו למען המדינה". דיין נפגע מהתגובה ומהסירוב לקבל את הצעתו ואמר לגד יעקבי: "את האיש הזה אני לא רוצה לראות יותר אצלי". צחקתי ואמרתי לגד: "מצידי זה בסדר". בסופו של דבר קיבלנו אישור ותקציב לשלוח שלוש ספינות לחבש. המסע לחבש נמשך כחודש ימים. הספינות עברו דרך גיברלטר, ירדו לדרום אפריקה, המשיכו לאוקיינוס ההודי, נכנסו לים סוף והגיעו בשלום. זה היה מבצע בפני עצמו. כשהגיעו ליעד, התחילו לדוג, בעיקר דייג בחכות, ואז התעוררה בעיה: איך מובילים את הדגים. לצורך כך משרד החקלאות שכר ספינת קירור קטנה בשם "מריה בולבוליס"

שהביאה את הדגים ממסוואה לאילת. העסק התפתח יפה. נסעתי לחבש, לראות מקרוב את הדייגים ואת ספינות הקירור, אבל הקירור בספינות לא עבד היטב והיה יקר מדי. הגענו במסקנה שהספינה שלנו יכולה להגיע בכוחות עצמה והדגים נשמרו במצב טוב יותר, כשהם מכוסים קרח ובאחסנה בתאי הקירור של הספינה.

יום אחד התקשרו מלשכתו של השר משה דיין. אמרו לי שדיין רוצה לדבר אתי וביקשו שאגיע בבוקר למשרדו שבקריה ואסע יחד אתו לשיבת הממשלה. בדרך נוכל לדבר. נעניתי בחיוב, אך הופתעתי מפנייתו של דיין. ישבתי לצידו ברכב השרד, והוא אמר: "אני רוצה למנות אותך למנהל אגף הדיג". מנהל אגף הדיג באותה תקופה היה משה שביט. כנראה שהתעורר ויכוח ביניהם, או שאמרו לדיין שמשה שביט "לא שווה".

אמרתי לדיין שלדעתי שביט הוא מנהל הכי טוב שיכול להיות והצעתי לו לא להחליף אותו - בזאת הסתיימה השיחה.

מאוחר יותר בנינו באילת רציף מיוחד לספינות הדיג והזמנתי את דיין לטקס חנוכת הרציף. זה היה אירוע מרשים מאוד. בדיוק הגיעה אחת הספינות הגדולות עמוסה בדגה. דיין בא בטיסה, ואני קיבלתי את פניו בשדה התעופה. נסעתי בג'פ, הוא הצטרף אליי, וכך התפתחה ידידות בינינו. בזמן הטקס אמר לי דיין: "אני רוצה שתבוא לעבוד אתי להיות הממונה על הדגה מטעם משרד החקלאות או תפקיד אחר". בשיחה נכח גם יוסף צ'חנובר, יועצו של דיין וחבר משותף. סירבתי להצעה. אמרתי לדיין: "אני מעריך אותך, אבל אני לא מוכן לעבוד אתך. בסוף אתה תמיד בועט במי שעובד אתך!"

דיין בביקור במעגן הקישון, אני ראשון משמאל

דיג סרטנים בפרס

בשיא תקופת היחסים הטובים בין ישראל לפרס בתקופת שלטונו של השאח, הוזמנתי לפגישה עם צבי דינשטיין, שהיה הממונה על קשרי הדלק עם פרס ועל הנחת צינור הנפט מאילת לאשקלון.

הפגישה נקבעה בעקבות פניית השאח. הוא ביקש שמדינת ישראל תישלח מומחה לדיג כדי לעזור לפתח את דיג השרימפס במפרץ הפרסי. הפרסים התקשרו עם חברה אמריקאית ששלחו ספינת בית חרושת, אך זה לא סיפק את השאח. המפרץ הפרסי עשיר מאוד בדגה, בייחוד בשרימפס. נהר שט אל-ערב זורם למפרץ הפרסי וסוחף עימו אדמת בוץ, נוסף על כך, בשל סופות החול המרובות נוצרת בקרקעית המפרץ שכבה של מעין גריז המשמשת מזון טוב לדגים. התבקשתי לצאת לטהרן.

שר התחבורה הפרסי קיבל את פניי. הוא הסביר לי מה רצונם ומה עליי לעשות. למחרת השכמ בבוקר יצאתי במטוס קטן של השאח לנמל בנדר-עבס, בכניסה למפרץ הפרסי מהאוקיאנוס ההודי. טסנו מעל איספהן וערים נוספות, בדרך נחתנו לתדלק. בבנדר-עבס פגשתי את נציגי השאח שלקחו אותי לבית שקירותיו אטומים והחלונות נמצאים קרוב לתקרה. החום עבר את החמישים מעלות צלזיוס. הסבירו לי שהגאות והשפל פה גדולים. בזמן השפל הים נסוג בחמישה קילומטרים. בגאות, כשפני המים עולים, תגיע סירה ותיקח אותי.

בשעות הערב הגיעה סירת מנוע קטנה ועל סיפונה דייגים תימנים. הצגתי את עצמי כמומחה איטלקי לדיג. התחלנו לשוט לכיוון האי חומס. במהלך ההפלגה התפתחה סערה חול חזקה, שזרתה חול בעיניים. הדייגים איבדו את עשתונותיהם, והסירה התמלאה מים מהגלים. כשראיתי שאנו עומדים לטבוע, לקחתי פיקוד והוריתי להם להוציא את המים. האטתי את המהירות וייצבתי את הסירה אל מול הגלים. לפנות בוקר הגענו לאי חומס, שם עגנה האנייה ששימשה כבית חרושת. לשם הביאו ספינות הדיג את הדגים ואת השרימפס, עיבדו והקפואו אותם.

אחרי ההפלגה הקשה ביקשתי לנוח. כשקמתי מצאתי שכולם מסתכלים עליי בהערצה. הדייגים אמרו שהצלתי את חייהם. לאחר שהודו לי, יצאנו בספינות דיג לבדוק את השטח. לאחר שבוע הכנתי דו"ח וחזרתי במטוס דקוטה שנשלח לקחת אותי מבנדר-עבס. טסנו דרך עבדן לטהרן, שם התקבלתי שוב על ידי שר התחבורה הפרסי. דיווחתי

להם על מצב הדגה, אמרתי שלדעתי שיתוף פעולה הוא מעשי והגשתי את הדו"ח לשגריר ישראל בטהרן ד"ר צבי דוראל.

בעקבות הדו"ח הורדנו ספינות דיג ישראליות למפרץ הפרסי. הדייגים דגו שרימפס שיוצא לארצות הברית. את הדגים זרקנו לים ואת השרימפס הגדולים, הג'מבו הענקיים, הוקפאו. פעם בשבוע הגיעה אנייה של "אמריקן אקספורט ליין", שהתחברה לאוניית בית החרושת, והעבירו אליה כשלושים עד ארבעים טון של שרימפס קפוא, למכירה בשוק האמריקאי. השרימפס בארצות הברית היה עסק ריווחי מאוד, והדייגים הישראלים עשו עסקים טובים, בזמן שהדגה בים התיכון הייתה דלה. השותפות נמשכה במשך כמה שנים.

מבואות ים ו"תרשיש סלע"

בתחילת 1960 נבחר רפי רופין לכהן כשגריר ישראל בטנזניה, שקיבלה את עצמאותה. רפי רופין ניהל את בית הספר הימי במכמורת "מבואות ים". כשרצו למנותו לשגריר, התנה את הסכמתו בכך שאני אחליף אותו. וכך פנו אליי בבקשה לנהל את בית הספר "מבואות ים" במקום רפי. למעשה הושאלתי על ידי איגוד הדייגים. התפקיד קסם לי ולבני משפחתי. בית הספר נמצא קרוב לבית, ועבודה עם תלמידים בתחום החינוך הימי היוותה עבורי אתגר.

ניהלתי את "מבואות ים" עד 1961. במשך כשנה וחצי תרמתי רעיונות מתוך הניסיון והידע העשיר שצברתי. המטרות שהצבתי לעצמי היו: לשלב את התלמידים בעבודה בדיג בים, כמו כן להכין תקציב לחמש שנים ולהגדיל את שטח בית הספר. כדי להשיג את התקציבים הנדרשים נפגשתי עם מנהלים בכירים במשרדים ממשלתיים ועם שרים. הצלחתי לקבל את התקציב ששימש לבניית מבנים ולהרחבת שטח בית הספר.

יום שישי אחד בא לבקר אותי יהודה רותם. הוא סיפר שהתמנה לנהל את חברת הספנות של הקיבוץ המאוחד שנקראה "תרשיש סלע". הוא טען "שאני מתבזבז בבית הספר", וניסה לשכנע אותי להצטרף לחברת הספנות. הצעתו קסמה לי. באותה תקופה התעורר ויכוח עם האגף לחינוך חקלאי שהיו ממונים גם על החינוך הימי. הם רצו שאעבור לתקן של עובד מדינה. זה לא מצא חן בעיניי. החלטתי לפרוש וללכת לספנות. בהתחלה הוטל עליי להקים ולנהל סניף של חברת "תרשיש סלע" בתל אביב. תפקידי היה לדאוג לפריקת האוניות שהגיעו לנמל תל-אביב ויפו וכן להשיג לקוחות חדשים, משימה לא קלה כלל. התחרינו בעיקר ב"צים", חברת הספנות הלאומית. לאט ובהדרגה השגתי עסקאות. התיידדתי עם מנהל חברת הצינורות בחיפה שלמה שטינפלד. יום בהיר נודע לי שהם לא הגיעו להסכם עם חברת צים על הסכם ארוך טווח והציעו לנו לקחת את החוזה. מבחינה מעשית זו נחשבה כעסקה גדולה מאוד. מדובר היה בכמה אלפי טון של ברזל בשנה שצריך להוביל מנמל טרנטו באיטליה לנמל חיפה.

חברי מועצת המנהלים של "תרשיש סלע" הסתייגו בגלל ההשלכות שעלולה העסקה לגרום ליחסים עם צים. בישיבת הנהלה שנקבעה ליום שישי הבעתי את דעתי שיש לקחת את העסקה, שתהווה בסיס לפיתוח החברה. התעורר ויכוח. אני עמדתי על דעתי והודעתי בתקיפות שאם אנחנו לא מסוגלים לקחת את העסקה, אנחנו לא חברת ספנות, ואני מתפטר. חברי ההנהלה השתכנעו.

עוד באותו לילה של יום שישי, נסענו לביתו של מנהל הייבוא של מפעל הצינורות בכרמל בחיפה, שלמה שטינפלד, והודענו לו שאנו לוקחים את העסקה. חתמנו על חוזה. העסקה הזאת למעשה שינתה בצורה דרסטית את כל התפישה של הקיבוץ ואת מעמדנו כחברת ספנות.

בתקופת עבודתי בחברה התפתחה "סלע תרשיש" והתרחבה. קיבלנו עסקות נוספות וגדלנו לצי של שמונה עשרה אוניות. בנוסף לקו האדריאטי ואירופה, פיתחנו קו לים השחור. במסגרת ניהול הקו יצרנו קשרים עם חברת "צים". מצד אחד התחרינו בצים, מצד שני שיתפנו פעולה באירופה ובים השחור. פיתחנו את הסחר עם רומניה. יצאנו לרומניה תפוחי זהב ופוספטים. מתוקף תפקידי הזדמן לי לנסוע הרבה לרומניה ולבולגריה.

זה היה בסוף שנות השישים. רומניה ובולגריה היו מדינות קומוניסטיות, מאחורי מסך הברזל. קשיים רבים הוערמו: מחד, בכניסה וביציאה של זרים עברנו בדיקות קפדניות ובמשך כל תקופת שהותנו היינו תחת מעקב. מאידך, הם נזקקו לתוצרת שלנו כדי לפתח את הכלכלה של ארצם. קו הספנות בין ישראל לרומניה התפתח יפה מאוד. האניות לא חזרו ריקות; יבאנו משם בעיקר עץ, ברזל וחומרי גלם שונים.

בתפקידי כמנהל הקו הרביתי לנסוע לחו"ל, פגשתי לקוחות חדשים ועשינו עסקים. למעשה התברר לי שהידע שלי בספנות הוא מעל ומעבר למה שהערכת. נוכחתי לדעת שספנות היא עסק מגוון וחובק עולם. פיתחנו קשרים עם "צים" ועם חברת "נתיבי הים התיכון" של סמי עופר. התחרינו וגם שיתפנו פעולה.

באותה תקופה פרסמו הרומנים מכרז להעברת מטענים מישראל לרומניה. כמנהל הקו לים השחור, השתתפתי במכרז מול סמי עופר, הבעלים של "קווי הים התיכון". לסמי היה יתרון. מוצאו מרומניה, והוא הספיק לפתח קשרים טובים עם הרומנים, ואילו אני, אחד שבא בשם חברת הספנות של הקיבוצים במדינת ישראל. לכן התלבטתי בסיכויי ההצלחה.

כשנפתח המכרז, הכניסו אותי ראשון לחדר. ישבו שם כשבעה אנשים מסביב לשולחן. ידעתי שהכול מוקלט. במהלך המו"מ אמרתי להם: "סמי עומד בחוץ, בטח תבחרו בו, אז אולי סתם באתי הנה?" "לא", הם אמרו: "תציע לנו."

"למה שאני אציע לכם, תציעו לי אתם."

והם אמרו את התנאים. ידעתי שסמי ייקח את העסקה בכל מחיר, ואז אמרתי בקול רם: "אני לוקח את העסקה כהצעתכם וחותרם על התנאים."

הם נדהמו וחתמנו. היות שסמי חיכה בחוץ, הם ביקשו ממני לשמור בסוד את ההסכם עד לאחר הפגישה עם סמי עופר.

לפני המכרז נפגשנו, סמי ואני, במלון בבוקרשט. ישבנו לשתות בבר, והוא אמר: "חבל שבאת עד כאן, הרי לא תקבל את העסקה." אחר כך, כשנודע לו שקיבלתי את המכרז, הוא ארז ועזב. הוא לא האמין שכך זה ייגמר.

צים - סלע

חברת "צים" גילתה שאנחנו מתחרים קשים. הגענו לצי של שמונה עשר אוניות, והם החליטו ש-If you can't fight them - joint them, והציעו לקנות את החברה של הקיבוץ. זה היה ב-1968. לקיבוץ זה נראה רעיון טוב. כיוון שהעסק התרחב, נאלצנו לחכור אוניות, בנוסף לאניות של הקיבוץ, ולא היו מספיק ימאים מבין חברי הקיבוץ. מלבד זאת, הם פחדו שהעסק מתרחב יותר מידי, יוצא משליטה ונוצרה הזדמנות לקיבוץ לקבל כמה מיליונים טובים.

לפי תנאי הרכישה נשארו האוניות של הקיבוץ בהפעלת חברי הקיבוץ. "צים" שכרה אותם בצ'רט. תנאי נוסף שהציבו היה, שאנחנו, הבכירים, נישאר בתפקידם שלנו. לאחר התלבטות נמכרה החברה לצים. המרוויח הגדול היה הקיבוץ המאוחד שקיבל הרבה כסף מהעסקה. אנחנו, העובדים, היינו נאיביים ולא ידענו לדרוש את הזכויות שלנו כמקובל היום, כשמוכרים חברה. לפני ההסכם עם "צים" הוטל עליי לדאוג להעברה מסודרת של כל הלקוחות ושל כל העסקות, אחר כך לצאת לאנגליה, ללימודים למשך שנתיים. זה קסם לי מאוד.

ב-1969, לאחר שהועברה החברה לצים, נסעתי לקיימברידג'. תחילה למדתי אנגלית, אחר כך קורס ספנות. יהודה רותם, שהביא אותי לחברה, פרש ללימודים. בחופשת הפסח באה ציפ לבקר, 'חרשנו' את אנגליה ואת סקוטלנד. לאחר מכן קיבלתי במפתיע טלפון מהאחראי על כוח אדם ב"צים", מישה קרבציק.

הוא סיפר שאמנן מוסקוביץ, מנהל אזור בגנואה, קיבל התקף לב, ומתי מורגנשטרן, מנהל "צים סלע" מחליף אותו. לאור המצב התבקשתי להחליף את מתי מורגנשטרן, עד שאמנן יבריא. התלבטתי מאוד. יהודה רותם שכנע אותי. כיוון שאני עובד בחברה, לבסוף החלטתי שעליי לעשות את מה שהחברה מבקשת.

בתחילת 1970 חזרתי לארץ וקיבלתי על עצמי את ניהול "צים סלע". מתי אמר לי: "כושי, אני לא צריך להסביר לך הרבה, אתה הרי מכיר את הנושא. אם אתה צריך משהו, אתה יכול להשיג אותי בטלפון."

נכנסתי לתפקיד ומצאתי יחידה שהפסידה כספים בגלל ניהול כושל, כמו כן מסובכת בעימות עם המועצה לשיווק פרי הדר. המועצה תבעה את "צים-סלע" משום שלטענתה "צים-סלע" לא קיימה את ההתחייבויות שלה.

האמת, לא ידעתי במה להתחיל. סבלנו מעודף אוניות וממחסור במטענים. לאט ובהדרגה התחלתי לארגן את היחידה, כשהמטרה היא קודם כל להקטין את ממדי ההפסדים. בתוך כל ההמולה צריך גם לחשוב על פיתוח ולהשיג עסקות חדשות. התחלנו בייצוא לרומניה ולמקומות נוספים והרחבנו בכך את הפעילות.

בשלב מסוים רבצה עלינו התביעה של המועצה לשיווק פרי הדר. מנכ"ל "צים" באותה תקופה היה משה קשתי ז"ל. מנהל הספנות ב"צים" היה אבנר מנור, ואני בתפקיד ממלא מקום של מנהל "צים סלע".

משה קשתי ואבנר מנור נפגשו עם מקלף, מנכ"ל המועצה לשיווק פרי הדר, וחזרו בפנים נפולות. הם התבשרו שהמועצה עומדת להגיש תביעה על סך מיליוני שקלים נגד "צים" וצריך לפתור את הבעיה. קשתי נראה מוטרד. אבנר מנור, בגלל יחסיו הגרועים עם מתי, אמר שאין בררה, "צים" צריכה לשלם. אני התנגדתי לדעתו ואמרתי: "צים לא צריכה לשלם כסף. צריך להתמודד עם הבעיה."

נפגשתי עם מקלף, מנכ"ל המועצה, והצעתי לו שנלך לבוררות: "אני מוכן שנמנה את פינו גינסבורג, המנהל המסחרי של המועצה לשיווק פרי הדר, לבורר יחיד". מקלף הופתע שהבורר שהצעתי יהיה איש שלו. הסברתי למקלף שאני מאמין ביושרו של הבן האדם ואני סומך על הגינותו.

התחלנו להתכונן לקראת שלב הבוררות. אספנו חומר, בדקנו את הנתונים בניסיון להבין איך הם הגיעו לתביעה של מיליונים. כתוצאה מהבדיקה גיליתי שהמועצה לשיווק פרי הדר, באותה תקופה, הכניסה אריזות חדשות, גדולות בעשרה סנטימטרים, בלי ליידע אותנו. לגודל האריזה יש חשיבות רבה: אריזה גדולה תופסת נפח גדול יותר. מלבד זאת גיליתי שהיו מקרים שלא היו להם מספיק מטענים. הכנתי את כל הטענות בצורה מסודרת.

הגיע יום הבוררות. מצד אחד יושבים חברי המועצה וטוענים את טיעוניהם, ומצד השני אני עם שני אנשי היחידה, וטוען את טיעוני. הצגתי את המסמכים שהועברו לבורר. בישיבת הסיכום פסק הבורר שהמועצה היא שצריכה לשלם לנו מיליון שקל בעבור הפרשי הנפח, ואילו אנחנו צריכים לשלם למועצה עשרת אלפים דולר בגלל האיחור בהגעת האוניות. בסופו של דבר יצאנו מהתביעה בלי שנדרשנו לשלם סכומי עתק, אלא להפך.

במהלך כהונתי כממלא מקום של מנהל "צים-סלע" הקפדתי על עבודת צוות וכן להרחיב את הפעילות ולהשיג עסקות נוספות. הגענו למצב שהפעלנו כשבעים אוניות,

חלקן חכורות. זה היה בתחילת שנות השבעים. הביאו אז לארץ כמויות גדולות של מלט וברזל כדי להקים את הביצורים לאורך הגבול. הייתה פריחה כלכלית ונוצר מחסור באוניות, ואנחנו נכנסנו לנישה הזו. המדיניות שלי הייתה להשתלט על כמה שיותר עסקות בים התיכון ולמנוע ממתחרים להיכנס לסחר בים התיכון. האמת היא שזו פעם ראשונה שיחידת הים התיכון ב"צים" התחילה להרוויח: בשנה הראשונה - שלושה מיליון דולר, אחר כך שישה מיליון דולר, ולבסוף, כשעזבתי את היחידה, הגענו לרווח של שנים עשר מיליון דולר, רווח שיא בכל ההיסטוריה של "צים" מקווי הים התיכון.

מ ב ו א

=====

הכנסות צים-סלע קוי הים התיכון בשנת הפעילות 1974 הגיעו לשיא של 55.5 מיליון דולר לעומת 35.7 מיליון דולר בשנת 1973.

בשנה זו בצענו 443 הפלגות לעומת 516 אשתקד, הובלנו 1,633,621 טון מטען לעומת 1,833,960 טון בשנת 1973.

הרווח התפעולי לאחר הורדת הוצאות מסחריות ומינהל מסתכם בכ- 12 מיליון דולר, לעומת 1.5 מיליון אשתקד. למרות הירידה בכ-200 אלף טון מטען (בעיקר ממטעני פוספטים, ברזל ומלט).

הרווח מתחלק כ-60% מאניות מתמחות, 33% מאניות וזכורות קונבנציונליות 7% אניות קונבנציונליות בבעלות (אמהות).

שנה זו הצטיינה בפעילות מסחרית מוגברת, צי האניות המתמחות ביחידה עבר את שלב ההרצה, קו המכולות לים השחור והטירני פעל במלוא התפוסה, וזאת בנוסף לשרות המכולות לאדריאטי ופיראוס. נוהל המכולות יושם, הטונג' הקונבנציונלי צומצם, עברנו להובלת תפזורת באניות מתמחות ("מיני באלק"), מרבית העץ הלבן אוחד לזבקים, ומערכת הדוברות הוכנסה לשרות.

לכל זאת הגענו מתוך תכנון ופתוח ועמל רב שהושקע בעבודת צוות בארץ ובחו"ל.

אני מרשה לעצמי לנצל הזדמנות זו להודות לכל עובדי היחידה ביט וביבשה, בארץ ובחו"ל וליחידות השרותים בזוברה, על שתוף הפעולה, החריצות והמסירות שתדמו לתוצאות שנה זו.

ב ב ר כ ה ,
א . ש ח נ

L I N E S	No. of Voy.	W/T	F/T	Revenue \$	Expenditure \$	Profit/Loss \$
<u>TURKEY/BLACK SEA</u>						
ZIM-SELA VESSELS	8	46.969	47.755	994.280	931.330	+
ZIM-SELA CONT. VESSELS	6	24.744	33.413	766.310	813.780	-
TIME CHARTERED VESSELS	65	381.324	400.964	7,785.060	6,253.870	+
TIME CHART. CONT. VESSELS	15	42.105	65.172	1,480.950	1,006.060	+
VOYAGE CHARTERED VESSELS	5	33.966	33.970	430.440	339.150	+
TOTAL	99	529.108	581.274	11,457.040	9,344.190	+
					(x)	2,112.850
						33,200
						<u>2,146,050</u>
<u>COASTAL SERVICE</u>						
ZIM-SELA VESSELS	2	2.572	3.629	94.690	79.640	+
TIME CHARTERED VESSELS	37	43.218	50.478	1,243.130	1,033.860	+
TOTAL	39	45.790	54.107	1,337.820	1,113.500	+
					(x)	224.320
						<u>31,700</u>
						<u>256,020</u>
GRAND TOTAL	433	1,643.736	2,125.479	55,504.050	46,910.970	+
					(x)	8,593.080
						<u>940,400</u>
						<u>9,533,480</u>
<u>REMARKS:</u>						
1) (x) ADDING DIFFERENCE IN OUR FAVOUR IN G & A + M.E. FOR THE YEAR 1974						
2) ADDING DIFFERENCE IN OUR FAVOUR IN OPERATION EXPENSES, FUEL, DEMURRAGE ETC.						
FOR THE YEAR 1974.						
						+
						<u>2,466,520</u>
						<u>12,000,000</u>
						=====

פערעללע תהליכים
1974 - 1974

1	ס"ס ח"ס		ס"ס ח"ס		ס"ס ח"ס		ס"ס ח"ס		ס"ס ח"ס		ס"ס ח"ס		ס"ס ח"ס
	ס"ס ח"ס	ס"ס ח"ס	ס"ס ח"ס	ס"ס ח"ס	ס"ס ח"ס	ס"ס ח"ס	ס"ס ח"ס	ס"ס ח"ס	ס"ס ח"ס	ס"ס ח"ס	ס"ס ח"ס		
14,129,750	443,374	207	11,244,560	306,437	106	2,885,190	136,937	101	ה"ס ח"ס	ה"ס ח"ס	ה"ס ח"ס	ה"ס ח"ס	
28,247,836	1,033,387	370	21,487,536	689,015	189	6,760,300	344,372	181	ה"ס ח"ס	ה"ס ח"ס	ה"ס ח"ס	ה"ס ח"ס	
11,232,040	559,650	177	7,050,570	300,027	82	4,181,470	259,623	95	ה"ס ח"ס	ה"ס ח"ס	ה"ס ח"ס	ה"ס ח"ס	
1,337,720	54,107	76	689,730	27,195	38	647,990	26,912	38	ה"ס ח"ס	ה"ס ח"ס	ה"ס ח"ס	ה"ס ח"ס	
54,947,346	2,090,518	830	40,472,396	1,322,674	415	14,474,950	767,844	415	ה"ס ח"ס	ה"ס ח"ס	ה"ס ח"ס	ה"ס ח"ס	

"צ'ים סלע" הפכה אחת היחידות המלוכדות והמוצלחות ב"צ'ים". בעזרתה האדיבה של צ'יפ אירחנו את אנשי היחידה במכמורת בימי הולדת שלי, בנר חמישי של חנוכה. זה היה גם אירוע וגם גיבוש.

חברי הנהלת "צ'ים", המנכ"לים והסמנכ"לים, נקלעו לפעמים לתחרות ולחילוקי דעות על רקע של גישות ותפישות שונות. יום אחד הוזמנתי לישיבת הנהלה. הסמנכ"ל למסחר האשים אותי שאני "מנהל חנות מכולת. 'צ'ים' היא חברה גדולה כמו ג'נרל מוטורס, ולא חנות מכולת שבה קליינט אחד מקבל מחיר אחר, וקליינט אחר מקבל מחיר אחר."

אמרתי: "אני שמח שאני מנהל חנות מכולת שמרוויחה כסף ולא את ג'נרל מוטורס שמפסידה כסף", ויצאתי מהישיבה. נפגעתי מהגישה. אחרי שהסתיימה הישיבה ניגשתי לקשתי, המנכ"ל, הגשתי את התפטרותי ואמרתי לו: "משה, אני לא יודע מה אומרת לך ההנהלה, אבל האנשים האלה רוצים להכשיל אותך, אף אחד מהם לא הרוויח כסף בחייו. קווי היסוד התיכון מעולם לא הרוויחו כחלק מ"צ'ים", רק בעקבות שינוי המדיניות שלי, היחידה התחילה להרוויח כסף. אמנם זו חנות מכולת, אבל הכפלנו את הרווחים. יש לקוחות גדולים שמקבלים תנאים טובים, ויש לקוחות קטנים שמשלמים אחרת. הכול רשום ומנוהל בצורה מסודרת."

הסברתי לו שאי אפשר לגבות מלקוח שמביא חמישים אלף טון ברזל את אותו מחיר כמו מלקוח שמביא חמישה עשר טון. קשתי השתכנע וביקש שאקח בחזרה את מכתב ההתפטרות. מאז התהדקו מאוד הקשרים בינינו.

בשלב מסוים נוכחתי לדעת שרובצת עליי אחריות גדולה. אני צריך לקבל החלטות קשות, ארוכות טווח, ואני בסך הכול "ממלא מקום". ניגשתי לקשתי, המנכ"ל, ואמרתי לו: "משה, היות שאני מנהל בפועל את היחידה כבר תקופה ארוכה, לקחתי החלטות לטווח רחוק, או שאני מקבל מינוי או שתמצא מנכ"ל אחר, ואני אהיה מנהל מסחרי." תוך שעה קיבלתי מינוי של מנהל היחידה בתוספת טפיחה על הכתף.

מאז הלכה היחידה והתפתחה בייחוד בתקופת שבין מלחמת ההתשה עד ערב מלחמת יום הכיפורים. בתקופה זו הפעלנו בתוך היחידה כשבעים אוניות, כמספר האוניות שהיו לכל היחידות האחרות ב"צ'ים".

אחת משיטות הניהול שאימצתי לעצמי הייתה לקיים ישיבת 'בריפינג', כל בוקר בשעה תשע בנכחות כל הגורמים המעורבים בתפעול האנייה, החל בסוכן דיזנגוף וכלה במנהלי הקווים והתפעול. בישיבה ניתנה לכל אחד הזדמנות להביע את דעתו או להעלות הצעות תפעול.

אברהם
נ"ה
6.75
הוצאת אברהם נתן אברהם
העבודות צוות אברהם נתן אברהם
סוף אברהם - סוף
אברהם נתן אברהם
אברהם נתן אברהם
אברהם נתן אברהם

[illegible]

Handwritten notes and diagrams on a piece of paper:

- Top right: $N.P.$ (North Polar)
- Top left: A curved line with the label 1000 (likely 1000 fathoms).
- Center: A jagged line representing a coastline or depth profile, with the label 1000 (likely 1000 fathoms) written below it.
- Bottom left: A curved line with the label 1000 (likely 1000 fathoms).
- Bottom right: A small triangle with the label 1000 (likely 1000 fathoms) written below it.
- Bottom center: The word $File$ (likely a file or folder).
- Bottom left: The word $File$ (likely a file or folder).

מאוחר יותר אירע מקרה עצוב מאוד. קשתי נפטר בלונדון בנסיבות טרגיות והתעוררה בעיה מי יתמנה למנכ"ל "צים" במקומו. כיוון שהיו לי יחסים טובים עם מיכאל צור, יושב ראש של "צים" דאז, הצעתי למנות את יהודה רותם. פנינו ליהודה. לאחר שיחות שכנוע ארוכות של אברהם ענבי ושלי, קיבל יהודה על עצמו את תפקיד מנכ"ל "צים", אך העמיד תנאי; היות ש"צים" היא חברה לא קלה לניהול, נצטרך לעזור לו. התחייבנו לכך. זו הייתה תקופה קשה מאוד. התחילו שביתות הימאים, שהרסו כל חלקה טובה. יהודה פנה אליי וביקש שאקח על עצמי את תפקיד סמנכ"ל כוח אדם, האחראי גם על הימאים. מילאתי את תפקיד סמנכ"ל כוח אדם בתקופה של שביתות רצופות והפרת הסכמי עבודה. בתקופת התמודדות עם השביתות נוצרו חילוקי דעות עם יהודה באשר לדרכי התגובה. אני גרסתי שצריך לפעול גם בהיבט המשפטי, כלומר להגיש תביעות אישיות נגד אותם קצינים וימאים המפרים את הסכמי העבודה או משביתים בצורה פראית את האניות. מהיותו קיבוצניק, התנגד יהודה לכל שימוש משפטי נגד השובתים ולהפעלת צווים נגדם. הדבר גרם להארכת השביתה. בסופו של דבר הן הסתיימו.

במזרח הרחוק

לאחר שנתיים בתפקיד סמנכ"ל כוח אדם ביקשתי לעזוב את התפקיד. לאחר דיונים הוצע לי להיות מנהל "צים" במזרח הרחוק. קיבלתי ברצון את התפקיד. במשך שש שנים וחצי חיינו במזרח הרחוק. זה היה המקום שיכולתי ליישם ולממש את כל הידע והניסיון הרב שצברתי בקווי הים התיכון. מבחינת ספנות התפקיד היווה אתגר מעניין מאוד.

במחצית 1977 נסעתי עם ציפ והתמקמנו בהונג-קונג. אחד הדברים הראשונים שנדרשתי להם כשהגעתי הייתה להתמודד עם שביתת ימאים נוספת. השובתים היו צוות של קצינים וימאים ישראלים שעבדו על האנייה שעגנה בהונג-קונג והחזיקו את המטען כערובה. ביקשתי אישור מההנהלה להגיש תביעה משפטית ולחייב את השובתים לאפשר לפרוק את המטען.

קבלת התפקיד בהונג-קונג

מתוקף צו בית משפט נכנסה האנייה לנמל לפרוק את המטען. לאחר מכן הוצאנו את האנייה אל מחוץ לנמל וניתקנו מגע עם אנשי הצוות. התגובה, למעשה, שברה את השביתה. הימאים הבינו שלא ניתן עוד להשבית אוניות בחוץ לארץ ולהחזיק במטען כערובה. לאור ההצלחה הזאת נקטה הנהלת "צים" באותם אמצעים משפטיים נגד שתיים או שלוש אוניות ששבתו בלוס אנג'לס.

בריפינג יומי

גרנו בהונג-קונג עד סוף 1984. השליחות הייתה בשבילי בית ספר לספנות ובשביל ציפ - אוניברסיטה לתרבות המזרח. הרביתי לנסוע ליפן, לקוריאה לטייוואן ולפיליפינים, חלק מהאזור שהיה בשליטתי. זה היה אתגר מעניין והשגתי הישגים מרשימים.

ב-1983 היה מצב ההכנסות של "צים" גרוע. הוזעקנו לארץ לישיבת הנהלה והחלטנו שיש לנקוט בכל מיני צעדים. הצעתי לצמצם בעשרה אחוז בעלויות כוח אדם ובמקביל להוזיל גם את ההוצאות התפעוליות שהיו לדעתי הוצאות כבדות. לקחתי על עצמי משימה בלתי אפשרית. ההוצאות העיקריות היו עלויות תפעוליות - הפריקה והטעינה של המכולות, סכומים שהצטברו והגיעו למיליונים. הגעתי למסקנה

שצריך לעשות את הבלתי אפשרי. הבנתי שמנהלי התפעול, העוסקים בתחום מדי יום, הם שבויים במצב הקיים וצריך לעשות משהו דרסטי. החלטתי שאני מנסה בעצמי לפתור את הבעיה. ניגשתי לטרמינל שלנו ביפן וביקשתי להוריד את העלויות. התשובה הייתה שזה בלתי אפשרי. בעזרת מנהל הסוכנות של "צים" ביפן, ניווה, ידד טוב שלי, החלטתי לחפש פתרון. מצאנו טרמינל באוסקה שביפן, שלא היה מפותח. נפגשנו עם היושב ראש שלהם ונוצר בינינו 'קליק' מהרגע הראשון, אף שהוא לא הבין אנגלית. ניהלנו מו"מ סודי שבסיומו חתמנו על הצהרת כוונות. ביקשתי ערבויות לביצוע בסך חמישה מליון דולר. אחרי שהכול נסגר, הודעתי ליהודה רותם, המנכ"ל, על ההישג וביקשתי אור ירוק לחתום על חוזה. בין חברי ההנהלה היו מנהלים שהכירו את המזרח הרחוק. התעורר ויכוח. הם אמרו שהם ניסו בזמנו לעבור לנמל אחר ונכשלו. הם אף התנבאו "שכושי הולך פה להתחרבן". אבל יהודה אמר להם: "כושי הוא לא 'שִׁכְנָזִי' [אשכנזי, אח"מ] אני סומך על החושים שלו." למעשה כולם, מלבד יהודה שתמך בי, טענו שאני עומד להיכשל. בכל זאת חתמנו על ההסכם.

רשות הנמלים ביפן קשורה למאפיה והיינו צריכים להסביר להם למה רוצים להחליף טרמינל. היינו צריכים לתרץ בכל מיני תירוצים כדי להצדיק את עזיבתנו. ראש עיריית אוסקה ביקש מאיתנו שנישאר ולא ננטוש את אוסקה לטובת קובה, העיר המתחרה. זה למעשה היה מתוכנן. ואז אושרה לנו הבקשה. זה היה דבר חסר תקדים ביפן, כי לא מקובל ביפן לעבור מטרמינל לטרמינל.

יום החלפת הטרמינלים היה בדצמבר 1983. נאלצנו לסובב אוניות בגלל סוף השנה ולבצע פעולות שינוע של חמשת אלפים מכולות. זה דרש מאמץ אדיר. בסופו של דבר הכול עבר בהצלחה וקיבלתי ברכות מהנהלת "צים".

המקרה הזה עזר לי לפתוח במו"מ עם טרמינלים אחרים: ביוקוהמה, בקוריאה או בטייוואן וכן מסופי מכולות ותיקונן. בסך הכול הצלחתי להביא לחיסכון בעלויות שנאמד בסכום של כחמישה מיליון דולר וחצי בשנה. ההסכם לשלוש שנים ואופציה להארכה חסך ל"צים" סכומים אדירים, מעל ומעבר למצופה.

החלה לנשוב ב"צים" רוח חדשה. ההנהלה יצאה מקיפאונה ומקיבעון חשיבתי, וגם הם פתחו במו"מ עם טרמינלים אחרים שהביאו לתוצאות חיוביות.

במשך הזמן הצעתי לשנות את השיטה התפעולית, שתהיה רווחית יותר. עשיתי כל מיני ניסיונות והצלחתי להגדיל את נפח המטען באוניות. היות שהמטענים מהמזרח הרחוק הם קלים יותר, מאחר שמדובר במוצרי צריכה, אפשר לדחוס מספר רב יותר של

מכולות על הסיפון. כל תוספת של מאה או מאתיים מכולות, משפרת מאוד את הרווחיות. כך הגדלנו את נפח המטען. פיתחנו קווי האזנה לאוניות הגדולות. הפעילות הזו נתנה אפשרות לפתח הרבה יוזמות, רעיונות ושותפויות, שבדרך כלל לא נעשו בעבר שבסופו של דבר גרמו להצלחה ושיפרו מאוד את התוצאות.

במשרד בהונג קונג

משרד ראשי
שדרות כלי-ים 7-9
תא דאר 1723 חיפה 31000
טלפון 04-33 84
מנכ"ם: צים חיפה
טלפקס עברי: 48 696
טלפקס לטיני: 48 827
טלפקס בינלאומי: 48 501

צים חברת השיט הישראלית בע"מ

חיפה, 30.11.1979
סימוכין שלטון
סימוכין שלכם

RECEIVED 12 DEC 1979

אל : מר א. שחר, הונג-קונג

מאת : י. רתם, מנהל כללי.

אלי היקר,

.

הכנס של הנציגים והביקור באיזור היה מועיל מאד,

שמחתי להוכיח שהפעילות באיזור הפכה לעבודת צוות ובאווירה חברית, שלא
כבעבר. התרשמתי מהיזמות החדשות של הפתוח בפליפינים ובבנקוק, והעבודה
הקשורה בשיקום שירות המכולות ופיתוח שרותי אילת למינהם מתנהלים בהצלחה.

בודאי שלך יש בזה תרומה סגולית, ואני שמח מאד על כך שלאחר שנה אפשר לסכם
את הפעילות שלך כמנהל איזור כסיפור של הצלחה.

.

שלך,

יהודה רתם.

משרד ראשי
שדרות כל-י-9-7
תא דאר 1723 חיפה 31
טלפון 21 01 85
מבוקס-צ'ים חיפה
טלפקט עברי-46 696
טלפקט לטיני-46 853
טלפקט כנלאוקי-46 501/2/3/4

צ'ים חברת השיט הישראלית בע"מ

חיפה, 9.5.1984

סימוכין שלנו

סימוכין שלכם

אל : מר א. שחר, הונג קונג

מאת : י. רתם, מנהל כללי.

RECEIVED 21 MAY 1984

.

.
ולתרתש ולחוש את הדופק הדינמי והסואן במזרח הרחוק. נוכחתי שוב
בהשגים שלנו באיזור חשוב זה, שהעמיקו בשנות כהונתן כמנהלו.

אין זה מכתב פרידה, כיון שאתה עדיין נשאר מספר חדשים, אבל אני רוצה
להודות לך בשם ההנהלה על העבודה היוצאת מגדר הרגיל שאתה עושה כמנהל
האיזור. מורגשת שליטתך במערכת - קודם כל בקרב המשלחת שלנו, המופעלת
לפי מיטב המסורת של עבודת הצוות, מתוך סמכותיות ודוגמא אישית.
בנוסף על כך נוכחתי בהידוק הקשר והמרות על רשת הסוכנויות הענפה
ואם להוסיף לכך את ההשגים בתחום הוזלת ההוצאה ו"קפול" נותני השרותים
וכן האגרסיביות בשיווק ובמכירות - (המתבטאים באניות) - הרי מצטיירת
תמונה מאד מעודדת ועל כך - ברכות!

.

.

ב ב ר כ ה ,

י. רתם.

ISRAEL NAVIGATION COMPANY LTD.
(INCORPORATED IN ISRAEL WITH LIMITED LIABILITY)

RMS, 1901-1904 & 1910
ALEXANDRA HOUSE
HONG KONG
G. P. O. BOX 3964
TEL. 5-224131 (10 LINES)
TELEX: 85151 ZIMHK
CABLES: ZIMLINES
ZIMACON

הונג-קונג 30.5.84

אל : מר י. רחם - מנכ"ל "צים"

מאת: א. שחר

יהודה שלום רב.

רב תודות עבור מכתבך מ-9.5.84, שמחננו לשמוע שהגעתם בשלום ובהגת מהביקור באזור ומסדר פסח עם משפחת "צים" בנכר.

שמחתי במיוחד על ההזדמנות שהיתה לך להתרשם ולחוש מקרוב את אשר בעשה באזור דיבמי זה, שהוא אזור הסחר הגדול ביותר בעולם.

עלי לציין שלמרות המשבר הפוקד את הספנות זה מספר שנים, הצלחנו להשליש את פעילותנו באזור, זאת תוך יעול וארגון המערכת הקיימת. אנו מיצרים כיום כ-9000 "פירט" לחודש ומספר זהה של מכולות בכנסות לאזור, המספרים מדברים בעד עצמם ומרשימים גם במושגי סחר בין לאומי.

בדמה לי שהמזרח הרחוק הוא המוביל בחברה בחסכון תפעולי ובכלל, למעשה הורדנו את ההוצאות ראלית ב-20% וזה נשמר מאז 1981, כמו כן צמצמנו את מלאי המכולות למינימום הכרחי ואין לי ספק שלזה יש השפעה משמעותית על התוצאות. הסוכנויות וחברות הבת הגיעו להשגים מרשימים ובמיוחד תרומת "טריקה" בדרך תפעול אביות זולות וחסכון משמעותי בהוצאות.

בסוף 1984, אחרי שש שנים וחצי בתפקיד, ועוד לפני תום שליחותי הייתה לי פגישה מעניינת מאוד. שאול אייזנברג ששלט על החברה לישראל, רכש באותה תקופה מידי הממשלה חמישים אחוז מהשליטה בחברת "צים" במסגרת "החברה לישראל", והוא התלבט איך לפתח את החברה.

נציגו ביפן, אלי בן דויד, הציע לי להיפגש עם אייזנברג. נקבעה פגישת נימוסים, שהתארכה מעל ומעבר למתוכנן. אייזנברג ביקש לשמוע את דעתי. "יש לי רעיון בשבילך", אמרתי לו, "תכנס את כל מנהלי האזורים ומנהלי היחידות, תודיע שקיבלת את השליטה על "צים" ותבקש מהם הצעות ורעיונות איך לדעתם אפשר לפתח את החברה."

אייזנברג התלהב מאוד מהרעיון, ואפילו הגיב ואמר: Brilliant Idea (רעיון מבריק). מיד טלפן ליו"ר "צים", חיים שטסל ז"ל, סיפר לו על הרעיון והודיע לו שהוא רוצה לקיים כנס כזה. נקבעו תאריכים, ואייזנברג טס לארץ להיפגש עם הנהלת "צים". אלה הודיעו לו שלדעתם אין צורך במפגש כזה. "אנחנו יודעים בדיוק מה לעשות", הם אמרו לו, "ואם תקבע מפגש כזה, במידה מסוימת זה יעורר אי-אמון כלפינו ונתפטר." אייזנברג התקפל. הוא טלפן אליי ואמר: "אני מצטער מאוד, הפעילו עליי לחץ. אני חייב לבטל את הכנס. לא הייתי רוצה, במצב שאני נמצא בו כרגע, שכל ההנהלה תתפטר." התרשמתי שאייזנברג פחד. ברגע שהוא חזר בו מהרעיון, הבנתי שאין לו אומץ לעמוד בפני אתגרים.

מאז ומתמיד ליוותה אותי הרגשה, שהחבר'ה שיושבים בהנהלת "צים" בולמים כל יוזמה שבאה מהשטח. קיויתי שבמפגש שמתקיים באופן בלתי אמצעי, נוכל להשמיע ולשמוע הצעות. כל מי שיש לו הצעות ורעיונות יוכל להביע אותם בקול רם בלי להיות מצונזר על ידי חברי ההנהלה, המנסים לבלום כל יוזמה ברוכה. אחרי שאייזנברג השתלט על "צים", יהודה רותם התפטר ומינו במקומו את מתי מורגנשטרן. היות שלא ראיתי עין בעין עם מתי, החלטתי שכאשר אחזור לארץ, אפרוש מ"צים".

מאללוף לאבירם

חזרנו לארץ בנובמבר 1984 ויצאתי לחופשה. עוד במהלכה נפגשתי עם ג'קי אללוף, אותו הכרתי בעבר. התברר שהם מעוניינים בי. סיכמנו שבסוף החופשה מ"צים", במאי 1985, אתחיל לעבוד כמנכ"ל בחברת אללוף ספנות בע"מ. שמרנו בסוד את ההתקשרות. חברת אללוף ייצגה את חבורת גרימלנד ואיסקונט. הקו שהם פיתחו לאירופה התחרה ב"צים". כשהגעתי, מצב החברה לא היה שפיר. ראיתי אתגר לתרום מניסיוני לחברה ומתוך הידע שרכשתי בחברות כמו "צים" ו"צים סלע".

בהתחלה התקשיתי להתמודד עם אנשים המחופרים בעמדותיהם. פעלתי באותה שיטה שעבדתי ב"צים": לארגן עבודת צוות, בריפינג יומי בהשתתפות כל העובדים. שיפרתי את המצב התפעולי של החברה וארגנתי את העבודה לפי קווים. במהלך עשר שנות עבודתי באללוף גדלה פעילות החברה בצורה משמעותית מאוד והפכה להיות החברה השנייה בגודלה בארץ, אחרי "צים".

הקמנו חברות בת, פיתחנו שיתוף פעולה תפעולי בקונפרנס בין כל המתחרים. שיתוף הפעולה בטונג' תרם רבות לתפעול וחסך כסף רב. אחד ההישגים שלחמתי עליהם היה להפליג לפי לוח הפלגות בימים קבועים מכל נמל, בניגוד לדעתם של חלק מאנשי "צים", שסברו שזה לא יעבוד.

זו הייתה הצלחה בלתי רגילה. בזכות יוזמה זו נוצרה שותפות שהביאה להישגים כלכליים מרשימים לכולם.

בסוף 1995, לאחר אחת עשרה שנות עבודה באללוף ספנות בע"מ, החלטתי שהגיע הזמן לעשות למשפחתי. רמי הקים את "אבירם", חברה לעמילות מכס ושילוח בינלאומי. דרור הצטרף לרמי.

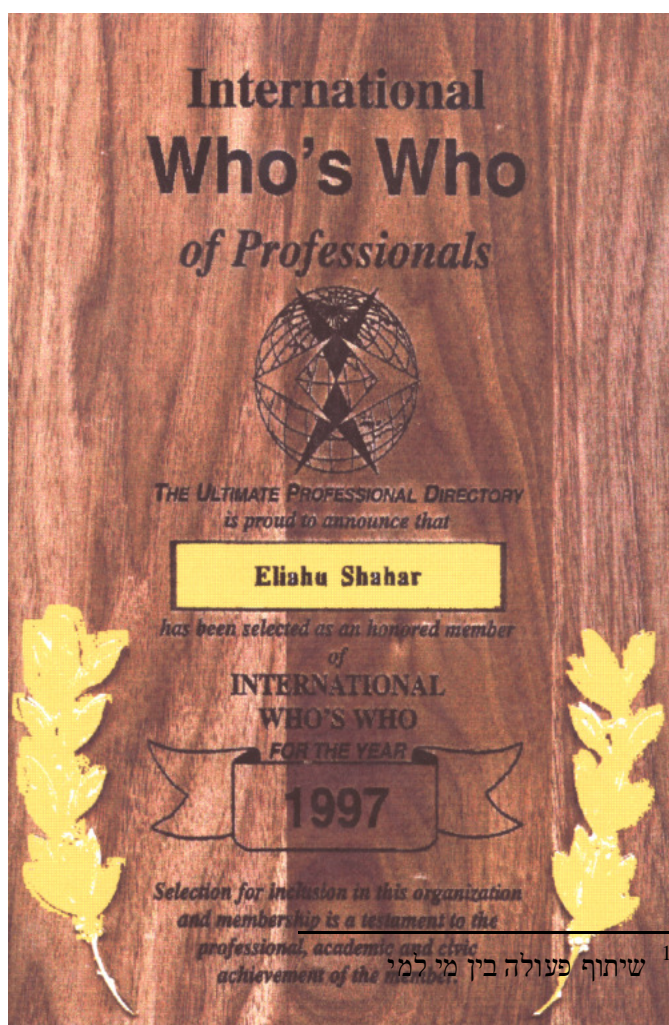
המצב ב"אבירם" לא היה אידיאלי. הודעתי לאללוף שברצוני לפרוש לגמלאות. בלית ברירה הם כיבדו את בקשתי. העברתי את הניהול באללוף לראובן צוק, שנבחר לרשת את מקומי.

באחת מנסיעותיי ליפן שנועדה להציג את המחליף שלי, אמר לי אחד המנהלים היפנים בתום הפגישה, שהם רוצים לבקר אותי במלון. לתומי חשבתי שהם רוצים לתת לי מתנה לאות תודה והערכה על שיתוף הפעולה עם N.Y.K (חברת הספנות הגדולה ביפן).

כשבאתי לפגישה עם סמנכ"ל החברה שהגיע למלון, הוא אמר: "מר שחר, אנחנו לא רוצים להיפרד ממך, אנחנו רוצים למנות אותך כנציג שלנו בארץ". אמרתי להם: "זה כבוד גדול בשבילי, אבל יש לי בקשה צנועה. היות שהיחסים שלי עם אללוף הם טובים, הייתי מבקש שזה ייעשה בהסכמתם." רציתי שכל התהליך יתקבל בצורה ידידותית. חברת אללוף לא התנגדה, אפילו שמחה.

ב-1996, כשהקמתי את **שיתוף הפעולה**¹³ במסגרת הקונפרנס נודע לי שנבחרתי לאיש השנה בתחום הספנות על ידי חברת Who's Who, חברה הפועלת בארצות הברית

ומאתרת אנשי מקצוע נבחרים במגוון רחב של תחומים ומקצועות. הסתבר שהשותפים בקונפרנס מאנגליה ומגרמניה המליצו עליי. נבחרתי על ידי חברת Who's Who בשל ההישגים שלי בתחום הספנות.

בסוף שנת 1995 הצטרפתי לניהול "אבירם", והקמתי את "ליגל ספנות", (חיבור השמות לי ו-גל¹⁴) המייצגת בארץ את חברת N.Y.K היפנית. יש לי המון סיפוק ועניין בעבודתי. N.Y.K שולטת בשבעים אחוז משוק הובלת המכוניות מהמזרח הרחוק. בעזרת הידע והניסיון תרמתי רבות לחיזוק מעמדה של N.Y.K ולתיאום עם "צ'ים".

ציפ

במשך כל התקופה כשכושי עבד בחוץ לארץ, אני ניהלתי את הבית לבד. ניקיתי, טיפחתי והשקעתי, הכול לבד. הילדים למדו ארבע שנים במכמורת, אחר כך עברו לכפר ויתקין ובתיכון למדו ברופין. אלי אף פעם לא השתתף באספות הורים. גידלתי שלושה ילדים וטיפלתי בהם לבד. במשך תקופה קצרה מאוד עבדתי כסוכנת דואר ונהנית.

הילדים בחוף הים

¹⁴ שמות 2 נכדים?

מיד אחרי שאסתי התחתנה נסענו לשליחות בהונג-קונג. זאת הייתה תקופה משגעת. אני קוראת לה "השנים העליזות." היות שהתחתנתי מוקדם ולא הספקתי ללמוד, בהונג-קונג רכשתי השכלה. זאת הייתה האוניברסיטה של חיי. למדתי היסטוריה, ציור ואנגלית. הלכתי לקורסים בכל נושא אפשרי. עסקתי שם המון באירוח. הזדמן לי להכיר המון אנשים, שרי ממשלה ובעלי תפקידים בכירים שבנסיבות אחרות לא הייתי פוגשת. נוצרו חברויות וקשרים גם עם סיניות, קוריאניות ויפניות. הכרתי אותן כשלמדתי בבית הספר הבריטי.

המפגש עם אותן נשים בעלות מנטאליות שונה היה חוויה מאלפת. מלבד זאת הרבינו לטייל באזור. למדנו להכיר את התרבויות הקוריאנית, והסינית, הפיליפינית והטיוואנית.

כשגרנו בהונג קונג הילדים ביקרו אותנו. רמי בא לחצי שנה ונסע לטייל בסביבה, ודרור בא עם בני משפחתו. דרור ונילי נסעו לפיליפינים והשאירו אצלנו את שלושת הבנים החמודים והשובבים תומר, נדב ועודד, ששיגעו את כולנו.

יום אחד הלכנו עם שלושת הילדים לטייל. תומר היה בן שש, נדב בן ארבע וחצי ועודד ישב בעגלה. הם צעקו והשתוללו וכשנכנסנו לקניון, אחד התחיל לרוץ, אחד ירד במעלית ואחד עלה במדרגות. בעוד הם רצים ומשתוללים, שמענו זוג אומר באנגלית: "נורא מסכנים, בגיל הזה יש להם שלושה ילדים שמשגעים אותם." אמרתי להם: "אנחנו לא הורים מסכנים. אנחנו סבא וסבתא מאושרים."

משפחה

